

મુંડ હાકિસ.

નાટક તથા ચંડી.

એમપ્રેસ નાટક મંડળને મારે

આપી પ્રગટ કરનાર,

જહોંગીર પેરનાનથ ખંજાના,

તે

“શુદ્ધીન ઝગડો” નાટકના કર્તા.

આપી પ્રગટ કરનાર,

એમપ્રેસ નાટક મંડળીનાં માલિકો.

(આવૃત્તિ પહેલી.)

Honour and shame in your condition lies,
Act well your part and there all the honour lies.

હાથન આથે આજરને તથી ક્યા તારખન,
આવાકાથી નાન હાથનમાં છે શર્નિદા નેહજન.

મુબારક.

દોરે મીલીંગ પ્રિસમાં

મનપલ ગમાલખાન ખીરે જાવું છે.

(કિલ, પાવરી ખજર સીલ નજર પ લિ, મામના ખીલડીય)

૧૯૦૬

કીમલ છ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૭૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ એસ. ડી. ૬૩૨૨

વિષય દ. : ૧

મેડ હાઉસ.

નાટક ત્રણ અંકી.

એમપ્રેસ નાટક મંડળીને માટે

ખાસ રચનાર,

જહાંગીર પેસ્તનજી ખંખાતા,

તે

“જુદદીન ઝગડો” નાટકના કર્તા.

જપાવી પ્રગટ કરનાર,

એમપ્રેસ નાટક મંડળીનાં માલિકો.

(આવૃત્તિ પાંદલી.)

Honour and shame from no condition rise,
Act well your part and there all the honour lie.

“લાજન સાથે આપડને નથી કરી નીરખત.
ચાલાકીથી ભાગ અગતવામાં છે કીર્તિની લેલજત.”

મુ'બદ્દ.

ફાઈ પ્રીટીંગ પ્રેસમાં

ગનપત રામાણરાવ પ્રીટરે જાણ્યું છે.

(ફાટ, પારસી અબર સ્લીટ નંબર ૧ લો, માપલા મીલડીંગ.)

૧૯૦૬.

કીમત છ આના.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૫૭૩

આ નાટક સને ૧૮૬૭ ના એક્ટ મુજબ રેજિસ્ટર કીધો છે,
અને તેનો સર્વ હક એમપ્રેસ નાટકમંડળીના માલિકાએ
પોતાને સ્વાધીન રાખ્યો છે.

અર્પણ પત્રિકા.

મુંબઈની નાટક ભુમિ ઉપર

એમપ્રેસ નાટક મંડળી

ના જન્મને

મમતાથી, મેહરબાનીથી ઉંચકે દેનાર

તથા

એ કમતરીન નાટક મંડળીના પહેલવહેલા અખતરા નામે

‘જુદદીન ઝગડો’

ને અનેક નાહીમત કરનારા સંભળેલા વચ્ચે

ઉત્તેજન, હીમત, મદદ, ટેકો, આશ્રય

દઈ તેના આગેવાન મુખી તથા ખેલાડી ભાઈઓને

જાહેરમાં આગળ પાડનાર,

અળવાન, સ્વતંત્ર, પારસી-પાચોનીયર

“જમે જમશેદ”

પત્રને આ કમીના ખેલના અદના કર્તા

જહાંગીર પેસ્તનજી ખંખાતા

(લકખે “જુદદીન ઝગડાના કોલા ચોંપાન”)

તરફથી અનંત હેસાન, વખાણ, અને માન સહિત

આ ‘મેડ હાઉસ’ ખેત્રનું નાનકડું પુસ્તક

અર્પણ કરવામાં આવે છે.

બનામે ખુદા.

પ્રસ્તાવના.

(આવૃત્તિ પહેલી.)

The stage is a mirror of wondrous power and effect, wherein men and women see themselves as others see them.

નાટક એક જાદુઈ આરસી છે, કે જેમાં આપણુ પોતાને ખરાં રૂપ રંગમાં જોઈ શકીએ છીએ.

આ મારો “મેડ હાઉસ” નાટક આપણાં આગેવાન ગુજરાતી રોજાંદાં જામે જન્મશેદને અર્પણુ કરીએ છે અને તેમ કરી મેં માત્ર અદા કરજ અદના કરીએ છે.

નાટક સરીખા એક નિર્દોષ હુનર તરફ મારી જયગીથીજ પ્રીત છે. જયગીમાં ફક્ત શોકને ખાતર નાટકશાળાનાં મહાન મંદીરમાં હું દાખલ થયો હતો. તે મારો શોક એક ધંધામાં બદલાઈ ગયો, અને લગભગ ૩૫ વર્ષોની એકચિત્ત લાગણીથી નાટક તખ્તાને મારી અદના કોશેશ હું અર્પણુ કરી ચુકો છું. નાટક કરવો જોકે મુશ્કેલ છે, તોપણ નાટક લખવો વધુ મુશ્કેલ છે, અને નાટક લખવાનાં એવાં મુશ્કેલ કામને હું હાથ ધરું, એટલી મારી શક્તિ નથી તેમ છતાં મારી મુશ્કેલીઓ-એજ એવાં મુશ્કેલ કામમાં ઝીપલાવવાની મને જોગવાઈ કરી આપી છે.

મારો પહેલો નાટક “જુદદીન ઝંઘડો” પ્રજાને એટલો જાણે પસંદ પડ્યો છે કે હજી સુધી જ્યારે પણ તે નાટક તખ્તા ઉપર રજુ થાય છે, ત્યારે શોકીન પ્રજા તેને આશ્રય આપવા સદા આગેવાની કરે છે.

એ મારા પહેલા નાટકે મને જીજ્ઞે નાટક લખવા લલ-ચાળ્યો છે અને તેનાં પરિણામમાં આ “મેડ હાઉસ” નાટક મેં લખ્યો છે. એ મારા નાટકનું વળું હાસ્યરસથી ભરપૂર છે. એમાં કાંઈ કીરસા કલાણી યા મહોબનની રસીલી રચના નથી, પણ એક ચાલુ આખત ઉપર એ લખ્યો છે. પારસી કામમાં ઘણાંજ જોશ

આથે અરજાઓના સલાહની આગદ હાથ ધરી “ગુદદીન અવડો” લખવાની મારી કક્ષામાં મને પુછાવે મારી બક્ષી છે. ત્યારે મેં જોયું કે હું એક અદના નાટકકાર છું, તો નાટકવાદીઓની જ મુશ્કેલીને કાંઈક વિચિત્ર તોર ઉપર ચિતારવી. તે વિચારી “મેડ હાઉસ” નાટકની રચના બેળમાં કહી. અને તેમ કરતાં એ નાટકમાં મેં જે ચિતાર્યું છે તે એજ કે નાટક જેવા ઉત્તમ હુનરને સમજવા વગર જોઓ. એમાં ઝીપલાવે છે તેઓ તેમાં કેવું ગોતું ખાએ છે. બીજું એ કે લેભાગ્ય કામથી ખરા હુનરમદોને કેટલું સોસવું પડે છે તે કેટલેક દરજ્જે ચિતારવાની મેં કોશિશ કીધી છે. અને તેમ કરતાં કોઈની પણ અંગત લાગણી દુઃખાય એવું કશું મેં ચિતાર્યું નથી. તેમ છતાં મારાં ઉપલાં “કોટેશન” મુજબ નાટક એક “બદુઈ આરસી છે,” તેમાં જેને જોઈએ તે પોતાને જોઈ લે. “એતો એક ટોપી હય, ટોપી છસકે સર આથે વો પહેન લે.” આ નાટક પારસીઓમાં ચાલુ બોલાતી (અશુદ્ધ) ભાષામાં લખ્યો છે, તેથી પ્રજાએ તે તરફ નાખતીની નજર રાખવી.

એમાં જે મુશ્કેલીઓનું ભાષણ ઉર્દુ જખાનમાં લખેલું છે, અને તેમાં ખામીઓ જરૂર હશે, પણ આ કાંઈ ઉર્દુ નાટક નથી એટલે તે ઉપર પણ રહેમ નજર રાખવી. હવે દેશી તેમજ અંગ્રેજી ભાષા કે જોઓએ મને મારા “ગુદદીન અવડો” વખતે પોતાના અપક્ષપાત અભિપ્રાયથી મદદ કીધી હતી, તેઓને ઉપકાર માનવાની આ તક હાથ ધરું છું.

બીજું, મારા એક જવાન મીત્ર અને મારી મંડલીના સાથી મી. મનચેરશાહ અરદેશર પોહોંચખાનાવાલાનો આ તક જોઈ આભાર નહીં માનું તો તે વાજબી કહેવાએ નહીં. મારા આ “મેડ હાઉસ” નાટકમાં કેટલીક સુચનાઓ એ મારા બહા મીત્રને આભારી છે, અને મારા “ગુદદીન અવડો”માં પેલા “કોલાનો” “સુખી રહો” બોલ પણ એજ બાઈનાં બેળાંની ઉત્પત્તિ છે.

છેલ્લે પ્રજાને મારી અરજ છે કે, આ નાટકની ધણીક ખામીઓ તરફ પોતાની રહેમ નજર રાખી મુજ સરખા કમતરીનને આશ્રય આપી ઉત્તેજન આપવું.

મુંબઈ, તા. ૨૬ મી
ઓગસ્ટ ૧૯૦૬ ઇસ્વી.

લા. ખાકસાર
જહાંગીર પેસ્તનજી ખંખાતા.

બનામે ખુદા.

મૅડ હાઉસ.

નાટક પાત્ર.

મરદો.

હોરમજસા કામાદોર..... એક રીતાએર થએલા વેપારી.
જહાંગીર જમશેદ રોપશોટ નામ ધાગણુ
કરનાર એક એકટર.
રૂસતમ..... એક પેરીસ્તર.
મેહુલુ તારગેટ..... નાટક કંપનીનો માલેક.
બેહરામજી..... એક દીટેક્ટીવ.
ગનપતરાવ-પટપટે રૂસતમનો કલાર્ક.
કાવસ..... ગણુપતરાવનો એસીસ્ટન્ટ.
બદલો..... હોરમજસાનો નોકર.
મુનશી કાદિરબેગ બ તખ્તલુસ હયાત..... નાટક લખનાર.
મુનશી કાલીચંદ્ર બ તખ્તલુસ શાદાન નાટક લખનાર
શેરખાં..... બેહરામશાહનો મદદનીશ.

ચોરતો.

મેહુરખાનું..... હોરમજસાની બેટી. રૂસતમ
સાથે અદરાયલી.
ગોસરખાનું..... હોરમજસાની બેટી, જહાંગીરના
હાથની ઉમેદવાર.
મીસ કોહેનુર..... એક એકત્રેસ.
તારાખાં..... ગણુપતરાવની બેટી.

રેથળ—મુખર્ષ.

રાગ-ધૈયજી.

ગનપતરાવ—

બોયકોટ એવરીથીંગ, બોયકોટ એવરીથીંગ, બોયકોટ કરું મી સર્વથીંગ
નેવર બાઈ એનીથીંગ, નેવર બાઈ એનીથીંગ, પરચેશ એનલી સ્વદેશી થીંગ

રૂસતમ—

વેટ અ બીટ વેટઅબીટ, બોયકોટ કરેલું સર્વ મેટીરીયલ કશી તુંમી ?
પાએજે તુમાલા શુઈ તે સાથી દ્રષ્ટિ જાતે ઈંગ્લાંડ જુમી.

કોરસ

ગનપતરાવ—હા હાહા એકદમ કરું મી બોયકોટ,

શુઈએ બદલે ગેકે મી બાબુલીઆ કાંટા.

ચાલસે બાલ હોરવામાં પાંમપકેટ શીરાના હા હા કાંટા.

રૂસતમ—કપડાં વણુવા સાંચો વેઝાતીજ છે ખાસસો,

સખર પણ તે વીસકી વ્રાંન્ડી ક્યાંથી ટાંસસો ?

કાન્ટ બોયકોટ એનીથીંગ, કાન્ટ બોયકોટ એની,

ગનપતરાવ—વાય ? બોયકોટ એવરીથીંગ, આઇલ બોયકોટ મેની.

પાણે ૬૯ મે જીલા ગત ગાયણુ છે, તેને બદલે નીચે

પ્રમાણે વાંચવું.

જીલા-ગત.

અરે ઓ નટખટ, ફરેખી ફટફટ, કરે તું કટકટ, તજ દે ખટપટ,
ઓ અબલા નાંદાન !

અરે ઓ મગરર, કપડી છે તું ફર, અરે ઓ મગરર કપડી છે તું ફર,
અમકે નુર, વિષ બરપુર, અબલા ઉર, થયો મજામુર, ફકારી ધુર.—અરે
તારા પ્યારમાં અંગાર, તારા પ્રદનો ન પાર,
તને પ્હોંચે ન ફિરતાર; તો શું માણુસના ભાર !

ઓ નારી ધિકાર ! તુને પુછસે તે ફીરતાર.—અરે.

બોમ્બે હોટલ.

સોજું અને સસતું મનપસ દ ખાવાનું
મેળવવાનું ઠેકાણું.

હમારાં મેહેરખાન આહુકાને માનપુરવક જણાવવામાં આવે છે કે હમારે ત્યાં હમેશાં સોજું, સાફ તેમજ સસતું ખાવાનું દરેક સગવડ સાથે મલે છે, તેમજ આહુકાની વરદી પ્રમાણે તુરત બનાવી આપવામાં આવે છે, તથા સર્વે ઠેકાણે ભોણા પણ મોકલી આપવામાં આવે છે. જો તમે ફક્ત એકજ વખત તસ્દી લઈ જશો તો તમે સર્વેને માત્રમ પડશે કે ડાટમાં જો સસતાં દાગમાં સાફ ખાવાનું પુરું પાડતું હોટલ હોયતો તે બોમ્બે હોટલ સીવાય બીજું કંઈ નથી. ફક્ત એકજવાર હમારી દુકાનની મુલાકાત લીધાથી ફેરો ફેકટ જશે નહીં.

માત્રિક:—કાવમજી ફસ્તમજી પીઠાંવાળા.

ઠેકાણું—રાઈટ કંપનીની સામે, ડાટ, મીંટ રોડ.

જુનામાં જુના પ્રખ્યાત.

ગોપાલદાસ બરફીવાલા.

૬૦ કાવસજી પટેલના તલાવ આગળ.

જત અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને વિનંતિ સાથે જણાવીએ છીએ કે ગ્રાહકો તરફથી છુટકની તથા જથાબંધની વરદી ઊપર બરાબર ધ્યાન આપી ટાઈમગર સારો અને તાજો માલ બનાવી આપીશું, માટે એક વખત અમારી દુકાને આવી માલ વિશે ખાતરી કરવા મેહેરબાની કરશો. અમારા ખાસ પારસી ગ્રાહકો માટે ચોખ્ખા દુધનો ગરમ માવો સવારના તથા સાંજના તૈયાર રાખવામ આવે છે. પારસી બાઈઓમાં વપરાતા દરેક આકારના પેંડા બનાવીએ છીએ. વરદીથી મસાલાનું દુધ તથા દુધપાક પણ બનાવી આપીએ છીએ.

કેક, બીસકીટ બનાવવાનું જંગી કારખાનું વીક્ટોરીયા બેકરી, કોટ, પારસી બજાર, મુંબઈ.

નાટલના કેક, બેટ સોગાદ મોકલવાનાં સાદાં તેમજ નકસીના કેક, પેસ્ટ્રી, પુડીંગો, પાઈ, પેડીસ, તરેહવાર જાતોની બીસકીટ, નાનખટાઈ, પેન્કા, બરફી, દરેક જાતનાં હલવા અને ખાવાનાં મીષ્ટાન બનાવનારા. શોખીન સાહેબોએ એકવાર શાલગરી, શાહદી રામશનીપર વરદી આપવાથી પુર ખાતરી થશે. ખચીત વગર સહરાગાતે કેહવામાં આવે છે કે કેક, બીસકીટની ઉત્તમ બનાવટ માટે સારા ગ્રહસ્થો તરફથી સરદીફોકેટો અને ચાન માન રૂક્ત આએજ બેકરીએ મેળવયાં છે, એ ખરા માલની ખુબી સમજવી. બાહાર ગામના ઘરાફોપર ખાસ દેખરેખ રાખવામાં આવે છે.

 ખાકસાર અરદેશર રૂશતમજી કનેક્શનરની કું વીક્ટોરીયા બેકરી, પારસી બજાર, ગજબાવરી, કોટ, મુંબઈ

તા ૦ ૬૦-મુંબઈમાં ૨૨ ફકાનોપર અને બાહરગા-મેમાં મોઘ વીસતારમાં માલ જાય છે, એજ માલની પીછાન સમજવી.

અરદેશર રૂશતમજી કનેક્શનર, કોટ, મુંબઈ.

મીં પરબેર ખાટલીખોઈનું બેડ.

— ૦ —

તમારે ત્યાં શાદી રામશની હોય તો જરૂર બો-
લાવજો.

ઠેકાણું—મંગલદાસની વાડી સાંમે,

ગીરગાંમ બેક રોડ,

મુંબઈ.

મોડ હાઉસ.

અંક પહેલો—દેખાવ પહેલો.

ઝોરડો.

[ગનપતરાવ હાતમાં એક કામજનું અંડલ લઇને દાખલ થાય છે.]

ગનપતરાવ—જેથે શબ્દચા સુકાળ, તેંથે બુધ્ધીચા દુકાલ. રસ્તમ શેઠ તોડાંની પુશકળ બોલતો, પરંતુ તો કરતો કાચે, ત્યાનચી કાહી તરી સમજ પરત નાહી. આજ એક વરસા ઝાંલે, તો ખીયા-રીસ્તરચી એકઝામીનેશન પાસ કરેન છકરે આલા, પરંતુ ત્યાનચા જીન મદી અગદી બુસા નાંહી. ઘેન વોટ કુડ હી કરલ ? ત્યાનચા કારોબારચી કાહે તરી સમજ પરત નાહી. માળા વાટતે કે સાની કાહેતરી ગોટાલા કેલેલા હાએ. મી ઝોશીસાંત ગેલો તેથે નાહી, ત્યાનચા ઘરાન ગેલો તેથે નાહી, ત્યાનચી મલાડસ્તન કલમ મદી ગેલો તેથે તરી નાહી, રેસ કોર્સ વરતી સકાલી ગેલો તેથે નાહી, સેવટ ટ્રાંકાર્ડ દુમ હોટેલ મદી ગેલો તેથે તરી નાહી. આતાં કરાવા કાહે ? આતાં પાહુ કે ધથે ધયાનચી ઈનટેનડેડ વાઈફચે ધરી હાએ કીવાં નાંહી. ધથે જર સાપરલા તર ફારમજ આંગલા ! નાહી તર માઝા નાવ ગનપતરાવ પટપટે તવાંજ ખરા કે ત્યાનલા બોયકોટ કરેન ટાકુ. પાઈ ગોડ, આઇ વીલ બોયકોટ એવરી થીંગ.

[હોરમજસા દાખલ થાય છે.]

હોરમજસા—અલો મીં ગનપતરાવ પટપટે, તમે કહાં આજે હધ્યાં લુલા પડ્યા ? માહરા રસતમે તમોને હઈઆં મોડલ્યા હોસે.

ગનપતરાવ—અરે નહીંરે શેઠ, તેવનનેજ હું મોઢુંય.
આધ વોન્ટ દુ મરડર હીમ.

હોરમજસા—વોટ! યુ વોન્ટ દુ મરડર આધ ઇનટેનડેડ સન-
ઇન-લો? [ગનપતરાવને ગરદનમાંથી પકડે છે.]

ગનપતરાવ—દોન્ટ સ્વીસાઇડ મી. સર, અધરવાઈઝ યુ વીલ
બી હેંગ! અરે શેઠ, આધ મીન દુ સે કે માહરી પાસે આધ ગોટ
વન મરડર કેસ ફોર હીમ.

હોરમજસા—અરે મુવોરે તું, તારે એમ પાધરં ભોંસી મરની!
ગનપતરાવ, તમારં આડ નામ પટપટે છે, તેથી જે કાંઈ મોહડાં પર
આવેય તેનો તમે પટપટારો કરોય. [મેહરાં દાખલ થાય છે.]

મેહરાં—વેલ ગનપતરાવ, માહરા રસી તરફથી કાંઈ ન્યુસ
લાયાય કે? એની ગુડ ન્યુસ?

ગનપતરાવ—નો, આઈ એમ વેરી સોરી! નો ગુડ ન્યુસ,
ગટ મરડર.

મેહરાં—મરડર! એટલે કોણનું ખુન થયું?

ગનપતરાવ—એક વેસ્થાનું ખુન.

મેહરાં—અને તે ખુન કોણે કીધું?

હોરમજસા—અરે મુગી રહેરે મેહરાં, તું ગભરાએય સાની જો?

મેહરાં—પપા, ગભરાઈ સાની જો. પણ ગનપતરાવ ભોંસી
મરની; તેનું ખુન કોણે કીધું?

ગનપતરાવ—રસતમ—

મેહરાં
હોરમજસા } —હું રસતમે ખુન કીધું?

ગનપતરાવ—હા, પેલો રસતમ ગારાંવાલો છે કેની તેને
કોઈ વેસ્થાનું ખુન કીધુંય. તેના કેસની ખીશ આપણા રસતમજી
શેઠને વરે હું લાવોય.

મેહરાં—મુવોરે તમે ગનપતરાવ, તારે એમ ખુલાસો કરોની!
હું કેવી ગભરાઈ ગેઇ.

હોરમજસા—મેં તુને ના કહ્યુની દીકરી, કે ગભરા ના. એતો
આપરા ગનપતરાવની આદતજ છે કે ભલતો પટપટારો કરીને
કબરડો કરવો. પેલી કેહવત છે, તેમ “જાપાન પાધરી ને જમ ફરે
તેમ પાધરી.”

ગનપતરાવ—અરે સાહેબ, પેલી હમારામાં દેહવત છે કે “અચાટ યુધ્ધી માલવાંવી, આની બળેંચ લખશમી મીલવાવી”. તેમ રસતમ છ રોઠ કાણુ જાને પૈસા મેળવવા ઝોશીસમાં મું બલનડર કરેચ તેની મને સમજ પડતી નથી. એન્ડ છેલ્લે વાહે આઈ એમ બલનડરીંગ હીયર.

મેહુરાં—હવે બધી વાત છોરી દેવ ગનપતરાવ, પણ તમેતો હાથમાં માહરા રસીને મલવાજ આયાતા કેની ?

ગનપતરાવ—હાલ. બટ વહેર હીઝ હી ?

મેહુરાં—હી ઇઝ નોટ હીયર.

ગનપતરાવ—એન્ડ છેલ્લે વાહે આઈ એમ હીયર. આઇ ડોન્ટ નો કે એવણુ મને કાં મલશે.

હોરમજસા—કાં મલશે એટલે ? ઝોશીસમાં નહીં તો ઘેરમાં. ને તાંબી નહીં તો કલખમાં તો જરૂરજ મલસે.

ગનપતરાવ—મેં કલ્યુની રોઠ, કે એવણુનો તો પત્નો કુચે લાગતોજ નથી. આજે કેટલા કેટલા દીવસો થયા હી ઈઝ નોટ ગોઈંગ ટુ હીઝ ઓન ઘેર એટ ઓલ. બટ નેવર માર્છન્ડ, કોઇબી રીતે એવનને સોધી કહારવાતો જોઇએ. અધર વાઇઝ ટુ વીલ કનડક્ટ ધીસ હેંગીંગ કેસ ?

હોરમજસા—યુ મીન મરડર કેસ મીં ગનપતરાવ પટપટે.

ગનપતરાવ—અરે હારે રોઠ. આઇ મીન મરડર કેસ, પણ મરડર કેસમાં જે મરડરની એવન ખીફ લેચ, તેને હેંગ કરાવ્યા વગર છોરતાજ નથી. તેથી આઇધર યુ કોલ ધીસ આ મરડર કેસ, ઓર હેંગીંગ કેસ, આલ ધી સેમ. દીતો દીતો સેમ મારજન. વેલ નેવર માર્છન્ડ સર. યુડ મોરનીંગ સર. હેંગ એવરીથીંગ સર, એન્ડ બાઇ ગોડ, આઇ વીલ બોયકોટ એવરી થીંગ. [જાએચ.]

જરબાઇ—(અંદરથી) લાવ, એ સમીનું ચીથડું લાવ; ફારીજ નાખું. એવાં બેન કોટક મને નહી ગમે.

ગોસરુપ—(અંદરથી) નહી માયલ, બોહોંસ ના કરો, હું નથી આપવાની. [અંદર મારામારી થતી હોએ એવો અવાજ આવેચ.]

હોરમજસા—મેહુરાં, જો વરી તાહરી માંચ પેલી તાહરી એહન સાથે ચીધરાં ફારેચ ! એનેથી તો મેં હાથ જોરીયા ! તાહરી

માંએ તાહરી બચ્ચીમાં માહરી મરણ વીરધ તુને પરણાવીતી. તાહરા લગન બાદ એ માંસની અંદર તાહરા વર કાણુ જાને કહાં જતો રહ્યો; તેનો પત્તો નહીં મલવાથી સાત વરસની મુદત બાદ અમદાનો લાભ લઈ, તાહરા માટે ત્યાર પછી મેં એવા એક સરસ ખાનદાનના માહરા એક વેપારી, દોસ્ત દોરાબજી દાદી હોમજીના છોકરા જહાંગીર સાથે તાહરું કરજ કરવાની ગોઠવણુ કીધીતી. ત્યારે પણ એજ તાહરી માંએ માહરી સાથે તરછોડ કરીને તેની સાથે તું નહી ગોઠવવા દીધી, નહીંતો આજે તું ઘેરબારની થઈ હોતે. બસ તાહરી સાથે પરણાવવાની વાત મેં તેને ના પાડી તે દહારનો ખીચારો જહાંગીર એક વેપારી વાહણુપર સવાર થઈ કાણુ જાને કહાં નીકળી ગીયોય તેનો આજ સુધી પત્તો નથી.

મેહુરાં—હા, પણ બાવાજી જહાંગીર તો એક નાટકકાર હોતો. ખરીયા એક એકટર સાથે કાણુ પરણે! માહરા રસી તો એક બેરીસ્તર છે, અને માયજીએ તેથીજ તો જહાંગીર માટે વાંધો લીધો.

હોરમજસા—હા, પણ તેના મરહુમ બાવા દોરાબજી દાદી હોમજીએ માહરી પર એવો ઉપકાર કીધો તો કે જે તેને આપરા ખાનદાનમાં દાખલ કરતે તો જાને તેને હું માહરા પોતાનાજ દીકરા તરીકે ગનતે.

મેહુરાં—પણ બાવાજી, તેને તો કરજખી ઉતું, અને તમે વરી તેનું કરજ આપીને તેને હાંધ્યાં લાવતે તે ખરીયું સું ઠીક લાગતે કે? ગામમાં ફજેતી થતે, કે જે દીકરીને પરણાવવા બાવાએ રીતની ભીખ આપી ને જમાઇને વેચાતો લીધો!

હોરમજસા—નાદાન છોકરી, તે વરી આએ તાહરા ખીજા પસંદ કીધેલાં બરથાર રસતમને સું મેં થોરી બામ બરીય? તેને તો જાને લીલાઉમાંથી વધુ ખીડે ખરીદ્યો હોય; તેમ લોકો સમજસે. તેનેખી તો મેં રૂપ્યા પંદર હજાર ખરચીને વેલાત મોકલ્યો. તે તાં એ ચાર વરસ રહીને અહીંયાં આયો, તો એકખી કેસ એવો નથી જોયો કે જેમાં એ જીત્યો હોય. દીકરી એ છોકરાનું બવીશ મને ઠીક લાગતું નથી. તું જાનેય કેની દીકરી કે તકલીદી કેલવણી અથવા તકલીદી અને ડામાડોલ ધમાનનું માણુસ, તે ગોયા તોફાની દરીયા મધ્ધેની અને સઠ વગર સુકાનની એક કીસ્તી છે, જે હર

એક તરફ ધલી જતાં તથા હર એક વમળ અને ખરાબ તરફ
ધસરધ જતાં અટકી યા બચી શકતી નથી.

[ગોસરૂપ રડતી દાખલ થાય.]

ગોસરૂપ—બાવાજી, હું તમારી સાથે નથી પરણવાની.

હોરમજસા—(ગુસ્સાથી) શું? તું માહરી સાથે પરણે?

ગોસરૂપ—અરે નહીરે! માફ કરો બાવા, હું પેલા સોલીસી-
દીર સાથે નથી પરણવાની.

હોરમજસા—જરા ધીરજ ધર દીકરી, સહ વખત વારે થઈ
રહેશે. જ દીકરી મેહરાં, જઈને તાહરી માંએને બોલાવી લાવ, આજનો
આજ જે તે નીકાલ થવોજ જોઈએ. જો આજેજ કાંઈ સંતો-
શકારક બોલાસો રસ્તમ તરફથી નહીં થશે, તો મને તારૂંબી કાજ
તોરી નાંખવું પડશે.

મેહરાં—વારૂં બાવાજી, હું માંએને હઈઆં લઈ આવું.

[જાએ છે.]

હોરમજસા—દીકરી ગોસરૂપ, હવે જે હું પુછું તે સવાલોનો
મને વાજબી જવાબ આપ.

ગોસરૂપ—માહરા વાહલા બાવાજી, હું સદા નીરમલ
સચ્ચાઈ અને ખરી હકીકતનેજ વલગી રહું, અને તેથીજ તમે
માહરા મુરખી આગલ પુછો તેનો ખરો ખુલાસો કરવાને ફરજથી
બંધાએલી છેઉં. પણ માંયજીના નહી તામોસ થઈ શકે એવા
ગુસ્સાને લીધે મને કેટલુંક છુપાવવું પડેય તેથી મને માફ કરજો.

હોરમજસા—હા દીકરી, પણ મેં કહ્યું તેમ માહરી આગલ તું
કસું છુપાવતી ના. હવે મને નચીતે કહ ક તાહરી માંએ તાહરા
ભવીશના ભરથાર તરીકે પસંદ કીધેલો કાવસજી દેખુનો દીકરો
ખશર પ્લીડર સું તુંને પસંદ નથી?

ગોસરૂપ—મુરખી બાવાજી, હું કાંઈબી માનસને માટે તેને
ખરોખર જોલખીયા વગર એક કે બીજી બાબત મત આપી
શકતી નથી. પણ મેં ખશર પ્લીડરને નજરો નજર જોયો નથી,
તેમજ તેને જોલખતી પણ નથી. અને જો હવે પછી જોલખાણ
થાય તોબી હું તેને માહરા ભવીશના ભરથાર તરીકે કબુલ કરી
શકતી નથી.

હોરમજસા—વારું તારે તું જોને પસંદ કરેય તેં કાણુ છે, તેનો ખુલાસો કર.

ગોસરૂપ—સાંભળો બાવાજી. હું જ્યારે કોલંબોથી પાછી ફરી, ત્યારે સ્ટીમર પર એક ફોરેનર ગ્રહસ્થ હતો, તે એક જાહેર વક્તા હોવાથી પેસેનજરોની રમુજને ખાતર હમે સધલાંના આગ્રહથી તેણે થોડાંક રેસીતેશનો આપ્યાં તે સાંભળીને આખી સ્ટીમરના પેસેનજરો છક થઇ ગયાં, અને તે બન્ના ગ્રહસ્થને બધા પેસેનજરોએ મુખારકબાદીથી ગોયા વધારી લીધો. હું પણ તેની વખાણ કરવા અને તેને કોનગ્રેગ્યુએટ કરવા ગેઇ; તેા માહરી અજબખી વચ્ચે માહરી સાથે તે ગુજરાતીમાં વાત કરવા લાગો. ત્યારેજ મને માલમ પડ્યું કે, તે તો એક પારસી ગ્રહસ્થ છે.

હોરમજસા—તાહરું બહું થાયરે તાહરું દીકરી ગોસરૂપ! હું કેવો ધભરાયો કે તું વરી નવો જુદદીન કંધડો જગાડવા માંગેય કે સું?

ગોસરૂપ—બાવા, સું એવા અધરમી રસ્તે હું જાઉં, એવું તમે ધારોય? એક નીતીમાન બાપની બેટી, નીતી સીવાએ બીજું પગલું ભૂરીજ કેમ શકે?

સીંધ હડલા—હુમરી.

નીતિ, રીતિ, રસ પામી ન મધન થઈ
નારની તે જિંદગી વૃથા ગઈ—નીતિ.

હું સદા ખુશહાલ, આપ આસરામાં આપના,
જહાલથી પાલી છે જ્ઞાન તો વિવેકનું દષ્ટ—નીતિ.
સખ્યતા, શરમાળ નાર સાચવે તે કામની.
જ્ઞાનથી આનંદ છું પિના, શિખામણો લખ—નીતિ.

હોરમજસા—વારું દીકરી, તું સદા સુખી રહેજે. ચાલ, આગલ બોલ બેઉં ?

ગોસરૂપ—તેના બોલવાની છટા, અને સખ્યતા ભરેલી અદાથી હમે બેહુએ એકમેકના દીલ છતી લીધાં, અને એકમેકનાં સુખ દુખનાં સાથી થવાનો એકમેકને કોલ આપી ચુકાં.

હોરમજસા—ગરે હા, પણ તે છે કાણુ અને તે ધંધો સું કરેય ?

જોસરુપ—તેવણુના ખાનદાન વીસે મેં પુછ્યું તારે તેવને પરણવાની એક દીવસ આગમજ ખુલાસો કરવા જનાબધુંય, પણ તેવણુનો ધંધો સું છે તે મને કહ્યુંય. હવે બાવાજી, હું માંગી લેજીઠ કે તેવણુનો ધંધો જાનવાની તમે જીદ નાં કરો.

હોરમજસા—નહીં દીકરી, મને તો તુંને કેહવુંજ પરસે.

જોસરુપ—ત્યારે સાંભજો બાવાજી.

[હોરમજસાના કાનમાં કંઈ કેહય !

હોરમજસા—(ચોંકીને) ઓ હો! “એતો આપ ઈચ્છા તે મધ સમાન, અને પર ઈચ્છા તે જેહર સમાન,” તેમ તારી ઈચ્છા પ્રમાને ચાલતાં રખે તાહરી માય સાથે તુંને ક્યડાએ! પણ વાઈ કંઈ નહીં દીકરી, જેઈ લેસુ. હાલતો આપરે માયેનો એક ધભરાટ કે જે તાહરી બેહનના બવીશના ભરથાર વીસેનો છે; તેનો નીવેરો આવવા દે. પણ તું કંઈ ધભરાતી નાં, તેં પસંદ કીધેલો ભરથાર જે તું કેહય તેમ કાબેલજ હોસે, તો તે પોતાનો ધભરાટ, પોતાને હાતેજ દુર કરી સકસે. કેમકે તેનો ધંધોજ એવો છે કે આજે ફકીર તો કાલે અગીર.

કાફી—જીલા.

જોસરુપ—ગાઉં શું હું ખુશી પિતાજી તમારી,
વચન પાળ્યો તમે પુત્રી તમને નમે,
મુજને પ્યારે ઉધારી, ફિકરથી ઉગારી,
શિખાવી મુધારી--ગાઉં.
મજશે પ્યારો તે દીલદાર મહારો.
દાદગર, તેં કિધી આજે ચારી,
સાચાં હેતથી તેં નહિ વિસારી--ગાઉં.

[મેહરાં દાખલ થાએ છે.]

મેહરાં—બાવાજી, માયજી તો એવાં છેરાંયાંય કે લગન વીરો તમારી સાથે વધુ વાત કરવા નાં પાડેય, અને કહેય કે જોઈએ, તારા બાપ કેમ તાઈ કાજ તોરે છે. બાવાજી, માહરા રસીમાં એવું તે સું છે કે તમે હમાઈ કાજ તોરી નાખવા નીકલ્યાય ?

હોરમજસા—દીકરી, મને એ છોકરો પેહલાંથીજ અનરહેડી લાગતોતો. એનો કલાર્ક ગનપતરાવ, હમણાજ મને કહી ગીઓ.

કે આજે કેટલા કેટલા દીવસો થયા તે પોતાને ઘેર વરીક જતો નથી. તેથી મેં પકડા ઠેરાવ કીધોય કે આજે ઓશીસમાં જઈ એનો બરમ જનવો, અને જે તે નીકાલ કરવો. તમે જાનોયકેની કે,—

પાણી પીને પુછે ઘર, એનું નામ તે પહેલો ખર,
દીકરી દધને પુછે કુલ, એનું નામ તે બીજો ખર,
ધીરી કરજને પુછે ઘર, એનું નામ તે ત્રીજો ખર,
હાથ ધાલીને પુછે દર, એનું નામ તે ચોથો ખર.

તેથી તો બા હું માહરી ખાતરી કરીયા વગર કમું કામ કરવાનો નથી.

મેહરાં—પપા, હું બી તમારી સાથે ઓશીસમાં આઉં ?

હોરમજસા—આલ દીકરી, હું કપરાં પેરંય તેટલાં તું બી તધ્યાર થા. [હોરમજસા તથા ગોસરપ જાએછે.]

પહાડી—જીલા.

મેહરાં—કિરતાર કર મુજ આલી, અફસોસ મુજનો ટાલી,
આસ જિગરની પુરણુ કરજો, જગતવાલી,
રાંક, કુમારી છું હું બાલી, લેજો ખુશ સંભાલી-કિરતાર.

અંક પહેલો—દેખાવ બીજો.

રીહરસલ રૂમ.

[કાદિરખેગ વિચાર કરતો બેઠો છે.]

કાદિરખેગ—બ દુજલે ઇલાહી મેહરવાનજી શેઠને જો પ્રામાં લીખનેકો કહાયા, વોહ વલ્લા! ઐસા લીખખા હય કે બંબછકી ખલ-કત લોટ પોટ હો જાયગી, ઐર ઇન્શાઅલ્લા હીનદુસ્તાનકો તો લૂટ લેગે લૂટ! મગર અફસોસ હય કે મેરી કુછ ફૂદ ઇનોને ન જાની, નાચાર બન્દે કાદિરખેગનેલી શુર કી બેઇમાની. જો કોહેનુર એક્ટ્રેસ હય ઇસ કંપનીમેં લાસાની, ઉનક તો લગા દિયા બંદેને

દૂસરી કંપનીએ દાનાપાની. તાકે મેહરવાનજી શેઠની યાદ કરે કે મુનશી કાદિરબેગની કોઇ હય ! ઉન્હોને એક દૂસરે મુનશી કાલીચંદ્ર, તખલ્લુસ શાદાનકો ખાસ ગોવાલ્યરસે બુલવાયા હય, કયું કે બહો રાગદારીએ અપને આપકો બહોતહી કામિલ સમજતા હય. ઈસ લિયે બંદેને કોહેનુરકો મહાંસે ઉડાનેકી તબવીજ કી હય, ઔર બંદાની મહાંસે આજ રવાના ખાશદ હોગા. ચલો અબ મેરી દ્રામાકા અખીર સીન જો બાકી હય વોહ પુરા કર દું, તાકે અપની તન-ખવાહ જો બાકી હય વોહ લેકે મહાંસે રખસત હો જાઉં. મગર સખસે અબ્વલ ઉસ હારમોન્યાંકો ચાવી લગાકે બંદ કરદું, નહીં તો વોહ કમખખત કાલીચંદ્ર આકે ટેં-ટું કરકે સર ફિરા દેગા.

[હારમોન્યમને ચાવી દઈ બંધ કરીને લખવા બેસે છે, તેટલાં મુનશી કાલીચંદ્ર દાખલ થાએ છે. તેનાં હાથમાં પોતાનાં જોડેલાં ગાયજોનાં કાગળો છે, અને પોતાનું જોડેલું ગાયન ગાયચ.]

હોંડાલ—તિરાના.

કાલીચંદ્ર—યાદ રખના; સતસંગ કરીના,
હય ચેક ચમન હરા; નિસદીન, ખિલા હુવા-યાદ.
સન્ધ્યા બંદા પ્યારા ખુદાકા,
જુટ નાકારા; સચ અમન મિલા હુવા-યાદ.

કાલીચંદ્ર—માશા અલ્લાહ ! ઇસ રાગદારીપે સખ કુછ ખતમ હય. રહે મેરા ગાના સુનતેહી લોગ અકલ હોશ ખોકે બેહોશ હો જાયંગે. અબ દેખે કે ઉસ વાહીયાત મુનશીકા દ્રામા મેહરવાન શેઠ પસંદ કરતે હય, કે રહે મેરા ઓપરા. (મુનશી કાદિરબેગ પર નજર પડેછે) ઓહો મુનશી “હયાત” સાહેબ, આપ મહાં કખસે તશરીફ રખતે હય? શાયદ આપુને મેરા ગાના સુના હોગા; ઔર આપકો પસંદબી આયા હોગા?

કાદિરબેગ—(સ્વગત) કમખખતને ગાનાબી એસા ગાયા કે જૈસે શફર કે થેલે પર મખખીયોંકી બિનબિનાહટ. (જાહિર) કયા ખાત હય ! બલા આપકા ગાના કિસને ન માના? એસા ગાના લિખ-નેકા આહીયે એક જમાના.

કાલીચંદ્ર—હજી એતો યુંડી ખાલી ગુનગુનાયા. મગર જખ હારમારીયાં કે સાથ સુનોગે તો ઇન્દરકી સભા ભૂલ જાવગે. દેખીયે અખ હારમારીયાંકે સાથ મય આપકો સુનાતા હું.

કાદિરબેગ—(સ્વગત) ખુદ જાને કમખખત કોનસી દેહાતી ખસતીસે આયા હય; જો હારમાન્યાંકો હારમારીયાં કહેતા હય. [કાલીચંદ્ર હારમાન્યમ ઉંગારવા જાએછે, પણ તે બંધ હોવાથી ચાવી સોધેછે.]

કાલીચંદ્ર--અરે રહે મેરે હારમારીયાંકો ચાખી કિસને લગાઇ! જખસે મયને રહે ખરીદા તખસે કલી ચાખી લગાઈ નહીં.

[પાછો કુંચી સોધેછે ને તે સોધતાં ટેબલ પર કાદિરબેગના જોડેલા ખેલના કાગળ્યાં વેર વીખર કરેછે]

કાદિરબેગ--અજી યે કયા કરતે હો ?

કાલીચંદ્ર--જનાખ, અપને હારમારીયાંકી ચાખી દુંદતા હું. [ચાવી સોધતાં ખરીયો ઉઘો પડેછે; જથી મુનશી કાદિરબેગની ટેબલ પરનાં કાગળો સહીએ ખરાળ થાએછે]

કાદિરબેગ--અરે રહે કયા કિયા! મેરી શાયરીકે શેરોંકા સત્યાનાસ કર દિયા ! વલ્લાહ આપકો તખલ્લુસ શાદાન હય મગર વાકેઇ આપ ચાવલ ભરનેકે ખારદાન હય.

કાલીચંદ્ર--આફરીન આપકે ઇસ શીરી કલાંમ પર. ગરચે મય ચાવલ ભરનેકો ખારદાન હું; તો ખારદાનહી સહી, મગર અપના તખલ્લુસ જો આપને હયાત રખ્યા હય તો મય કસમિયાં કહેતા હું કે હયાત, આપ વાકેઇ હો વાહિયાત.

કાદિરબેગ--એજી મય વાહિયાત હું કે આપ સો ગળેંસે લીજીયે નાપ; જિસે દિલકા સુખહા હો જાય દુર, ઔર કીસીકી અકદમે પડ જાય ધૂલ!

કાલીચંદ્ર--અજી છોડો રહે જાત વાહીયાત ખુરાફાત. મુજે અપને હારમારીયાંકી ચાખી દુંદને દો.

[કાલીચંદ્ર મોહટી ઝાડુ લઇને બધા ખુલ્લાંમાંથી કુંચી શોધવા ઝાડુ કાઢે છે, ને તેમ કરતાં કાદિરબેગનાં પગ નીચે ઝાડુ આવવાથી તે તુટી પડે છે. કાલીચંદ્ર ઝાડુના ઢાંડાને હાત

ઢેકવીને ઉભો રહે છે, તેટલાં કાદિરબેગ પાછો
ઉઠવા જાય છે, તેનાં આંચકાથી કાલીચંદ્ર
ઝાડુ સાથે પડી જાય છે, મીસ કાહેનુર
દાખલ થાય છે.]

કાહેનુર—(હસીને) મુનશીજી, ચે ક્યા રેસલ કરતે હો ?

કાલીચંદ્ર—અરે રેસલ કાહેડી, મયંતો અપને હારમારી-
યાંડી આપી રહતા હું.

કાહેનુર—મેહરવાનજી શેઠ, અભીતક આયે નહીં, ઔર મુજે
તો જાહેર જના હય.

કાદિરબેગ—અરે આહીસ્તાસે જોલ, કંઠી ઘોરાજા નહીં
કરના. જાહેર કહાં જના હય? વહીં યા કોઈ દુસરે ઠિકાને?

કાહેનુર—જી હાં. વહીંકા ઈરાદા હય, મગર મુનશીજી આપભી
આજ ચલોગે યા નહીં ?

કાદિરબેગ—અવ્વલ આપ જાઇએ, મયં આપકે પીછે
આતા હું. મગર મયંને કહા ન કે આહીસ્તા જોલો, નહીં તો વહે
અકલકા જારદાન શેઠજીકે પાસ સજી તીલીગરામ પહુંચાયગા,
જોર અપને દુશમનોકા મુંઢ કાલા હો જાયગા. મિસ કાહેનુર,
જહાં આપ વહાં મયં. (સામને જોઇ) મગર ખામોશ ! શેઠજી
આ રહે હયં. અજ અનજની અઝમાં બનકર ચુપકી ખડી રહેના.
ચલ આ, મયેં તુજે નઈ પલેકા સજક યાદ કરાતા હું.

[ઉપલી વાતચીત કાલીચંદ્ર ધ્યાનથી સમજે છે,
અને જાણતો નહીં હોય તેમ પોતે લખ્યા
કરે છે. કાદિરબેગ મેહરવાનજીને આવતા
જોઇને કાહેનુરને પાર્ટ જોલાવે છે]

કાદિરબેગ—ફરેબે હુસ્નસે, ગણો મુસલમાંકા ચલન બિગરા,
ખુદાકી યાદ લુલા, સયરે ખુતસે બરહમન બિગરા.

કાહેનુર—ફરેબે હુસ્નસે, ગણો મુસલમાંકા ચલન બિગરા,
ખુદાકી યાદ લુલા, સયરે ખુતસે બરહમન બિગરા.

[કાલીચંદ્ર લખતા હોય તેમ જોલે છે.]

કાલીચંદ્ર—(ખુદસે) મિલા તકદીરસે બેમિસ્લ હીરા, કાહેનુર ઈસકો,
ઉસે લે ભાગનેકો ઇસ બિકારીકા ચલન બિગરા.

કાદિરબેગ—કબાચે ગુલ અમર શારા, તો વ્હો ગુલપધરહન બિમરા,
બન આઈ કુછ ન ગુન્હેસે, જો વ્હો ગુન્હાદરહન બિમરા.

કોહેનુર—કબાચે ગુલ અમર શારા, તો વ્હો ગુલપધરહન બિમરા,
બન આઈ કુછ ન ગુન્હેસે, જો વ્હો ગુન્હાદરહન બિમરા.

કાલીચંદ્ર—(સ્વગત) તેરી તફદીરને તેરી સમઝસે ઠોકરે ખાઈ;
ચલા જળ જાનવરકી ચાલ; તો છન્સાકા ચલન બિગડા.
[મેહલુ દાખલ થાય છે.]

મેહલુ—કેમ મુનશીલ, છેલ્લો સીન પુરો કીધો કે ?

કાલીચંદ્ર—(સ્વગત) આપકે આખરી અનભમકે સીનકાલી
મસાલા હો રહા હય. (જહિર) શેઠલ, આય માહરં નવું ગાયલુ
જોડ્યુંય તે જરા જોધ જાવ સાહેબ.

કાદિરબેગ—નહીં હુજૂર, યહાં તશરીફ લાકે ઇસ પીલેકા
અનભમ સુનીયે.

કાલીચંદ્ર—અલ મુનશી સાહેબ, આપકે પીલેકા અનભમકા
સરઅનંભમ ઇસ વફત મોકુર રખિયે. મેરે ઇસ ગાનેસે
આપકી પલેકે અનભમકા નતીજા બ ખુખી જહિર હો જાયગા.
પ્હે ગાના કયા હય હુજૂર, પ્હે તો એક ટોપી હય; જિસકે સરપર
બાયઠે વ્હો પહેન લે.

મેહલુ—ઉમા રેહો કાલીચંદ્ર, તમારં ગાયન જોવાની,
હમનાં કંઈ જરૂર નથી; પણ મુનશી કાદિરબેગની પ્લેના આખરી
સીનમાં જે નાહસ ભાગ થાએય, તે મને પહેલાં વાંચવા દેઓ.

કાલીચંદ્ર—અરે શેઠલ, માહરં આએ ગાયલુખી નાહસભાગ
પરજ રચેલું છે. કદાય એજ ગાયલુ મુનશી કાદિરબેગના પક્ષોતમાં
આખાદ લાગુ પડશે. કયું મુનશીલ, કયસી કહી ?

કાદિરબેગ—અરે આપકી કેસી વૈસીકી એસી તૈસી ! શેઠલ,
માહરી પ્લેની અંદર ખીજા કોઇ મુનશીનું ગાયલુ હું દાખલ કરવા
દેવસ નહીં.

મેહલુ—એ તમે મેહુ જનાની પંચાત છે શું, તે કંઈ
સમજ પડે ? લાઓ મુનશીલ, જોઈ તમારં ગાયલુ કહાં છે ?

(મુનશીજી કાલીચંદ્ર એક કાગજ આપેછે તે જોઈને) આહા એતો મારી પસંદ કીધેલી તર્જપરજ જોડેલું છે.

કાફી—હુમરી.

મેહલુ—ગારી તૈયાર, હાજિર અસવાર, હય જેરા ખીલકુશ પાર.

હય અચ્છી ખાસી સારી ચક્કનેકી તૈયારી.—ગારી.

કાલીચંદ્ર—અંધા સખ સંસારકો, અંધા જાને, અંધા માને,

કાદિરબેગ—જિસકો કમલેકી ખીમારી, ઉસકો પીલા દરદીવાર.

કોહેનુર—પાક રહે, બેખાક રહે, સો ચાક ન હો, ગમનાક ન હો,
જગ ખાક ન હો, ખાશાક ન હો, તો સાફ જગદ નાપાક
નહો.

કાલીચંદ્ર—અંધા હર જાંદારકો, અંધા સમજે. અંધા જાને,

કાદિરબેગ—પીલી આંખેવાલેકો, હય પીલા પીલા આલમ ચાર—ગારી.

[કાલીચંદ્ર, મેહુરવાનજીને ધસારો કરી જાણુ લઇ જાયછે.]

કાલીચંદ્ર—સાંભલો શેઠ, આએ કોહેનુરને કેટલી મુશ્કેલીથી સીખવીને હુસ્વાર કીવીય, અને એની પાછલ શેંકડો રૂપ્યા તમે ખરચ્યાય, પણ એ કંઈ તમારે તાં રહે તેમ મને લાગતું નથી, અને પેલો તમારો જુનો મુનશી પણ એની સાથે સામીલ છે.

મેહલુ—કાલીચંદ્ર, તમે એમ સાપરથી બોલોય? કોહેનુરે તો માહરી પાસે ૫૦૦) રૂપ્યા એના પગારને પેટે એડવાન્સ લીધાયા. આહા! આ વખતે મને મીસતર ખુરશેદજી બાલીવાલા જેવા ગ્રંથસ્તની યાદ આવેય કે તેવન શેઠ એવા બેઈમાનીનાં પવનનાં સપાટામાંથી બચી શક્યા નથી, તો હું સુંળીસાદમાં. તેવન ખીચારા, ખાલી તોખરા જેવાં ડોખરાંઓને સંધરી, તેવોને નાટકતખતાને લાયક બનાવેછ, હજારો રૂપ્યાનો ભોગ આપી, એકાદી સુંદર સતીવારની રાતનાં, તેને પ્રખ્ખ હજુરરજુ કરેય; તેવો ઉપરતાલીનાં વરસાદ વરસેય, વન્સ મોરનાં ધુખરા થાયેય અને પછી જોઈ લેવો તેવોનાં નાંખતું ડીચકું! પણ પ્રકર નહી, હું કંઈ બાલીવાલો નથી, તેથી કોહેનુરને બરાબર રસને ઉતારું તોજ ખરો, પણ એ વાતમાં સચ્ચાઈ કેટલે દરજ્જે છે, તે તપાસવું જોઈએ.

કાલીચંદ્ર—શેઠ, હવે વધુ ખુલાસો પછી થશે; પણ હું એટલુંજ કેહુંય કે તમે આંખતી દેખરેખ એની પર રાખજો.

કાદિરખેગ—કયું જનાંજ, અગ મેરી સુનિયેમા યા નહીં ? મમ જનતા હું કે મુનશી કાલીચંદ્રકા ગાના આપકા બહોતહી પસંદ આયા હોગા.

કાલીચંદ્ર—અંદગી. મુનશી સાહેબ, આદામ અર્જ કરતા હું. અલ જનામે આલી. સુનીયે. શેઠજીકા મેરા લીખા પસંદ આયા યા ન આયા. આપકા જી કયું મુરઝાયા ? સુનીયે, આલમ હમતેદાનકા બાજાર હય. કોઇ દિન્નાર હય, કોઇ બિહિસ્તકા સરદાર હય. મદં ઓર મુદંમેં યોગસા રહે હય. કીસીકા બેડા પાર હય; કોઇ લાઅનતકે દરીયામેં ગીરફતાર હય. મેરા ફર્જ થા કે નમકકા પાસ કરે, શેઠજીકા બિદમત ગુજાર હો રહું! ઓર અદલાક, બદોંકે મુઆશિકે અપને વાસ્તે સાચ રાહ બનાઉં. ખુદાવીંદેકે કામમેં અપની હથેલી પર જન હય, શેઠજીકા ભલા હો તો હમારા સર કુરબાન હય. બહાદુરોંકે બાગકા મેવા ખાન્ગર ઓર પયકાન હય; ઓર ફલ ઉસકા તેગ તજર ઓર સિનાન હય. મદં વોહી હય જો આકાપર નિસાર હો; જર્જકા ફલ સમજે, જખમ ગમેકા હાર હો.

કાદિરખેગ—મુનશીજી, આપને ખૂબ તરાશ દીયા અપની અકલકા બારદાન. ખયર ! ખુદા આપકા જગ્ન દે. મગર યેહ સુનીયે હુજુર, જરા ગૌરેસે સુનિયે, કે ગતિમકી ઉમ્મ કોતા હય, ઓર ચુંગળખોરોંકા મુંહ છોટા હય. કયા આપ રહે નહી જનતે, કે છકબાલકા કબૂતર રોજ નયા કોડા ઝાંકતા હય? આપકી ઈસ મુનશીગરીકી હુકૂમતકા કયા ભરોસા હય? જો આજ શાહ હય; બહો કલ ગદા હય. આજ સીના સંગ હય, તો કલ ગૌરે તંગ હય. દાતાકી મુશકિલ કબી નહીં અટકતી હય, સખીકી નાવ પહારપર ચહડતી હય. જખ બહેરે મુસીબત લહેર દિખાતી હય, સિતમગારકી કીસ્તી ખુશકીમેં રૂમ જતી હય.

કાલીચંદ્ર—વાહ યાર વાહ ! પતેકી કહે રહે હો. જખ હમ ગાદ્યારસે આ ધમકે, તખ આપ ચમકે.

કાદિરખેગ—(ગુસ્સામાં) હાં હાં ! જખસે તુ આયા બહેકતા ચલા આયા.

કાલીચંદ્ર—જહાં રાસતા પાયા; વહીં દરીયા.

કાદિરબેગ—મુઝે આતે સુનાવ છતની તુમારી મળલ હય?

કાલીચંદ્ર—આપ સાહેબે ઈકબાલ હો, કબી નહીંજ વાલ હય, ઔર મયતો એક નાચીજ હું, અદના મુનથી હું.

મેહલુ—ખામેશ, મુનથીજ કાદિરબેગ ! કાલીચંદ્ર, શું થયું ? કેલા તેજ થઈ ગીયા ? ખામેશી અખત્યાર કરો. ખરું સું છે, અને ખોટું સું છે, તે આપોઆપ માલમ પડશે.

કાહેનુર—મેહરવાનજી શેઠ, જરા હું જાકય. આજે માહરાથી રીએસલમાં આવવાને બનશે નહીં.

મેહલુ—કાંએ નહીં બનસે ? પણ તું રોજને રોજ જાયય કહાં ?

કાહેનુર—શેઠજી, મેં તમોને કહ્યુંની કે હું પેલા રસતમજ બેરીસ્તરની ઓશીસમાં જાઉંય.

મેહલુ—બેરીસ્તરની ઓશીસમાં ? અને તેખી વરી રોજને રોજ ? એક બેરીસ્તરની ઓશીસમાં એક એકદેસનું સું કામ ?

કાહેનુર—જીવોની જી, માહરી દાદીનું ઘેર ઉતું તે ઘેર તેવણે એક વાણ્યાને વેચ્યું; અને વાણ્યા પાસે માહરા લાઇએ ખરીદ્યું. હવે તે વાણ્યો પાછો પોતાનો દાવો કરેય. એ બધ્યા ઘોંટાલાને સાર તેવણની સલાહ લેવા તેવણની ઓશીસમાં જાઉંય.

મેહલુ—હાં એમ છે. કાહેનુર, હું તુંને ખરું કેહુંય કે મને તો આય બધું શક ભરેલું લાગેય. વારું ચાલ જોઉં હું તાહરી સાથે ઓશીસમાં જાઉંય.

કાહેનુર—હાં સુંજી ? નહીંજી. તમે આવીને સું કરસો ? તેવણ ચીરડાય. બેરીસ્તરોનો તો એવો કાયદો છે કે, એક જનના કેસની વાત ખીજની આગલ કદી કરે નહીં.

મેહલુ—હીક છે, માહરે કેસ સમજવાની કંઈજ જરૂર નથી. તેં જે આય માહરી આગળ ખુલાસો કીધોય, તે પરથી હું તાહરે કેસ ખરાબર સમજી ચુકોય, ને હું માહરું ભવીશખી વરતી ચુકોય, માટે ચાલ ગારી તૈયાર છે. માહરી સાથે પાછી આવજો.

કાલીચંદ્ર—(મેહલુને અલગ) શેઠજી, તમે જરૂર સાથે જજો. આએ કંઈ જખરો ફરેય તમારી સામે રચાએય ! યાદ રાખજો શેઠ, કે “લરફીકે પાંવ પાલનેમેસે પહચાને જાતે હય.”

કાદિરબેગ—(કોહેનુરને સ્વગત) આપ જાણ્યો, ડરતી કયું હો? જ્યાં જાકે ધનકો બાહર ખીસાઈયો, ફીર ખુદ બ ખુદ બેજાર હોકે ચલે જાઈયો.

કોહેનુર—અચ્છા, તો મયં જાતી હું, આપની ફીરન આઈયો.

મેહલુ—મુનશીજી, હું આજથી તમારો પગાર વધાઈયં કે આવા એક પતાલ પાણી ચલાવી ને મોરી કોરડી રાખનાર કોરગાથી સાવચેત રેહવા તમે મને ચેતાવ્યું.

કાલીચંદ્ર—શેઠ, તમે બેશીકર રહો. એ જ્યાં જાયે તાં એની પાછલ પાછલ જવસ, ને એ શું કરેય તેની ખાતમી મેળવસ. શેઠજી, “સચ્ચેકો સાંઈકી દરબારમેં સરપાવ, ઔર જુદેકો જુતીયાં. સાંઈકો સચ્ચા પ્યારા, જુદેકો માલીક ન્યારા. સચ્ચેકી બોલબાલા ઔર જુદેકો મુંહ કાલા.”

મેહલુ—ચાલ કોહેનુર, આવવું હોય તો વખત ના ખોલ. તારો કયો બેરીસ્ટર છે; જોઈં તો ખરો.

કોહેનુર—હાજી, ચાલોજી. [મેહલુ અને કોહેનુર જાઈયે છે, પાછલથી કાલીચંદ્ર રવાના થાય છે.]

કાદિરબેગ—લીજીયે, પત્તા ખડકા ઔર ચંદ બંદા લડકા. અબ રસતમ શેઠને ખંજર ઔર તુફંગચા લાને કહા થા, વોહ લેકર વહાં પોહય જાઈં, ઔર જો કુછ બાકી લીખના હય વોહ સબ ખતમ કરદૂ.

પોલુ—હુમરી.

કાદિરબેગ—

પાયે પાયે પાયે અન ધન સારા, બેદમાન સદા હો સુખિયારા.
અબેગા હમેશા હલવા માંડા,
ખાયગા મલાઈ; જો દિખાયગા સફાઈ,
સો ખબાયગા બધાઈ, મિલે કનચમ માન-પાયે.

અંક પહેલો—દેખાવ ત્રીજો.

ઓપ્રીસનો ઓરડો.

[જન્મણા ખુણામાં મોટી કબૂત છે. જન્મની અંત દાહબી આબુએ સ્પ્રીંગનાં દરવાજા છે વચ્ચેમાં પ્રેક-ટીકલ લીફટ. લખવાની ટેબલ, તેપર થ્રીફિ અને લખવાનો સામન અને એક સાઈડ ટેલીફોન છે. એક ખુરસીપર એરીસ્ટરનો જન્મો અને ટોપી પહેલી છે, ગનપતરાવ દાખલ થાએ છે.]

ગનપતરાવ--અતાં કરાવા કાય ; યાનચા કુથેતરી હીકાણા નાહી. આપલાલા કાહે? જસા કરતીલ, તસા ભરતીલ. હા પહેલા નારીખ પાસુન ત્યાનલા નોટીસ દેવુન બોયકોટ કરન ટાકું, આની મંગ સંધી ઇંગ્લીશ મેટીરયલલા બોયકોટ કરન ટાકું. એક ઘાવ હીન દોન ટુકરે. આઇ એમ ઇન ફેવર ઓફ બોયકોટ. આઇ ગોડ, આઇ વીલ બોયકોટ એવરી થીંગ ! ઇવન આઇ વીલ બોયકોટ ઘેન સ્ટુપીડ સ્ટેનડરડ ટાઇમ. (ટેલીફોનની ગંટી વાગેચ તે સાંભળે છે) ઇયાનચા સત્યાનાસ હો ટેલીફોનચા, હા તરી વાહીટ બ્રેનચા ઇનવેનશન લાએ ! (પાછી ઘંટી વાગેછે) વેટ વેટ, આઇ એમ કર્મીંગ, કર્મીંગ. પરતું મી તુમાલા બોયકોટ કરેલ. આઇ ગોડ, આઇ વીલ બોયકોટ એવરી-થીંગ. ઇવન આઇ વીલ બોયકોટ ઘેન સ્ટુપીડ સ્ટેનડરડ ટાઇમ. (ટેલીફોનની આગલ જઈને ભુંગણું કાનમાં મુકે છે) સ્પીક સ્લોલી, સ્પીક સ્લોલી. સું હું અહીયાં છેઉં? તમે આંધલા છેઓ જોતા નથી કે હું કાં છેઉં તે? સું હું ગધેડો છેઉં? અરે તું છે કાણુ? સું હું કાણુ છેઉં? વરી જોતો નથી કે આઇ એમ મીં ગનપતરાવ પટપટે માર્ક સેલ્ફ. માર્ક માસ્તર, તમુંને શું ખખર નથી કે હું ક્યારનો તેવનનેજ સોધુંચ? શું શેઠને કેહવો કે બીખ મોકલું? અરે તું કાણુને બીખ આપેચ? બીખ નહીં, વીગ વીગ. ઓ આઇ એમ કવાઇટ સીક સીક. શું માહરા શેઠ રસતમજનો હથ્યાર જરેલો કોટ તથ્યાર છે? સું તે હાથઆં મોકલે? ને હું લેઉં? નહીં નહીં ડોન્ટ સેન્ડ, ડોન્ટ સેન્ડ. ઓ આઇ કેન સી,

આઈ કેન સી, આ ડાયબોલીક એન્ડ, નાઉ આઈ ગોડ ! ધીસ ઇઝ ધી ફરસ્ટ ઓપરેશન આઈવીલ ઓયકોટ ધીસ ટેલીફોન ક્રોમ ધીસ દે. ઓયકોટ નંબર વન. (ટેલીફોનની ઘંટી વાગે છે) ક્રાપ ક્વાર્ટર ! ડન અપ. ડોન્ટ યુ નો આઈ હેવ ઓલરેડી ઓયકોટ યુ ? આઈ કાન્ટ ચેન્જ માઈ સેનટન્સ, આઈ કાન્ટ. આઈ ગોડ આઈવીલ ઓયકોટ એવરીથીંગ, એન્ડ ઓલ્સો આઈવીલ ઓયકોટ ઘેટ સ્ટુપીડ સ્ટેનડરડ ટાઇમ. [ફક્તમ દાખલ થાએ છે અને ગનપતરાવના હાથની જાપટ છાતીમાં વાગવાથી ચોંકે છે.]

ફક્તમ—(છાતી દાખીને) ઓ આઈ ગોડ ! ગનપતરાવ, આર યુ બ્લાઇન્ડ ?

ગનપતરાવ—નેવર માઈન્ડ સર. વેધર આઈ એમ બ્લાઇન્ડ આર ડેફ. આઈ ગોડ, આઈવીલ ઓયકોટ એવરીથીંગ. યુ નો સર ? આઈ હેવ ઓલરેડી ઓયકોટ ઘેટ ટેલીફોન. આઈ ગોડ ! આઈવીલ ઓયકોટ એવરીથીંગ.

ફક્તમ—મીં પટપટે, એ સું પટપટારો માડયોય ? ઓયકોટ ઓયકોટ સું બકી રહ્યાય ? એવા ઓયકોટના ધખારાથી તમારું ભેળું ખીસી જશે. સ્વદેસી હુનર ઉદ્યોગને ખીલવવો ત એક ખીજો સવાલ છે, પણ ઓયકોટના ખરખરાતથી તમારા ખરડાનું આગરું ઉતરી જશે, ને તમારા માંથાના બાલ ઉખડી જશે, તોળી તમારા જવાબો દેરાનું દલદર શીટાડી રાકશે નહીં. યુ મસ્ક નો ઘેત ધીવીલ ઓફ ધી ફક્ત ઇઝ વેટી. તમારું ભેળું ખરેજ ખીસી ગીયુંય.

ગનપતરાવ—અરે નહીં રે સાહેબ, માહુરું ભેળુ તો ખરા-ખર છે. પણ તે તમારું ભેળું ઠગાણે છે કે ? કારણ આજે કેટલા કેટલા દીવસો યથા તમે બેધ્યાન જવા ફરીયા કરોય. આઈ ગોડ વન મરડર કેસ ફોર યુ.

ફક્તમ—(હસીને) ગનપતરાવ, હાલ તુરત માહુરે કોઈ પણ કેસ હાથ ધરવો નથી. થોરા વખતમાં હુંજ એક ખુન કરવાનો છેલ્લો.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) હું ! પાહેલા. હા કોનાચા મરડર કેસ-યથા હાથે. હાત ત્યાનચી ! આતા ધર ત્યાનલા, સોફ નહો. આતાચ

તો સાપરેલ, ફરસ આઈ વીલ કેચ હીમ, એન્ડ ઘેન પાઈ ગોડ
આઈ વીલ બોયકોટ એવરી થીંગ!

રૂસતમ—મી. ગનપતરાવ. માહુરાં કંઈ લેટરો આયાંય કે ?

ગનપતરાવ—યસ સર, પેલા વેટની નીચે મુઠેલા છે.

રૂસતમ—(કાગળ ઉખેડીને) ચાલો સારું થયું. ડ્રેસોળી વખત-
સર વાંદરે જઈ પુગસે. (ખીણું કાગલ ઉખેડીને) ચાલો વીગ તથા
દાહાડી મુછો પણ મોકળી ચુકાય. આઈ સે મીસતર પટપટે?

ગનપતરાવ—યસ સર. (સ્વગત) આતાં પાહા કે હા પટપટે
કસી કસી કરને તુમચી ખટપટે.

રૂસતમ—મી. ગનપતરાવ, તમે પેલાં ખંજરો વીસે ખખર
કાહુરી કે ?

ગનપતરાવ—આઈ બેગ યોર પારલન સર. મી તુમચા
કલાર્ક હાય, આઈ એમ નોટ આ બુચર. એન્ડ ઘેતસ વાહે આઈ
કાન્ટ એબે યોર બ્લડશેડ ચોરડર.

રૂસતમ—ગનપતરાવ. તમારી ફરેકાર કેમ એકબેક થાયય
નેવર માઈન્ડ, તે કોઈ લઈ આવસે તેને તમે લઈ રાખજો.

ગનપતરાવ—નોનો, નોનો, સર ! આઈ વીલ બોયકોટ યોર
ખંજર એન્ડ રીવોલવર. પાઈ ગોડ આઈ વીલ બોયકોટ એવરી
થીંગ, એન્ડ એક્સસો આઈ વીલ બોયકોટ ઘેન સ્ટુપીડ સ્ટેનડર્ડ
ટાઈમ.

રૂસતમ—ગો અવે; ડાન્ટ ટોક સ્પીશ.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) વરી એનાં દીલમાં ભરાયો ખખીશ.
ઓ નો, નો નો આઈ મસ્ત કેચ હીમ; ત્યાલા સાપરાયલાજ પાહેજો.

રૂસતમ—(ટેબલના ખાનામાંથી કાગલોનું બંડલ કાહડીને)
આએ માહુરા લખેલા નાટકથી યાતો માહુરા નસીબનું ચકકર ઉંચી
ટાંચે જશે, અથવા તો તે ચકકર મને અતી નામોસી
ભરેલા ચકરાવામાં કચડી નાંખશે. એ નાટક શોખીન આલમને
હેરતમાં નાખશે, અને આએ જમાનાનાં પ્રખ્યાત નાટક લખનાર
તરીકે મને મુખ્યારકબાદી આપશે. મને એક વીદવાનમાં ખપાવશે,
અથવા તો નાસીપાસ થએલા વ્રીફલેસ બેરીસ્ટર તરીકે મને માહૂર

મોનું છુપાવવું પડશે. (એકાએક એક કાગલપર નજર પડે છે)
 અલો ! આએતો પેલા માહરા ચીફ ટ્રેજક એક્ટર બેહલુ અર-
 ગસ્તે તરફનું છે. (ઉખેડીને વાંચે છે.)

“ મેહરબાન શેઠ રસતમજી, લખવાને ઘણોજ દલગીર છેઉં કે
 ગઈ કાલે સાંજે હું મારા મીત્રો સાથે ગુરૂપડેવ તારી ખીવા ગયો
 હતો. ત્યાંથી પાછો ફરતાં મને એક મોટરકારનો જખરો અકસ્માત
 નરીયો. હું તેનાં આંચકાથી પરી ગયો, અને માહરાં બેજાંપરથી
 મોટરકારનું ચકકર ફરી ગીયું. મને તુરતજ તાંથી સર જમસેદજીની
 ઓસખીટલમાં રીમુવ કરવામાં આવ્યો. મારી મરતી વખતની જખાની
 મીસ્ટર કરસનદાસ મેજીસ્ટ્રેટ લખી ગીયાચ. માહરાં સગાં વાહલાંઓએ
 મને લઈ જવા, ને જ્યાં મંગાવવા નસાખાણામાં માણસો
 દોરાવ્યાંચ; તે છતાં માહરી ફરજ અદા કરવા હૃદયે તમારી પર
 આએ કાગલ લખ્યુંચ કે તમારા નવા નાટકમાં હું માહરો પાર્ટ
 ફરી શકસ નહીં.”

લખતન—તમારો તાબેદાર સેવક, બેરામશા અરગસ્તે.

તાજે કલમ:—આએ કાગલ લખી રહ્યા પછી હું સદનતર
 એસુધ થઈ ગએલો છેઉં.”

ફ્રેડ ! ઓલ ફ્રેડ ! નાટકવાલાઓની મુશકેલીનો આએ પહેલો
 ફટકો મને લાગો. અરે મુવો એ બેહલુ અરગસ્તે ! એના માટે બધા
 મને કેહતાતા કે છેલ્લી ધરીએ તમુને સુલીએ ચલરાવસે, ને તેમજ
 થયું. (વીચાર ફરીને) આઈ એમ ક્વાઈટ પઝડડ. હવે મું કરું !
 આએ રીતે તો માહરી બધી આસાઓ લાંગ થશે. વાંદરા જેવા
 એક ખીચોખીચ વસાએલા કસબામાં નાટક કરવાની મારી
 પહેલી કાશેસ છે, પણ અફસોસ કે તે માહરી કાશેસમાં હું
 નીશકલ થવસ. (વીચારીને) પણ સખર, આજે સહવારે ઉપર
 ટપકેથી જમખેર નજર કરતાં માહરા વાંચવામાં એક ફકરો
 આયોચ તે તો જરા જોઉં. મીસ્ટર ગનપતરાવ, વેહર ઇઝ જમખે ?

ગણપતરાવ—યસ સર. (કબટપરથી જમનું ખાલી તીન લાવે
 છે.) લેઓ સાહેબ, ઇટ ઇઝ ક્વાઈટ એમરી.

રસતમ—(બે ધ્યાનપણામાં જોયા વગર) જમખે કાઈ દાહડે
 એમરી હોયજ નહીં. કમ ઓન ગીવ મી. (ગનપતરાવ, રસતમના

હાથમાં ખાલી ત્રીન આપે છે) એ આએ સું આપ્યું ગનપતરાવ ? હું તમારાથી ઘણાજ કંટાલી ગીયોય. ગેટ આઉટ ઓફ ધીસ રૂમ !

ગનપતરાવ—સર, ડોન્ટ યોયકોટ મી. (સ્વગત) ફરસ્ટ આઈ વીલ કેચ હીમ, એન્ડ ઘેન આઈ વીલ યોયકોટ હીમ.

[રિસ્તમ ટેપલ પરની ચીજો ખોલે છે.]

રૂસતમ—કનફાઉન્ડ ઇટ. ંહર ઇઝ જામે ? ગનપતરાવ. ંહર ઇઝ જામે જમરોદ !

ગનપતરાવ—ઓ આઈ સી સર. જામે જમરોદ ! (પોતાના ગજવામાંથી કહાડીને.) લેઓ સાહેબ.

રૂસતમ—એ તમે ગજવામાં કાંએ મારયું ?

ગનપતરાવ—સાહેબ, તમે વાંચી રહોય, પછી રોજ માહરે ઘેર લઈ જાઉંય. ખીકોઝ ઇટ ઇઝ કુલ ઓફ રીડેબલ સપ્લન્ડક્ટસ. સર, આઈ વીલ યોયકોટ એવરીથીંગ, બટ આઈ નેવર યોયકોટ જામે જમરોદ ?

રૂસતમ—નાહિ ગનપતરાવ, કમોન. જલ્દી લાઓ. (ગનપતરાવ ન્યુસ આપેય તે લઈને કંઈ આરટીકલ સોધેય) હા ! હીઅર ઇટ ઇઝ. [વાંચે છે]

ઓસ્ટ્રેલીઆથી આવેલો એક પારસી એક્ટર.

હમારા સાંભળવામાં આવ્યુંય કે થોડા દીવસ થયા મીસ્તર જમ રોદલ નામના એક ગ્રહસ્થે આવીને અતરેના ઇંગ્લીશ હોટેલમાં ઉતારો લીધો છે, અને હમારા સાંભળવા પ્રમાણે તે એક અચ્છો એક્ટર છે. (સ્વગત) કદાચ એ ગ્રહસ્થ માહુરી મુશ્કેલી ટાળશે. ચાલ મારતી ગારીએ ઇંગ્લીશ હોટેલમાં જઈ. (ગનપતરાવને) મીસતર પટપટે, હું ઘણાજ અગતનાં કામસર જરા બાહર જાઉંય. મને કોઈ બાઈ મલવા આવે તો તેને હૈયાં બેસારજો, જવા ના દેતા. (પાધડી ભુલી જવાથી પારજ આવે છે.) અરરર! માહુરી પાગરી કાં છે?

ગનપતરાવ—અરે શેક, આઈ બેગ થોર પારદન, પણ આજ કેટલા કેટલા દીવસો થયા તમારું માથુંજ કાં છે કે તમે તે પર પાગરી મુકા ! [ભુલમા પાગડીને બદલે છતરી ઉંચકે છે]

રૂસતમ—યુ માઇન્ડ ચેર બીઝનેસ ગનપતરાવ. (ભુલ માલમ પડવાથી) અરરર, એ હું શું ગોંટાલો કર્યં ! [પાછો પાછડીને બદલે કાથરો ઉંચકીને ચાલવા માંડે છે.]

ગનપતરાવ—મીસતર રૂસતમજી શેઠ,-

રૂસતમ—આઈ કાન્ટ સ્ટોપ નાહિ, કોન્ટ ટ્રાવલ.

ગનપતરાવ—અરે નો ટ્રાવલ સર, નો ટ્રાવલ, બટ ટરબન.

રૂસતમ—અરે હા, ખરેખર હું ભુલી ગીયો.

[કાથરો મુકીને પાગડી લઇને જાય છે]

ગનપતરાવ—વોટ દઝ ઓલ ધીસ મીન ? કેટલા દીવસ થયા ઇકરે કાહે તરી ઘોટાળા ચાલતે. આ નંબર ઓફ મીસ-તીરયસ કલાયન્ટસ ઇકરે એતો તેને લઈ હા દરવાજા શટ અપ કરૂંન કંઈ જુમ બરાડા મારેય, તેથી એક ગંભીર ધારા શાસ્ત્રીની ઓપ્રીસનાં કરતાં ટાઉન કૌનસીલના હોલ જેવું વધારે લાગેય. પરંતુ હા મીસતીરયસ એલ્યુઝનચી કાહી સમજ નાહી પડતે. એ લોક કલોરોફોમ અને નાઇટ્રોગ્લીસરાઇન અને કાઇને ડુબારી નાંખવા માટે જે વાતચીત કરેય, તેઆ વીસે કાહી તરી સમજ પડત નાંહી. હા ! હોરીબલ ! હોરીબલ ! હવે જઈને બધી વાત મીસતર બેહરામસા દીટેક્ટીવને કેક, મનજે હા કોન્સપીરેસીઆ પ્લોટ પ્રગટ હોવુંન જાએલ. ફર્સ્ટ આઈ વીલ કેચ હીમ, મંગ તેયાનલા ઓપકોટ હીમ, એન્ડ ધેન પાર્થ ગોડ આઈ વીલ ઓપકોટ એવરી થીંગ. [મીસ કોહેનુર અને મેહલુ ટારગેટ દાખલ થાય છે]

ગનપતરાવ—(કોહેનુરને જોઈને) ઓલો વેરી બ્યુટીફુલ બટકી.

કોહેનુર—રૂસતમજી ઓપ્રીસમાં છે કે ?

ગનપતરાવ—નો મેડમ. ધણા અગતના કામસર એવાણ ખાહર ગીયાય.

મેહલુ—સો મચ્છ ધ બેટર. જારે એવન ઓપ્રીસમાં નથી, તારે કોહેનુર, મારું માનને તું પાછી ચાલ, પછી ખાલ રખતે આવશું. મીસ્તર તમારે નામ શું ?

ગનપતરાવ—માઈ નેમ ગનપતરાવ પટપટે. સુપરફુઅસ ક્લાર્ક ઓફ મીસ્તર:—

મેહલુ—વારં મીસ્તર સુપરફુઅસ પટપટે, તમે હાંમે પટપટારો ના કરોજ. તમારા શેઠ આવે તો દેજો કે મીસ કોહેનુર પોતાના સગાનાં કેસ વીસે વાત કરવા આવી ગીયાંતાં.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) હા પનચી કોણ હાય ! માળા વાટને કે હા મરીચી કાહે ઘોઢાળા હાએ. (કોહેનુરને) મીસ કોહેલું ?

કોહેનુર—એ તાત્યા, મોહનું સંભાળીને વાટ કર ! કોહેલુ અને કોહેલી કોન ? હોસે કોઈ તારી સગી વાહલી કોહેલી. માહર નામ તો કોહેનુર.

ગનપતરાવ—અરે ધુરે ધુર ને કાંટાતી મુર. શેઠ મને કહી ગીયાચ કે, કોઈ ખાઈ આવે તો ખેસારજો, પણ એમ નથી કહયું કે ખાઈની સાથે શેઠ આવે તેને પણ ખેસારજો. તેથી શેઠ, યુ મસ્ત બોયકોટ ચોર સેલ્ફ. બીકોઝ આઈ વોન્ટ ટુ બોયકોટ એવરીથીંગ, તેથી એવણને અહીંઆ મુકી જાઓ. ડોન્ટ શીયર, આઈ વીલ ટેક કર એફ ચોર કોહેલું.

મેહલુ—એ તાત્યા, પાધરી પાધરી વાત કર, નહીંતો આએ પાગરીનાં આંટા ગરામાં આવસે.

ગનપતરાવ—કીપ કવાએટ એ પારસી ! બોયકોટ એટવન્સ ફ્રામ હીયર, બોયકોટ !

મેહલુ—બોયકોટ ? અરે ખરચા કોટ તો એવું પરસે કે આંખમાંથી અંગારજ પરસે. કોહેનુર, માહરં માન ને અહીંથી જવ્હી ચાલ. આઈ કાન્ટ રટેન્ડ ધીસ એમોમીનેબલ નોનસન્સ ! આઈ કાન્ટ રટેન્ડ !

ગનપતરાવ—ઈફ યુ કાન્ટ રટેન્ડ, ઘેન વોક આઉટ, પણ મીસ કોહેલું, તમે તો અહીંજ બેસજો, આઈ વીલ ટેક વેરી વેરી એટ કર એફ યુ.

મેહલુ—નાઉ લુક હીઅર તાત્યા ! આઈ વીલ એક ચોર બોન્સ ! તું કોણ એની કર લેનાર ?

ગનપતરાવ—અરે માહરાં હારકાં ભાંજતાં ભાંજતાં તાહરા હારકાં નહીં ભાંગી જાએ ! તુમી કસાલા એ ઇથાહુધનીલા ઈકરે આનલી. (સ્વગત) માળા વાટને કે કયાની હવતી બાયકોટ

વેરતી હા ફુસરી કેલી હાએ. ઓ મસ. ખાઈ ગોઠ આઈ થીમ, હા કાહે ખીમ ખીગેખીઆ ગોટાળા હાય !

કાહેનુર—હવે ખીજી બધી પંચાત છોરોં મેહરવાનજી ને તમે તમારે બાહર ગારીમાં જઈને બેસો. હું રસનમજી આવે ને તેવજી સાથે વાત કરીને ઓથ આવી.

મેહલુ—કાહેનુર, મને આજ્ય બધી તોમકુલરીથી સાફ માલમ પડેય કે અહીંયા કાંઈખી ગોટાળો છે. અને જાણે તાં કાંઈ પ્રપંચ તું રમેય. પણ યાદ રાખજે, કે મારા હજારો રૂપ્યા હું બરબાદ કરી ચુકાય, અને જે તેં માહરી સાથે સેહજખી લુચ્યાઈ રમવાની વેતરણ કીધીય, તો એમજી જાનજે કે પોલીસ કોર્ટમાં હું તુંને નહીં ધસડું તો માહડું નામ મેહલુ તારગેત નહી. કોર્ટ દરબારનાં કનઠાલામાંથી બચવા, કેટલાક નાટક કુંપનીનાં; માલેકો પોતાના મોઠા ભોગે પણ, તાહરા જેવાં ઉડતાં પંખેરાંએને જરા દેછે, અને તેથી તમે લોકો પોતાને ફાવી ગએલાં સમજેય પણ હું તો ખરો, કે તુંને કાએદાની બારીકીનાં એક એવા સપાટામાં સપરાંઉ, અને તેમ કરી એક એવો દાખવો બેસાડું કે બવીરામાં તાહરા જેવી ઉછાછળી એકદેસો, એવાં કોઈપણ ઠગાઈ બરેલાં કાવત્રાં કરતાં અટકે.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) હા પાહેલા, પોલીસ કોર્ટની કાંઈ ખટપટ છે. આજ્ય પારસીનું નામ મેહલુ તારગેટ છે, તો માહરી નર્ક શક્તીની બંદુકનો બાર એનીપરખી લાગે ખગે. મી આતાજ વાંઝિત બેહરામજી દોટકટીવલા સાંગતે.

કાહેનુર—મારું માનો મેહરવાનજી, હું તમારી સાથે કદી દગો રમસ નહીં. તમે તમારે નીરાંતે જઈને ગારીમાં બેસો.

મેહલુ—હા, આજ્ય વખતે મને પેલા દગાંબોર દીલબર નામના નાટકનું ગાયણુ યાદ આવેય, કે દગો કોઈના સગો નથી.

કહાનડો—હુમરી.

છે બદ જુરો દગો, ના કોઈનો સગો,

જાન માલ પર ફિદા, જે થાય તે પુરા દગો—છે.

ઓ નર તું ડર જરી, ના કર દગો કરી.

યાદ તું ખુદા કરી, તું થાયથી ડર દર જગો—છે.

કાહેનુર—અરે પલુ તમે શું કરવા તલામાં સકમંદ થઈ
અક્ષાપો કરોય! મેહરવાનજી, આએ દુન્યાજ બેઠંગી છે. હા
દુન્યા! દુન્યા! તું કેટલી દોરંગી ને બેઠંગી છે.

ભયરવી—હુમરી.

૩૫ દોરંગી દુન્યા ધરે,
કબી હરે, કબી લાલ રંગ તરે,
સદા રંગ નયે રંગી, રંગ હરે ભરે—૩૫.
રંગા રંગ રંગાવટ લાયે,
લાખ તરંગ કે ઢંગ મચાયે.
ડાલે રંગમેં લંગ,
નયે રંગ ન્યારે રંગીનીકે બદલા કરે—૩૫.

મેહલુ—વાર તારે હું બાહર ગારીમાં જઈને બેસુંચ; તું
જરૂરી આવજો. [મેહરવાનજી બાંધે છે.]

કાહેનુર—રખેને મુનશી કાદિરબેગ હાંઈઆં આવવાનો છે,
તે હમણા આવે ને તેની પર મેહરવાનજીની નજર પડે! ને તેમ જો
થયું તો કાલનો દુકાલ આજે પડશે. બીચારા મેહરવાનજી છે તો
ધણાંજ બોલા ને ભલા, પલુ કાચ્યા કાન નથી એવો એકટરો
ગેરદનસાફ કરેય, કે જેથી પોતાની ભલઈ બધી પાણીમાં
નાંખેય! હું જો અંહીયાં આવીય તેથી એવનના કાચ્યા કાનનુંજ
પરીણામ છે.

[સ્તમ હાંફતો હાંફતો હાખત થાય છે]

સ્તમ—અલો મીસ કાહેનુર, તમે હાંઈઆં ખોટી થાઓય
કે? આ થાઉઝન્ડ એપોલોજીસ ફોર ડીટેનીંગ યુ સો લોંગ. વાત
એમ છે કે પેલો બેહલુ બરગસ્તે—

કાહેનુર—બેહલુ, હા તેનું શું?

સ્તમ—માહરી સાથે ને ધણીજ ખરાબ રીતે વસ્ત્યોય.
લે આએ કાગલ વાંચ. [કાહેનુરને કાગળ આપેય, મનમાં વાંચીને]

કોહેનુર—આખે તો સદંતર કમાઈ છે.

રૂસતમ—સરદારી છટસ આ ક્રોડ ! હી ઈઝ આ બીગ ક્રોડ ! હી બીહોડ મોસ રોબીલી !

કોહેનુર—તારે રૂસતમજી રોક, તે આપરા પ્લેની અંદર પાર્ટ નહીં કરી સકસે કે ? બોજબ માહરે બણો સરસ પાર્ટ તો તેની સાથના દેખાવમાંજ છે.

રૂસતમ—તમે બરાબર કહ્યું મીસ કોહેનુર, અને એક નાટક લખનાર તરીકે માહરે પણ કેલ્લું જોઈએ કે ગમે તેવો એક આલાક ખેલાડી હોય, તો તે પોતાની પુર જમક તારેજ અમકાવી સકેય, કે જરે તેની સાથના પાર્ટ કરનારાઓ પોતાનો પાર્ટ બજવવામાં પુરતું તેજ ધરાવી સકતા હોય.

કોહેનુર—પણ શું આપરે તેને જોમ તેમ કરીનેબી સમજાવી નહીં સકીયે ? તારે આપરે નાટકજ કેમ કરી સકસું ?

રૂસતમ—હું એક બીજા નવા એક્ટર સાથે જોડવન કરી ચુંકાય અને તે ઘણું કરીને આપરી મુશકેલી ટાલસે, તેથી તે આવે તાં સુધી તમે ખોટી થાઓ તો સારું.

કોહેનુર—હાજી, હુંતો ખોટી થવાને અરચણુ જોતી નથી. પેલા મેહરવાનજ તારગેટ હંધ મારી સાથે આવેલા છે.

રૂસતમ—શું મેહરવાનજ સાથે આવેલા છે ?

કોહેનુર—હાજી, અને તેવણુ બાહાર ગારીમાં ખેડાય, તારે હું કેમ ખોટી થાઉં ? મેં ૫૦૦) રૂપ્યા એવન પાસે લીધાય અને એગ્રીમેન્ટમાં બે હજાર રૂપ્યાની લીકવીડેટ્સ દેમેજસ લખેલી છે, તેથી હું તેવનથી ઘણીજ બીહુંચ.

રૂસતમ—અરે તેની કંપનીજ લીકવીડેશનમાં જાય એવી હાલતમાં છે. તો તેં લખી આપેલી લીકવીડેટ્સ દેમેજસ માટે તું સાની બીહેય ? તેં લીધેલા ૫૦૦) રૂપ્યાતો હું માહરા નાટકની પહેલી રાતેજ આપી દેવસ.

કોહેનુર—જી તમે હમણા આપવા કહાતાની ?

રૂસતમ—અરે હારે હું તો હમણાજ આપતે, પણ રેસ-કોર્સપર બેધ કાલેજ સ્વીકૃત ધોરાપર માહરા પાંચ હજાર સ્વીપ

ચર્ચા ગીયા. બટ યુ નેવર માઇન્ડ ઘેટ, આઇ એમ આ બેરી-
સ્ટર, આ લોયર, તેથી તાહરી લીક્વીડેટડ દેમેન્સને માટે તું
કંઈથી પરવા નાં કર, આઇલ મેનેજ ધી હોલ અફેર:—

[કાવસ દાખલ થઇ દુરથી સવાલ કરે છે.]

કાવસ—કેન આઇ કમ ઇન સર?

રૂસતમ—યસ, કાવસ વોક ઇન; કાંચે સું છે? (કાવસ રૂસતમ
આગલ આવી કાનમાં કંઈ કેહ્ય—(સ્વગત) વરી એ પીરા કહાંથી
આવી ! કાંઈ દહાડે નહીં ને આજે ઓરીસમાં આવવાનું સું કારણ
પરીયું? (કાવસને) કીપ ધેમ આઉટસાઇડ ફોર આ મોમેન્ટ.

કાવસ—ઓલ રાઇટ સર. [જાએ છે]

રૂસતમ—મીસ કોહેનુર, મેહરબાની કરીને થોરો વખત
જરા પાસેના રૂમમાં જસો? માહરાં કેટલાંક ધરાકો મને અગતનાં
કામસર મલવા આયાંય.

કોહેનુર—આપરા નાટકના ધંધાની વાતચીત વખતે ધરાકોનું
આવવું ધણોજ કચવાટ ઉતપન કરેય. રૂસતમજી શેઠ, તમે જે તે
એક ધંધો કરો. યાતો તમારો બેરીસ્ટરનો ધંધો ચાલુ રાખો
નહીંતો નાટકનો ધંધો કરો. એવી રીતે ચોરી છુપીથી નાટકનો
ધંધો થતો હોસે કે?

રૂસતમ—અરે હા, એતો બધું ખરું; પણ હમણા તો તમે
હંધ અંદરના રૂમમાં જાઓ અને મેહરબાની કરીને તમે અંદર
રૂમમાં છેઓ એવી હીલચાલ જનાવતાં નાં. કારણકે માહરાં ધરાકો
ધણાજ વેહમી છે. (જમની બાબુના રૂમમાં કોહેનુરને મોકલે છે.) મહે-
રબાનું અને હોરમજસા હંધ સું કરવા આયાં હોશે?

[રૂસતમ ઝડપમાં ટેબલ આગલ જઈ એક બ્રીફ
લઈ બેધ્યાનપણામાં તેને ઉઘી પકડે છે. જે
દરવાજેથી હોરમજસા દાખલ થાય છે તે બાબુ
રૂસતમ પીઠ કરીને બેસે છે, અને ધણાંજ-
ધ્યાનથી વાંચતો હોય એવો દેખાવ કરે છે. હોર-
મજસા અને મેહરબાનું દાખલ થાય છે]

મેહુરાં—જોયું કેની ખાવાજી, એવણુ કેટલા પોતાનાં કામમાં મસગુલ છે. તમે નકામાં એવણુ પર શક સંપાદ્ય.

હોરમજસા—અરે હારે હા, કામમાં તો મસગુલ છે, પણ ઓશીસમાંથી ગુલ નથી થયા, તે એક અજાણી છે.

રૂસ્તમ—(સ્વગત) સસરાજીના અવાજનો સનસનાટ માહુરા મગજ પરથી પસાર થાયચ ખરો.

મેહુરાં—જોયું ખાવાજી, એવણુ પોતાનાં ધંધામાં કેવું ધ્યાન આપેચ, ને વરી અંહીયાં કેવી સાંતી અને ચુપકીદી છે. “હીયર વન સીન્સ ટુ બ્રેથ ધી વેરી એસેન્સ એન્ડ ધ સ્પીરીટ ઓફ જ્યુરીસપ્રુદન્સ.”

હોરમજસા—(નાખ ફફડાવીને) કાયદા શાજના કરતાં તો મને કંઈ ખીજ ચીજનો વધારે વાસ આવેચ. “આઈ કેન સ્મેલ સમ-થીંગ સ્રોંગર ધેન ધી સ્પીરીટ ઓફ જ્યુરીસપ્રુદન્સ.”

[રૂસ્તમ દારૂની દીકેન્ડરપર રમાલ ઢાંકી તેને છુપાવેચ.]

મેહુરાં—એવન પોતાના કેસમાં એટલા તો મસગુલ છે કે ઓફ ઉંધી રાખીને વાંચેચ તેનુંખી એવનને ધ્યાન નથી.

હોરમજસા—હા, અને એવીજ રીતના ઈનસાફને ઉંધો વાલનારા આંધલાઓથી નીરદોસોને ગેરઈનસાફ થાયચ.

મેહુરાં—(રૂસ્તમ પાસે જઈને) હીયર રૂસ્તમ, આય ખીફ ને ઉંધી કાંચે વાંચોચ?

રૂસ્તમ—(ચોંકીને) ઓહો તું છે કે વાલાલી! ઓ આઈ બેગ ચોર પારડન. (હોરમજસા પર નજર પડવાથી) ખાવાખી સાથે છેંક? “ધીસ ઇઝ આ સરપ્રાઇઝ!” [શેકહેન્ડ કરે છે.]

મેહુરાં—હમારા આવવાથી તમોને કંઈ અરચન તો થઈ નથીની?

રૂસ્તમ—ઓ નોટ એટ ઓલ હીયર, પણ વાત એમ છે કે માહુરા હાથમાં ધણી ધણીયાનીના રાહટવાટ માટેના હક ભોગવવાનો એક મુશકેલ કેસ છે.

હોરમજસા—હંઅ ! તારે એવો મુશકેલ કેસ છે, તેથીજ ખીફ ઉંધી રાખીને વાંચોચ કે ખાવા ?

રૂસતમ—અરે નહીરે શેઠ, એતો ઉધાનું ચતું કરવાનો માહરો વીચાર છે, તેથી આએ અક્ષરોને ઉલટા ઉલટાઉંચ.

મેહુરા—પણ રૂસતમ, હમારા હંધઆં આવવાથી તમુંને કંઈ હરકત તો થતી નથી કે ?

રૂસતમ—(સ્વગત) વરી કવાળમાં હારકુંજ તો. (ઝાહેર) અરે નહીરે હરકત સાંતી ? હા પણ જેની ડીયર, હમેશાં હું બેસપતવારને દીવસે ઘણોજ કામમાં રોકાયલો રેહુંચ.

હોરમજસા—આવા, એક બેરીસ્ટર તરીકે તમે સાહેબની યાદદાસ્ત સકતી તો ઘણીજ સરસ દેખાયચ ! આજે બેસપતવાર સાંતો ? આજે તો સુકરવાર છે.

રૂસતમ—અરે હારે સાહેબ, સુકર; સુકરજ. માહરી કહેવાની મતલબ એમ કે સુકરવારેજ હું ઘણો રોકાયલો રેહુંચ.

હોરમજસાહ—અરે આવા, સુકરવારે કોઈ નવું કામ હાત ના ધરતા જે !

રૂસતમ—કાંએ મીસતર હોરમજસા, સુકરવાર તો ઘણોજ સુકલ દીવસ. સુકરને કામ થાય મુકર.

મેહુરા—હવે તમે એ બધી સુકરને શનીની વાત છોરો ને આપરી વાત કરો. હું એમ પુછું રૂસતમ કે આજે કેટલા કેટલા દાહરા થયા તમે તમારે ઘેર વટીક નથી જતા, ને આવોનેખી નહીં મલવા આવતા તે છે શું, કંઈ સમજ પડે !

રૂસતમ—અરે કંઈ નહીરે ડીયર, હું હમણા ઘણોજ રોકાણમાં છેઉં, તેથી બધો ખુલાસો વીગતવારે કરી શકતો નથી.

હોરમજસાહ—(સ્વગત) તો તો ! કામનું કાઢણયું ને વટાણું વેરી. (ઝાહેર) અરે હા બા હા, કામ વાહણું, નામ વાહણું નહી. “કામ તે હાથે, બેરી તે સાથે, ને વીદીયા તે પાઠે”. પણ કામ થોડું ને ગરબર ઘણી કરવી નહી જોઈયે. તમે એટલા તે શું કામમાં હિતા કે કેટલા કેટલા દીવસો થયા મને મલતાખી નથી ને ઘેરે બારેખી જતા નથી ?

કાહેનુર—(આરડામાંથી બોલેચ) રૂસતમજી, રૂસતમજી ?

હોરમજશાહ—બા આચ્છે આરડામાં કાણ છે ?

રસતમ—(સ્વગત) મારીયા થાર! (બહાર) અરે સાહેબ, મેં તમોને કહ્યું કેની કે હું હમણા ઘણાજ કામમાં છું. એ આરડામાં માહરં એક કુલ બેઠેલું છે.

હોરમજશાહ—હં ! કુલ બેઠું ? તે બલા માનસ પ્રાધવેટ રૂમમાં તમારાં કુળને બેસારીયું, તે તેખી વરી બંધ પારણે.

રસતમ—અરે હારે સાહેબ, તે ખીચારો જરા આલ્ડ મેન છે કેની તેથી મેં તેને અંદર જઈને ઇઝીચર પર લેટવા કહ્યું. ખીચારી ઠાકીને આવીય.

હોરમજશા } ખીચારી ?
મહેરખાનુ }

રસતમ—(ગભરાટમાં) અરે હારે સાહેબ, ખીચારો, -ખીચારી, -ખીચારી એક ખુદ્દી પાઈ અંદર બેઠેલી છે, તે માહરં કલ છે, ને અંદર બેઠેલી છે. (સ્વગત) અરરર ! ભાંગરો વટાયો ખરો હં.

હોરમજશા—ખાવાજી, તમારી જખાન કર્યો કેમ લેય ? સુ અંદર બેઠેલું એ તમારં કુલ ખુદ્ધી બૈરી છે ?

મેહુરાં—તારે સું પપા, તમે એમ ધારોય કે માહરો રસ તમ એક જીવાન પાઈને એમ બંધ પારણે બેસારે ?

હોરમજશા—વારં, જોઈએ તો ખરા કે અંદર કાણ છે.

[પારણાંની કળમાંથી જોવા જાય છે]

રસતમ—અરે સાહેબ, પારણાની કલમાંથી તમે જોઈ સકસો નહીં. કારણ કે પવનના સખત ફુંફાટાને લીધે બેજાર થવાથી મને પારણાનાં કલનું હોલ બંધ કરવાની ફરજ પડીય. તમે જોઈનેખા સું કરવાના હતા ? મેં કહ્યુંની સાહેબ કે તેણી એક ખુદ્ધી છે.

હોરમજશા—પણ પેહલાં તો તમે કેહતાતા કે અંદર બેઠેલું કુળ તો એક મરદ છે, ને હવે મરદને બદલે આરત કેમ થઈ ગઈ ? મને તો એ બંધી કાલાંની કચ ને બેહરાનાં ઝખડા જોવા હીસાખ લાગેય. બાપુ, હવે બંધી વાત છોર ને આજ ને આજ સાંહજે ઘેર આવીને આખે માહરી દીકરી સાથે થનારાં તાહરાં લગનનો જ તે ફડચો કરી નાંખ.

રૂસતમ—સીડ. આજે સાંજે તો માહરાથી આવવાને બનસેજ નહીં, ને વરી કાલે તો મને ધણું અગતનું કામ છે, તેથી પરમ દાહરે આવસ.

હોરમજસા—અરે પાપુ, આજને કાલ કરતાં વરસો વીતી ગીયાં ને વીતસે. આજનું કામ કાલ પર રાખવુંજ નહીં. કાલ કોને જોઈય ?

“ કાલ કરો સો આજ કરો, આજ કરો સો અપ્પ, પરસુ પરલે હોગી તપ્પ તું કરેગા કપ્પ ?

મેહુરાં—રૂસતમ, હું તો એમ ધારતીતી કે માહરા હાંધ્યાં આવવાથી તમે તો ધણા ખુશી થસો, તેને બદલે તમે તો ક્યવા-યલા લાગોચ. વરી માહરા પાવા સાથે આવેલા છે, તારે તો એવ-નના સખુતને માન આપીને તમે આજે સાંજેજ ઘેર આવો તો હીક, કે જે તે નીકાલ આવે.

રૂસતમ—ડીયર, તું અંહી આવી તેથી તો હું ખરેખર ખુશી છેઉ. તાહરા આવવાથી તો મને એવી રાહત મલીચ કે તેવી રાહત દરીયા કીનારાની ચોખ્ખી હવા પાધાથી અને પાગખગી-આતી ઠંડી લેહકીમાં ફરવાથી પણ નહીં મળે. અને તાહરા પાવાની હાજરી પણ એક તપી ગીયેલા જીગરને થંડા પવન મીસાલ છે. (સ્વગત) એ ધાખરાની હાજરી થંડા ને ચોખ્ખા પવન કરતાં હોલીની કુંકના દરદી પવન જેવી વધારે લાગેચ. હવે તો થંડ પાણીએ કાસર કારવી જોઈએ. (બહેર) વાર મેહેરાં, માહરાથી બનસે તો હુ સાંજના આવી જવસ. ચાલો સાહેબજી.

મેહુરાં—(હસીને) તારે સું રૂસતમ, તમે હમુને ખેરવાજ માંગોચ કે ?

રૂસતમ—અરે નહીં રે ડીયર, ખેરવે સાનું જો ! પણ હમણા મને ધણુજ અગતનું કામ છે, અને તું જાનેચ કેની કે એક. એડવોકેટની ઓફીસમાં દરેક મીનીટ સુન્નાના મુલની છે.

હોરમજસા—ચાલ હીકરી, ચાલ, એતો કોરાં કાગજ પરનો વસ્કાયો લાગેચ. વાર પા આજે નહીં ને કાલે, કાલે નહીં ને પરમ દારે, પણ એ તન દાહરામાં જો તમે માહરી આગલ આવી માહરા ચોકસ સવાલો માટેની પતીજ નહીં કરસો, તો મને ધણી દલગીરી સાથે આએ માહરી છોકરી સાથનું તમારું કાજ તોરી નાંખવું પરસે.

મેહરાં—તહી પપા, તમે એવી વાણી નાં કહાડો. માહત્ત રસ-
તમને ખરેખર કામ હોસે તેથીજ એવણુ આપા નહીં. ચાલો
રસતમ, હુમે જઈયેય, પણ આજે સાંજે તમે જરૂર આવજો.

[મેહરાં, રસતમને રોકેલે-ક કરીને હોરમજસા સાથે
ખાસણા તરફ જાય છે, તેવામાં કોહેનુર ભુલમાં
ખાહર નીકળે છે. રસતમ કોહેનુરને પાછી ભરખ
જવા ઇસારત કરેય, તેટલામાં હોરમજસાની નજર
કોહેનુરપર પડેય, કોહેનુર ભરખ જાય છે.

હોરમજસા—ઓ હો, કેથી એમ વાત છે ! આએ તમારી
અંદર બેઠેલી ખુંધી, કાંઈ ધણી ચંચળ ખુટી લાગેય.

રસતમ—(ગભરાટમાં) હા સાહેબ, હા સાહેબ. (સ્વગત)
એનું સત્યાનાસ જાય એનું એ ખાહર કાંથી નીકળી મુઠ !

હોરમજસા—ને વરી કંઈ ધણી ખદમુરત પણ લાગતી
નથી ખા.

રસતમ—ત્યારે ખદમુરત નહી તો શું ખુખમુરત છે ?

હોરમજસા—ખદમુરત સાંને છે? આવી દેખાવલી છે ને.

રસતમ—ખરેખર? પણ એતો સાહેબ જવા જના વીચાર ?

હોરમજસા—હારે ખા, સડેના વીચાર સડેને મુખારક. પણ
ખાવા તમે ખી જરા વીચારીને કામ કરો તો સાફ. એવું નહી થાય
કે કંઈ ઇજતનો સવાલ ઉભો થાય. તમે જનોય કેની “કે કંચ-
નસે કીરત ખરા, કીરતસે કડ્યાણ, કંડ્યાણસે ઇજજત ખરી, ઇજજ-
તસે ખરે દાન.” ચાલો દીકરા, નીરાં તે તમારો કારભાર ચલાવો,
સાહેબજી. (સ્વગત) માહુરી છતરી હું જાની જોઈને ભુલી જાઉં
ને તે લેવાને બહાને પાછો આઉં. (મેહરાંને) ચાલ દીકરી મેહરાં,
હવે જઈએ. [જવા માંડે છે]

રસતમ—અરે હોરમજસા રોક, તમારી છતરી ભુલી ગીયા.

[તેવનને છતરી આપે છે]

હોરમજસા—અરરર! ભુલી ગીઓ કે ? લાવ ખા લાવ. (સ્વગત)
અરે ખચ્ચા તાહરો પીછો પકરીને તાહરો ભરમ જાન્યા વગર
રેહવાનો છેડ કે ? [મેહરા અને હોરમજસા જાય છે]

રસતમ—ચાલો, ખુંધી પત્યા તો હીક થયું. અહા ! મેહરાં
ખરેખર આએ ધરતી ઉપર મીઠી વાનીઓથી ભરપુર એક

ફરેસ્તો છે. પણ એ ખોટી મેહસૂનો ખીલસ હોરમજસાના કરવા જેર
જેવા ખરાસધી હું આખી શકતો નથી. (ગનપતરાવ દાખલ થાયછે)
ગનપતરાવ, યુ આર નોટ પંકચ્યુઅલ ! મેં તમુને કહ્યું તું કે રોજ
જલદી આવી જલદી સાંભળે ઘેર જાવો; તમે તેમ કરતા નથી.

ગનપતરાવ—યસ સર, યુ ટોલ્ડ મી તુ સુન સુન કમ
એન્ડ સુન સુન ગો, બટ વોટ કેન આઈ હુ. કાઉલસખન કમ
એન્ડ ગ્રેવ વન સેંગરાં ઓન માઇ ડેંગરા, તેથી જરા લેટ થયું.

રૂસતમ—અરે મુવા તમે! વાઈ સાંભળો ગનપતરાવ, તમુને
માહરે એક બે બોલ કહેવાય. સાંભરો, આપરી ઓશીસમાં હાલમાં
એક ચોક્કસ પ્રકારનું અતીયમીતપણુ તમોને માલમ પરતું હોસે.
પણ હું તમારીપર વીસવાસ રાખીને તે બધો ખુલાસો કહુંય.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) કેન જાને શું ભોખાતું હોશે !

રૂસતમ—તમે હંધ્યાં જે કંઈ જોવ અથવા સાંભલો તે
અંહીથી બાહર જવું નહીં જોઈએ.

ગનપતરાવ—સાહેબ, હું કંઈજ જોઈ શકતો નથી, ને સાંભ-
લુચ તેથી ઘણું થોડું. સર, આઈ એમ હાફ બ્રાઇન્ડ, એન્ડ થ્રી
ક્વાટર ડેફ.

રૂસતમ—(સ્વગત) ખરેખર થ્રી ક્વાટરજ મુવેલો છે. (જાહેર)
જોવ; સમજો ગનપતરાવ, જરા ધીરજથી સમજો. હું એક ચોક્કસ
કામમાં સામેલ થયેલો છું, અને તે કામનો ભરમ જો બાહર
જાહેર થાયે તો હાલમાં જે માહરો આધેરો હું ભોગવુંય તેને ઘણું
નુકશાન પુગે, અને મને બારમાં ઘણું ખરાબ લાગે.

ગનપતરાવ—અરે શેક, બારમાં ખરાબ લાગે કે તેરમાં તડ
પડે તેતો સમજ્યા, પણ તમારા બાર વાગી જાય તેવું કામ ના
કરતા. (સ્વગત) એ કંઈ લફરું છે ખરું, અને એવાં લફરાંમાં વરી
મને સામેલ કરવા માંગેય. ઓ નો, નો, નો. આઈ વીલ બોયકાટ
એવરી થીંગ.

રૂસતમ—ગનપતરાવ, તમુને હાલમાં માહરે તાં પચાસ રૂ-
પ્યાનો પગાર મલેય નહીં વાઈ ?

ગનપતરાવ—હા સાહેબ, ને વરી ચોક્કસ કેસોપર કમીશ-
નથી મલેય.

રૂસતમ—આજ રાતનું માહરું કામ ને ફોલમંદ ઉતરશે તો હું તમારો પગાર બેવડો કરી આપશ.

ગનપતરાવ—અરે નો, નો. નો સર, થેંક યુ. આલ ધી સેમ. મને બેવડોખી નહીં જોઈએ ને ખાનડીખી નહીં જોઈએ. તમે મને ૫૦) રૂપ્યાનો પગાર આપોય, તેખી મને આજે છ મહીનાં થયા બરાબર મહેય કાં? સર, આજ એમ પુઅરમેન, વેરી પુઅર અને તેખી તમારાં કોઈ પણ પ્રપંચી કામમાં સામેલ થઈ શકતો તથી.

રૂસતમ—કેમ ગનપતરાવ, કંઈ ધીચી આયાય કે શું? શું તમે મને એક પ્રપંચી ગનોય કે?

ગનપતરાવ—અરે સાહેબ, વકીલ બેરીસ્ટરોમાં જો પ્રપંચની બાજી રચવાની શક્તી નહીં હોય, તો ધે આર નો બ્હેર. (સ્વગત) હવે મને સંભાલથી કામ લેવું જોઈએ. (જાહેર) નહીરે સાહેબ, માહરા કેહવાની તહમે મતલબ નહીં સમજ્યા. માફ કરજો, ચીન્ટાથી જરા માફ બેજી ટેકાણે નથી.

રૂસતમ—વેલ નેવર માઈન્ડ, હમણા હું એક ગ્રહસ્તની ઘણીજ આતુરતાથી વાર જોઈંચ; તે આવે તો મને ચેતાવજો, પણ તે ગ્રહસ્થ સીવાય ખીજી કોઈખી આવે તો કેજો કે શેક બાહર ગીયાય.

[કોહેનુર છે ત્યાં જમની બાજીના રમમાં જાય છે.]

ગનપતરાવ—માહરાથી હમના આટો બકઈ જતો તો! હૈયાં તો ફગઈ પર ફગઈ ચાલ્યાજ કરેય! હું બેહરામશા દીટેકડીવને મલી આયો ને તેવણની આગલ માહરા બધા સકો મેં જાહેર કીધા. જો કદાચ મને રૂસતમ શેક કામને બાહને ખેરવસે તો તેવણ એની પર બારીક નજર રાખશે. [કાવસ દાખલ થાય છે.]

કાવસ—અરે મીસતર ગનપતરાવ, આપરા શેકની કંઈ સમજ પરે! મને લાગેય કે કંઈ જબરો ઘોંટાળો એવન કરેય. ગનપતરાવ, તમેખી એમાં કંઈ સામેલ છેઓ કે શું?

ગનપતરાવ—યુ જસ્ત કીપ કવાએટ કાવસ, અધરવાઈઝ આઈ વીલ બોયકોટ યુ.

કાવસ—ગનપતરાવ, એ વરી તમુને બોયકોટનો પવન કેમ લાગુ પડયો? પણ હું તમુને કેહતાં બુઝી ગીયો, બાહર કોઈ તમુને પુછેય.

ગનપતરાવ—મને પુછેય? તે કાણ છે ?

કાવસ—વરી કંઈ દારૂનું ખીલ ખીલ આયું હોસે.

ગનપતરાવ—હવે જાએય કે નહીં, બોયકાટ એટલે-સ ક્રોમ
હીયર. [ગનપતરાવ, કાવસને હસતાં જોઈ ગુસ્સામાં પો-
તાના હાથમાંથી ચોપડી છુટી મારે છે, તેટલાંમાં
બેહરામશા આવે છે; તેવનને લાગે છે. કાવસ
જાએ છે]

બેહરામશા—હું ધારૂય કે હું વખત સર આપોય. ખરું
કેની મીસતર ગનપતરાવ ?

ગનપતરાવ—ઓ યસ, ખરાખર વખતસર આવાય. હું તો
જાણું કે તમે જીલ્લી ગીયા હોસો, ખટ આઈ કેન સી કે યુ આર
પંકચુઅલ લાઈક રાજખાઈ કલોક ટાવર.

બેહરામશા—વેલ મીસતર ગનપતરાવ, તમે જાનોય કેની
કે પોલીસનો હું એક દીટકટીવ છેઉં, અને એવી એક પેહલી
પંકતીની પોલીસનો દીટકટીવ, પોતાને મલેલી પાતમી માટે ઈનવે-
સ્ટીગેશન કરવાનું ભુલી જાય, એ તમે માનીજ કેમ શકોય? વેલ
નેવર માઇન્ડ, તમે કંઈ ખીજ વધારે ખખર મેલવીય કે?

ગનપતરાવ—હાજી, ઓ યસ. ઈટ ઈઝ આ ટેરીબલ કોન્સ-
પીરેસી.

બેહરામશા—પણ એ જ ખાજી રચેય તેની ખરેખરી
મતલબ શું છે, તે પેહલા મારે જાનવું જોઈએ. (બેહરામશા ગજવાં-
માંથી નોટ પુક કાઢાડે છે અને તે જોઈને) ગનપતરાવ, તમારું
આપું નામ ગનપતરાવ વીસવાસરાવ પટપટે છે; ઈઝ ઈન્ટ ઈટ ?

ગનપતરાવ—(ગભરાટમાં) યસ માઈ લોર્ડશીપ.

બેહરામશા—મીસતર ગનપતરાવ, તમે બેરીસ્ટરના કલોક થઈને
મને લોર્ડ શીપ કહેવાની કેમ ભુલ કરોય ? તમે જરા ગભરાયલા લાગોય !

ગનપતરાવ—નો સર આઈ એમ નોટ ગાભરીફાઈટ.

બેહરામશા—વેલ ડ્રોપ ધી મેટર. (પાછી નોટ પુક વાંચેય)
વારું તમે ગઈ કાલે ઈસાબાઈ કાસમબાઈની દુકાને ગીયાતા કે ?

ગનપતરાવ—યસ સર. ખટ નો સર. (ગભરાટમાં) હું તાં
ગીયા તો ખરો, ખટ ઘેત વોઝ નોટ ફોર માઈ પરપઝ.

બેહુરામસા—વેલ નેવર માઈન્ડ થોર પરપઝ, પણ ત્યાં તમે પીસ્તોલ અને ખંજર ખરીદવા ગીયાતા કેની?

ગનપતરાવ—અરે બેહુરામજી શેઠ, એ તો પેલી કેહવત છે કે “કુતરાને ખીજવીયે તો કરડે પગ, રીજવીયે તો ચાટે મુખ, કુતરાની બાઈબંધીમાં બે જાતનું દુખ,” તેમ એ તો થયેલું છે. હા સાહેબ, હું તાં પુછવા ગીયોતો કે પીસ્તોલ ને ખંજરની કીમત શું છે.

બેહુરામસા—તાં તમે દુકાનદાર મીયાંની ખોપરી ઉઠારવા કહી એ વાત ખરી કે?

ગનપતરાવ—યસ સર, પણ મેં કંઈ તેની ખોપરી ઉઠારી નથી સાહેબ.

બેહુરામસા—અરે પણ ગનપતરાવ, તમે એટલા ગભરાવોચ કાંય જો! એતો હમો ડીટેક્ટીવનો ધારોછે કે એક ક્રોન્સપીરેસીનો બેદ શોધી કહારવાને માટે એ મુજબ એન ગોફવવીજ પરેચ. તમે જો હોય તે બધું મને ખરૂંજ કહી દેજો, ગભરાવાનું નથી. “યુ મસ્ત લુક બીફોર યુ લીપ.”

ગનપતરાવ—શેઠ, માહરૂં ખરૂંજ માનજો, આઈ વીલ નેવર સ્પીક લાઇ. “માનલા તર દેવ, નાંહીતર દગર.”

બેહુરામસા—વારૂં જરે તમે પેલા મીયાંની ખોપરી ઉઠારવા કહી, પછી તમે તાંથી એકદમ નાહસી કાંય ગીઆ? (સ્વગત) મને લાગેચ કે એખી આગલ ક્રોન્સપીરેસીમાં સામેલ હોવો જોઈયે, પણ કંઈ એણું પરચુંય તેથી પાટલો ફેરયોચ. “બટ આ બ્લેક ડોગ વીલ નેવર બીકમ આ હોલી કાઉ, આઈ મીઅરલી ગોઈંગ તુ બનારસ.”

ગનપતરાવ—(સ્વગત) અરરર! એ મી કાય કેલા! માહરા શેઠ રસતમજીની ક્રોન્સપીરેસીનો બેદ એને જઈ કહયો તો એતો મનેજ તરેહવાર સવાલો પુછેચ! એતો ચોરાવર મોરચી ગોસ્ટી આલી. (જહેર) હા સાહેબ, જરે તે દુકાનદાર મને મારવા આયો, તારે હું તાંથી નાહસી ગયો. આઈ એમ ગોઈંગ ટુ પ્રોસીક્યુટ હીમ ફોર ત્રેસપાસીંગ એન આઈ વેસ્યુએબલ બોડી.

બેહુરામસા—વાહ ગનપતરાવ, વાહ! એક ધનેતર બેરીસ્ટરનાં કલાકને જાજતુંજ ઇંગલીશ તમે બોલોચ. ચાલો! હવે બોલો જોઈ, કે તમે વધારે ખાતમી શું મેળવીચ?

ગનપતરાવ—બેહરામશા રોક, હું તમને મળીને આવ્યો પછી માહરા રોકે અને માહરા પગાર વધારવાની લાલચ આપીને આવ્યે એકસંખીમાં દાખલ થવા કહ્યું.

બેહરામશા—વાર પછી, તમે તેનો શું જવાબ આપ્યો ?

ગનપતરાવ—મેં તો એ માગણીને બોયકોટ કીધી.

બેહરામશા— એ તમે ધણું જ ગેરવાજબી કીધું !

ગનપતરાવ—કાંએ ?

બેહરામશા—તમારે તો તેની સાથે મઠી જઈને વધારે ભેદ મેળવવો હતો. “ યુ સુદ હેવ પન્પડ હીમ ” મીસતર ગનપતરાવ.

ગનપતરાવ—આસ્તે બોલો બેહરામશા રોક, તેમાંનો એક તો અહીયાં જ મૈાગુદ છે, અને જે વખત જામચ તેમાં બીજે આવી લાગસે.

બેહરામશા—તમે એમ તો નથી ધારતા કે તે લોકની ધારણા કંઈ ખુની છે ?

ગનપતરાવ—તે સોધી કાહરવાને માટે તો તમોને હૈયાં બોલાવ્યાં. તમે છુપઈને હૈયાં બધું સાંભલજે સાહેબ, પણ તમે સાંભાલજે સાહેબ, કઈ માહરી કાસર એમાં નહી નીકળે.

બેહરામશા—તમે માહરી પર વીસવાસ રાખો. એ જો તમારી કાસર કહારસે તો તેને માટે હું તેને ફાંસી દેવસ. અરે મેં તો એથીબી ઓછા ગુનાહ માટે કેટલાકને લટકાવી દીધાં.

ગનપતરાવ—(દરવાજા તરફ જોઈને) ચુપ રેહો, કોઈ આવેચ.

[ગનપતરાવ, બેહરામશાને વચલા દરવાજામાં છુપાવેચ, ને જમણી બાજુના દરવાજેથી રસતમ દાખલ થાયચ.]

રસતમ—કનકાઉન્ડ ઇટ, પેલો જમરોદ હજી નથી આવ્યો. ગણપતરાવ સું તમે ખાતરીથી કેહવોચ કે હજી મને મલવા કોઈજ આવ્યું નથી ?

ગનપતરાવ—સાહેબ, માહરી તદન ખાતરી છે કે હાંધ્યાં કોઈ નથી આવ્યું.

રસતમ—“ડોન્ટ ફરમેટ; ધી મોમેન્ટ હી કમઝ ઇન, રો હીમ ઇન.”
[પાછો જમણી બાજુના રૂમમાં જાય છે]

હોરમજશા—(હુપાવલા બાહર દોડીયું કહારીને) ગનપતરાવ,
વોચ એવરી બોડી.

ગનપતરાવ—અરે મુગા રેહો મુગા રેહો, “વોલસ હેવ
ઇઅરસ.” [મેહલુ ઉસકેરાયલો દાખલ થાયચ.]

મેહલુ—આએ ભેદ કંઈ મને માલમ પરતો નથી. કોહનુર મને
જાં છે તાં ઠગેચ. (ગનપતરાવને) વેલ મીસતર તાતીઆ ?

ગનપતરાવ—આલો મીસતર તારગેટ.

મેહલુ—કોહનુર કાં છે ?

ગનપતરાવ—અંદર, માહુરા શેઠ સાથે વાત કરેચ.

મેહલુ—શું હનુર અંદર છે ? (અંદર જવા જાએ છે પણ
માછો અટકી જાયછે) પણ સખર, જો હું એકાએક દેખાવ દેવસ, તો માહુરો
ગુસ્સો ઉસકેરેઈ જસે, માહુરાથી કંઈનું કંઈ બોલઈ જસે ને પરીએ
પોતે પેરીસ્ટર મુવોચ તે માહુરીપર લાએખલની ફરીયાદી માંડસે. હવે
મને તો વધારે મરદાનગી ભરેલો કીનો લેવો જોઈએ. (એકાએક
સાંચે નજર પડવાથી) અરરર ! એ આય કોણ આવેચ ! જરા હુપધન
જોડે તો ખરો. [મેહલુ લીફ્ટમાં ભરઈ જાએ છે અને હોરમજશા
દાખલ થાએ છે]

હોરમજશા—દીકરી મેહુરાં આગલ બાહુનું કારી હું અહીયાં
નીકલી આયો. માહુરા શેઠા તેની આગલ હું જાહેર કરું, તેની અગાઉ
આએ બાખદમાં કંઈ વજુદ છે, એવી માહુરી ખાતરી થવી જોઈયે.
જ્યારે કંઈ પણ ભયની મને અગમચેતી થાયચ, તારે તો તેની
સંભાલ લેવાની માહુરી ફરજ છે. (ગનપતરાવને) ગનપતરાવ, એ
લોક ક્યાં છે.

ગનપતરાવ—કોણ ?

હોરમજશા—કોણ બોણ કાંઈ નહીં, ખસ હું પુછું તેનો જવાબ
દેવ કે ક્યાં છે ?

ગનપતરાવ—વાહ : એબી ઠીક.

હોરમજશા—હું તુંને અગાઉથી એતવણી આપુંચ, કે જ્યાં
કંઈ તું મને કહસે તે હું માનવાનો નથી. ખસ હું એટલુંજ પુછુંચ
કે તે ક્યાં છે ?

ગનપતરાવ—પણ હું એમ પુછું કે તમો સાહેબ કોણને વરે
પુછોચ.

હોરમજશા—પેલા ડબલ દીલીંગ કરનારો ગધેરો ક્યાં છે ? બેર ધંઝ ઘેટ ડોન્કી ?

ગનપતરાવ—(સ્વગત) આએ ક્યાંથી આયો મનકી (જાહેર) બેઅદબી માફ છે સાહેબ, તમુને જો ગધેરાજ સોધવા હોય તો ધંજામાં જાઓ.

હોરમજશા—તું વરી બીજો ગધેરો છે. હું પેલા રસતમને વરે પુછુંચ, જવાબ દે તે ક્યાં છે ?

ગનપતરાવ—“વેલ ધી ફેકત ધંઝ મીસતર રસતમજી ધંઝ કું મચ્છ ઓફ આ જેન્ટલમેન, એન્ડ ઘેર ફોર કું મચ્છ ઓફ આ ગુડ થીંગ ધંઝ ગુડ ફોર નથીંગ. એવન જીકું બોલવા માંગતા નથી, તેથી જીકું બોલવા માટે મને રોકવા માંગેચ. તેવન અંદર નથી.

હોરમજશા—ખરેખર ?

ગનપતરાવ—બીજા બોલોમાં બોલું, તો તેવન જીકું કેમ બોલવું, તે મારે માટે ઘડી કાઢેચ, તે પછી તેજ પ્રમાણે હું બોલુંચ.

હોરમજશા—તારે એનો મીનીંગ એમ કે તાહરો શેઠ અંહીજ છે.

ગનપતરાવ—હું અ--નો.

હોરમજશા—ઘેસ ફાલ્સ.

ગનપતરાવ—(સ્વગત) કમપ્લીટ ફાલ્સ. (જાહેર) પણ હું જબી બોલું તે તમે માનતા ના સાહેબ.

હોરમજશા—હવે હું સમજ્યો. તારે તું જ નાં કેહ તે માહરે હા સમજવું. પણ હું એમ પુછું કે અંહીયાં આય બધી ગડબડ શું ચાલેચ ?

ગનપતરાવ—શું તમુને બી કંઈ શક લાગેચ કે સાહેબ ?

હોરમજશા—હા કંઈ ધાણુંજ ભેદી લાગેચ, અને તે સોધી કહારવાનો મેં પકડો કરાવ કીધોચ.

ગનપતરાવ—ખટ માસ્તર, “વોટ એવર ધી મીસતીરયસ બીઝનેસ મે બી, પણ હુંતો તેનાથી તદન અજાણો છેડું. અને તે ભેદ ગમે તેવો હોય, તોપણ તે ભેદ માટે તમો મને તક્સીરવાર ગણસો નહીં. એમાં માહરો કસો હોય નથી, એમ તમારે સાક્ષી

આપવી પરસે. યુ વીલ બેર વીટનેસ, ઘેટ આઈ હેવ નો હેન્ડ ધન ઇટ.

હિરમજશા—તમે શું કહેાચ તે હું સમજી શકતો નથી.

ગનપતરાવ—આસ્તે બોલો રોઠ. તમારે વાદ રાખવું બેઠાએ કે દેવાલને પણ ક્રન હોયચ.

હિરમજશા—તું મને કયે છુપાવી દે. (લીફ્ટ દેખાડીને) આએ એમાં છુપાવ.

ગનપતરાવ—હા, એ થીક પરો. (ગનપતરાવ લીફ્ટનું ખારણું ઉઘાડેચ અને લીફ્ટમાં મેહુલુંને બેઠન) પણ સખર રોઠ, એના કરતાં તો આએ મોટી કપાટ ઠીક પરસે. (કપાટ ઉઘાડીને) રોઠ તમે હાથમાં ધણા સલામત રહી શકશો, પણ ખારણું અલગું રાખજો, નહીં તો કે યુ વીલ બી સફેક્ટેડ એન્ડ આઈ વીલ બી પરફેક્ટેડ.

[હિરમજશા કપાટમાં છુપાએછે, બેહુરામસા દાખલ થાયછે ને ગનપતરાવને હુશીયાર રેહવા ઇસારો કરીને સ્કીન પાછલ ભરાએ છે.]

મેહુલું—(લીફ્ટમાંથી) એ આય વરી અહીંઆ શું ફાંફાં મારેચ ! હું ધણોજ અજબ થાઉંચ કે આએ બધાં શું ઘોંટાળો છે. હું તો અંદર ભુંજઈ ગીયો. [રસતમ અને કોહેનુર વચલાં દરવાજેથી દાખલ થાએ છે.]

રસતમ—(ધડીઆળ બેઠન) જમરોદ ક્યારે આવરો, હજીર દેકાણું નથી. શું એ જાનતો નથી કે ટાઈમ ઇઝ મની.

કોહેનુર—પેલા મેરવાનજી બાહર ઉભા હોસે કે ગીઆ હોસે ! તેવણ મારે વાસ્તે શું વીચારતા હોસે ?

મેહુલું—(સ્વગત લીફ્ટમાંથી) હા, અંતે રમમાંથી આવી ખરી. આએજ પેલો એનો બીલીસતરીયોકે ? એવું થાયચ કે બેઉનાં ખુન કરે !

રસતમ—જો જમરોદ નહીં આવરો તો આપરે શું કરશું ; કોહેનુર ડીયર ?

મેહુલું—(સ્વગત) હું ધારતો તો તેવો મામલો છે.

કોહેનુર—રસતમજી, હું ધારંચ કે મેહુરવાનજી ગુસ્સે થઈને આવીજ ગીઆ હોસે.

મેહુલુ—(સ્વગત) હું તમા બેઠાના રસ્તો કરીને પછી જવસ.
[ગનપતરાવ દાખલ થઈને એક કાંડે રસતમના
હાથમાં આપેછે તે વાંચીને]

રસતમ—હા, આપરે એક પ્રખ્યાત નાટક-કાર જમશેદ આયો
પરો. કેમ ઇન જમશેદ, કેમ ઇન.

જમશેદ—(દાખલ થતાં) સ્ટેડી, ખુટ્ટીકુલ પોઝીશન. વન,
તુ, એન્ડ ધ્રી. શ્રીનીશ.

રસતમ—કેમ રોઠ, સારી પપ્પેનો છેવોની.

કોહનુર—પણુ મી. જમશેદજી, એ આવતાને વાર હમારી
સખી કાંચે પાડી લીધી ?

જમશેદ—એવી રીતે દરેક ખેંચાનકારેક પોઝીશન અને
પોરાચરસનાં ફોટો હું હમેશાં ઉતારું, અને તેથી તો મને લોકો જમમુ
સ્નેપશોટને નામે ઓળખેચ. એવી રીતે પાડેલી સખીઓથી મારા
કામમાં મને ઘણી મદદ મળે છે.

બેરામશા—સખી પાડી લેવાની આ નવી યુક્તી એએએ
પોતાનાં તરફો માટે વાપરેલી લાગેચ.

જમશેદ—તમુંને ખોટી કરવાને માટે હું ઘણાજ દલગીર
છેઉં. હું સ્ટેનડરડ ટાઇમને ભરોસે રહ્યો.

ગનપતરાવ—મીસતર, આ મીસતર, યુ મસ્ત બોયકોટ ઘેટ
સ્કુપીડ સ્ટેનડરડ ટાઇમ.

જમશેદ—(ગુસ્સાથી) એ આએ સ્કુપીડ જવો તાતીઓ કોન
છે ? (ગનપતરાવને) યુ હેવ નો મેનરસ ! યુ બોયકોટ ચોર સેલ્ફ.

રસતમ—(ગુસ્સાથી) ગેટ અવે ગનપતરાવ.

જમશેદ—શ્રીનીશ.

ગનપતરાવ—ઓલ રાઇટ સર. થેંક યુ સર, ક્વાટ રાઇટ સર.

જમશેદ—(ગનપતરાવને) સ્ટેડી, વન, કુ એન્ડ ધ્રી; શ્રીનીશ.
(કોહનુરને બોલને) એ આએ બાઈ કોણુ છે ? એવન બી શું તમારી
સાથે સામેલ છે કે ?

મેહુલુ—(સ્વગત) એ આએ બદમાસ કોણુ આયોચ ! એ વરી
કોન છે ?

રસતમ—મીસતર જમરોદ, કોઈ એવો ખુના મરણને લગતો ભાગ હોય તે મને કહી સમજાવશો ?

જમરોદ—હા, મેં દુન્યાના પ્રાકરમાં દેખાડનાર સ્ટેજ ઉપર એવાં ખુના કાઢ્યાં ને એવા તરકો ચલાવ્યાં કે તે વેલાનો લોકોનો હરખ ભરીયો આવકાર મને હજુર પાદ છે. આઈ રીમેમ્બર, આઈ રીમેમ્બર ઘેટ કે, કે જ્યારે મને ખુની તરીકે પકરી લાયાતા, અને તાં મેં કાઢેલાં ખુનો એકરાર કાઢો તો.

રસતમ—(સ્વગત) જરા કાતરીયું ધસેલું લાગેય.

કોહેનુર—(સ્વગત રસતમને) રસતમજી, એવનનો આપ બપોજો જોઈને એવનને ઓલાવ્યાં કે શું ? આપરી પડેનો પાર્ટ કરી શકે, નેમ મને તો લાગતું નથી. એવણનાં ટાલકામાં ફાટ પડેલી લાગેય.

રસતમ—(સ્વગત કોહેનુરને) તું ગભરા નાં કોહેનુર, એતો દુન્યાનો કાયદો છે કે ધણાંજ શીખેલાં અને કાયેલ ભેળાંઓ લોકોની નજરમાં ધસેલાં લાગેય. (જમરોદને) વેલ મીસતર જમરોદ, તમુને ખુની તરીકે પકરી લાયા તે શા માટે ?

જમરોદ—મધ્ય રાતનાં ખુનમાં. એનટાઈટલડ “આ મીડનાઈટ મરડર.”

બેરામશા—(સ્વગત) મીડનાઈટ મરડર ! આએ કોઈ પકડો ખુની લાગેય.

મેહલુ—(સ્વગત) અરરર ! આએ તો પધા ખુનીઓ મુવેલા છે.

રસતમ—મીસતર જમરોદ, તે એકરારનો ભાગ મને કહી સંભળાવવાની મેહુરખાની કરશો ?

જમરોદ—નાઉ લીસ્ન કુ મી. ઇટ વોઝ નાઈટ, આ મીડનાઈટ. હા, તે મધ્ય રાતનો વખત હતો. તારાઓ ધુમસના કલાશ હેથલ ધંકાઈ ગએલા હતા. દુન્યાપર અંધારાં પાદલે છત્તર કીકું હતું. તેજસ્વી વીજલી ધરતીના પરદો ફારી તેના હીતરમાં પેવશ થઈ જતી હતી, અને કાનનાં બેહરે બેહુર ફારી નાંખે, એવી ગર્જના આકાશમાં થતીતી. તે વખતે હું ખુની, માહુરા કપાલપર કીનો, અંતકરણમાં ખુન, અને હાથમાં નાશકરક હથ્થાર સાથે માહુરા બીછાના પરથી ઉઠ્યો, અને એક જીવતા સીંહની માફક હું ઉછલી માહુરો હાથ લંબાવી તે બંધકાર સીંહા દરામનો રાતનો માહુરો ભાગ મેં

થાઓ, અને ધણીજ નીરધ્ય રીતે મેં તેને કચરી નાંખ્યો.
હા ! તે શું હતું ? તે ભાગ કોણ હતો ?

[મચ્છર ઉરાડતા હોય તેમ તાલી ખારેચ.]

ગણપતરાવ—મચ્છર, રોઠ મચ્છર અહીંયાં ધણીજ કંઠાડો
આપેચ, જરા શીનાયલ છંટાવો.

જમશેદ—મીસતર રસતીમ, હું ઈંજ થેત કુલ ? ટર્ન હીમ
આઉટ ઓફ ધી રૂમ; શીનીશ.

રસતમ—મી. જમશેદ, કોઈ ઈંગલીશ ભાગ યોલી ખતાવવાનો
ઉપકાર કરશો.

જમશેદ—સરદનલી. હું આથેલોમાથી કાંઈ યોલી સંભલાવું છું.

રસતમ—થેંક યુ.

જમશેદ--It is the cause, it is the cause, my soul,

Let me not name it to you, you chaste stars !

It is the cause.—Yet I'll not shed her blood;

Nor scar that whiter skin of hers than snow,

And smooth as monumental alabaster.

Yet she must die, else she'll betray more men.

Put out the light, and then,—put out the
light:

If I quench thee, thou flaming minister,

I can again thy former light restore.

Should I repent me; but once put out thy light,

Thou cunning'st pattern of excelling nature

I know not where is that Promethean heat.

That can thy light relume. When I have pluck-
ed thy rose,

I cannot give it vital growth again,

It needs must wither:—I'll smell in on the tree.

[યોલી રહેવા પછી એકરીંગની ધુનમાં ગણપત-
રાવને ચુંમી લે છે. ગણપતરાવ ચોકે છે.]

ગનપતરાવ—અરે એ કામ કરતો !

જમશેદ—ગો એટ વન્સ ફ્રોમ હીઅર, શીનીસ.

રૂસતમ—(સ્વગત) હું ધાર્ય કે એને ખેરવવો જોઈએ, નહીં તો પધો છપરડો કરશે. (જાહેર) ગનપતરાવ, જોવતી પેલા મહુમદ-અલી વરસીસ કાસમઅલીનો કેસ ક્યારે નીકલવાનો છે ?

ગનપતરાવ—(સ્વગત) આએ બધું મને હાથાંથી ખેરવવાનું પાહનું છે. કંઈ નહીં, પણ કપાટમાં હોરમજસા છુપાયાય તેનું શું થસે? હી વીલ ખી સફેકેડ. (જતાં જતાં હોરમજસાને) ખોદાને ખાતર સાવચેત રેહજો ને કપાટનું પારાણું એકદમ બંધ કરતા ના. [જાએ છે.]

જમશેદ—આય પાનુનું કાંમ અને નામ ?

રૂસતમ—એવનની સાથેજ તમુંને પધી, ધમચકરી મચાવાની છે. એવનનું નામ મીસ કોહેનુર છે.

જમશેદ—કોહેનુર, અહા ! વોટ આ ડીલાઈટફુલ નેમ, ડીલાઈટ ફુલ, ડીલાઈટફુલ.

હોરમજશા—(સ્વગત) અરે હારે હા, નરી જાણે ટરકીશ ડીલાઈટ.

મેહુલુ—(સ્વગત) ડીલાઈટ ફુલ નેમ ! ઉભો રહે ખચ્ચા. તુંને એવો ડીલાઈટ કરચ, કે તાહરા મુસકા ટાઈટ કગવી, તુંને તરીપારજ મોકલાડિચ.

જમશેદ—મીસ કોહેનુર, તમે ખરેજ એક ખુશસુરતીનો નમુનો છેઓ, અને આપરે બે જણા મક્કીને જો કંઈ ઉચલપાથલ કરસું તો દુ-યાં આપણા કામથી અજ્ઞયબ થયા વગર રેહસે નહીં.

બેહરામશા—(સ્વગત) હવે તરકટની વ્રાત સર થાયય ખરી.

રૂસતમ—ચાલો મીસતર જમશેદ, હવે હું તમુંને આપણાં ખીઝનેસનો પ્લોટ સમજાઉં.

હોરમજશા—(સ્વગત) અરે હારે હા, ખચ્ચા, ખીઝનેસ ધાણુંજ માહુબારત.

રૂસતમ—તમુંને ખજાવવાનું કામજો કે ફૂકું છે, પણ ગાણુંજ વજનધાર છે.

જમશેદ—પેટમાં રાઈડ.

રસતમ—સાંભલો, આપ કુંક સાર છે. એક ખોટું નામે અને માહુરા પાપની વીરૂધ્ધ હું એક મુરખાઈ ભરીયાં લગન કરું.

હોરમજશા—(સ્વગત) એ હું સું સાંભલું. એ મેં આપ શું કીધું ! એતો જાને “દમ જાય ને ઢાલ વાગે, ને લોક જાને વીવાહ, બંધ પારણે છાસ પીને ઓટલે કુર્ચા દીવા,” તેમ થયું.

રસતમ—પણ માહુરો પાપ એ લેદ જાનેય, ને મને પોતાના ઘેરમાંથી કાહરી મુકેય. ને તે ઉપાંત મને આપવા ધારેલા પોતાના વારસામાંથી પણ પાતલ કરેય, (કોહનુરને બતાવીને) ને બધું એના ધનીને આપી જાય.

મેહલુ—(સ્વગત) અહા ! કાણ જાને આપ શું તરકટ રચાય.

રસતમ—સરતનાં મેદાનમાં અને સત્તામાં હું બધું ગુમાવી બેઠોય.

હોરમજશા—(સ્વગત) હાં, જોયું કેની ? હું ધારતો તો તેજ સાંખે આયું. પરેખર, “જોહુરનાં લાડવામાં એલચીનો સ્વાદ નહીં હોય !”

રસતમ—અને માહુરી બધીપતી બૈરીના પાપ તરફથી મલેલી રકમ ખોહી દેવાથી, હું તેણીથી કંટાલું અને તેણીની હાજરીને પણ ધીકારું.

હોરમજશા—(સ્વગત) ઓ લુચ્યા !

રસતમ—અને કુંકમાં હું એની તરફ વધારે ધ્યાન આપું.

[કોહનુરને દેખારેય]

મેહલુ—(સ્વગત) અરે તાહરું સત્યાનાસ યાવરે લુચ્યા બદમાશ !

રસતમ—એના માલેકે માહુરો વારસો છીનવી લીધો, તેથી આપરે જાને તેની પર વેર લેવાનો ઠેરાવ કીધોય.

જમશેદ—પણ તેની મરજીથીજ કેની વાર ? પણ એવનનો નેયર મને સમજાવસો ?

કોહનુર—હું એક ઘણી ખુબસુરત છેઉં, પણ પાપી છેઉં

હોરમજશા—(સ્વગત) શું નકટ રાંડ છે ! પેલી કહવત છે કે “નરમદા નદીને કીનારે ખાધી ખીર ને ખાંડ, એક છે જાતની વેસ્થા, ને આએ સાથે બેઠાય બે બાંડ.”

રૂસતમ—માહરાં લગનખી પૈસાની લાલચપરજ સમજવાં.

હોરમજશા—(સ્વગત) ઓ ફરેસતાના સાયામાં સચતાન !

ખેહુરામશા—(સ્વગત) હું ચાહુંચ કે એ લોકનાં એહરા હું જોઈ લેઉ; પણ કંઈ શીકર નહી. હજારોની સખ્યામાંથીખી હું એ લોકને પીઠ પાછલથી ઓલખસ.

રૂસતમ—એની ખુબસુરતીથી અંજન જનને જે કંઈ પરી-ણામ નીપજે તેની દરકાર કર્યા વગર, મેં ફક્ત એનેજ નહી; પણ એના પૈસાને મેલવવાનો પણ બીચાર કીધોચ.

હોરમજશા—(સ્વગત) ચાલો, વેહવર્ષ થઈ ચુકા ને નગારાં વાગી રહ્યાં ! “ વેહવર્ષનું ઘેર વારમાં, ને જે ગીયું તે ખારમાં. ”

રૂસતમ—પણ હવે માહરાં સુખની વચ્ચે એ અડચણો આવીને નરેચ. તેમાં એકતો એનો ધાંખરો ને ખીજો તાહરો સસરો. [હસે છે]

હોરમજશા—(સ્વગત) લેઓ ખરાખર પોતાનો જતી ખવાસ દેખારીયો ! “ લીલી તોપી ની ખારી, ને બણુયા ગણુયા પણ બીખારી. ”

રૂસતમ—હવે એ બધાંની કાસર કહારવાહું એક ગોઠવણુ કરુંચ તે તમે ધ્યાનથી સાંભલો. ઘેરનાં એક માનસને હું હાથમાં લેઉંચ, અને તે લોકની ચાહેમાં “ નાછટ્ટો ગ્લીસરાઇન ” નામનું જેહર નખા-ઉંચ, કારણ કે તે જેહરની એવી ખાસીયત છે કે, જ્યારે તે ચાહે સાથે ભેલીને આપે, ને તે જેહર ભેજેલી ચાહે બદનના ચોકસ ભાગોમાં પચી જાય, તારે તે દારૂગોલાની માફક ફાટીને તેના ભોગના બદનના ટુકરે ટુકરા કરી નાંખેચ.

હોરમજશા—(સ્વગત) ઓ, ખોદાય ! કેવું બંધકાર તરકટ !

જમશેદ—અહા ! આજે પ્લોટ ઘણોજ સરસ છે અને જરૂર તેની અસર થયા વગર રેહસે નહીં.

કોહિનુર—અને હુંખી માહરાં કામની વચ્ચે જે કાંઈ પરેચ તેનીપર એજ યુક્તી અજમાઉંચ.

મેહલુ—(સ્વગત) અરે માહરા ખાપરે ! રાંડતો કંથી નંખર વન ખુની છે !

રૂસતમ—હવે જાને બૈરીનું કાટલું તો એમ નીકળ્યું.

જમશેદ—ખુટીપુલ ! ખુટીપુલ !

બેહરામશા--(સ્વગત) ખુટીપુલ ? હો રે બચ્ચા, તું સપરાવીને સરકારનો “ ખુટીપુલ ” હું નહીં થાઉં તો હું બેહરામશા દીટેકટીવ નહીં.

જમશેદ—પણ એ બનાવ જાહેરમાં બનતે તો ઘણું સાકું.

રસતમ—પણ નહીં તેમ બનીજ કેમ સકે ?

જમશેદ--એ ઘણીજ અસોસની વાત છે. તેમ જો થતે તો ઘણીજ સરસ અસર થતે.

રસતમ—પણ તે કેવી રીતે હું લાવી સકું ?

જમશેદ—નહીં કાંએ લવાએ ? એક મુશકેલ વસ્તુને વધારે રસીકું બનાવવા એ લોકને ભર યોગાનમાં ઠાર કરવાં ઉતાં. અહા ! જો માહરા હાથમાં એવું કામ હોય તો એક એક જનાના તોટા પીસી, લોકોએ જજરતા કરીને માહરાં તે કમકમાટ ભરેલાં કર્તુકથી, લોકોનાં હીસમાં એવી કંપારી પેદા કરું, કે દુન્યાની આકેષત આવે, જમાના ગુજરી જાય, પણ જાહેરની તે માહરાં કીધેલાં કર્તુકો લોકો યાદ કરે, તારે ત્રાહે ત્રાહે પોકારી માહરી પર આક્રીન કરે.

હોરમજશા--(સ્વગત) આએ વરી કોઈ પેહલા નંબરનો બદમાશ દેખાયેય. એની તો ખસ “વા પર વાત ને ભુત પર ચીઠ્ઠી છે.” અરે ઓ નાપેકારો, તમારો કીયા દોજખમાં ઠારા થશે !

રસતમ—પણ હજુર આપુને તો એના ઘણીનો નીકાલ લાવવોય, ને તે કામ તમારે બજાવવું પરસે, તેની છાતી એક પીસ-તોલની ગોલીથી તમોને વીંધવી પરસે.

જમશેદ—હા. સેવક ઠારગેટ પર ગોલી છોરવામાં એક પકકો નીશાનખાજ છે. “આઈ એમ આ વોલનટીયર” અને એતો હું એવું બજાવતાવસ, કે તેની છાતી તો સું, ખસકે તાં જટલું લોક આવેલું હોસે તે બધાંની છાતી ગોયા વીંધઈ જશે. શીનીશ.

મેહલુ--(સ્વગત) ઓ ખોદા ! આએ સખુનોજ માહરી છાતી વીંધી નાંખવાને પુરતા છે. એતો કથો મને ઓલખી મરેય, પણ

હું તો જાણુતાંથી નથી કે, એ કોણ મુવોય! એ કંગાળાં એ મુરવત,
અસ્મ આર આરત, આવો તાગરો? આવું તરકટ? મોહને મી-
ઠાસ ને પેટમાં કરવાસ? પણ રાંડ, બેજ કે મોહને માંધે સેવટે પુ-
ધુલ બરસે.

રસતમ—એવું કરીને ખુન કરવા માટે હું તમને કંઈ
ધનામ આપસ.

મેહુલું—(સ્વગત) અરે પણ ચંડાલ! તાહરે માહરે લેવા દેવાજ
સું કે, મારે માટે આવું કપટ?

[જમસેદને પલોટમાં ફરક માલમ પડવાથી ડોકું ધુંનાવેય.]

રસતમ—તમે ગમે એવા પદમાસ છતાં ખુન કરવાને ના પારોય?

જમસેદ—માફ કરજો સાહેબ, હું ના પારું? નેવર, કદી નહીં.
અરે હું હજારોને મારી નાંખું તેવી કીસમનો તમે મને ચીતારો.
એક હરહરતા પદમાસમાં જો કોઈની રીતની નખલાઈ અથવા
પશચાત્તાપ માલમ પડે, તો તેનો હરધુત થવાને, પદ્મે લોકોની
દયા ખેંચી શકે.

રસતમ—ઓહો! તારે તો તમને હરધુત થવા ગમેય?

જમસેદ—હા, મને હરધુત થવા ગમેય, ને હરધુત થવામાં
તો માન છે.

હોરમજશા—(સ્વગત) આપે તો તદન “મેડ હાઉસ” જેવી
વાત ચાલેય. સત્યાનાસનો ગીયેલો ખુન કરીને હરધુત થવામાં
માન સાનું સમજેય! “એ દેવાનાં ત્રીજ દેવાની, બેઈ લેઓ આયે
પુલજી બવાની.”

રસતમ—અરે તમારું કામજ એવું કરજીયોસીક છે, કે જ્યારે
હું તેનો વીચાર કરું, અને માહરી પોતાનીજ એ રચના છે;
એમ હું સમજું, તે છતાં હું તમારા મોંનાપર થુકું.

હોરમજશા—(સ્વગત) લે આપસ આપસમાં સમગી હાં!

જમસેદ—હજી તો મેં ખુન કીધું નથી, પણ તે છતાં માહરું
સોબી એવું ઉકલેય કે તમને ગરદનમાંથી પકરી તમારું લોહી પીયું.

[આંગળ પર પસેય.]

કાહેનુર—(ચીસ પાડીને વચમાં જાયછે) ઓ જમશેદજી, એમ શું કરોય ! (સ્વગત રસતમને) મને તો એવણું કાલાણું ગેપ લાગેય.

મેહલુ—(સ્વગત) અરે રાંડ વચમાં સાની પરી ! એનું કાઠણું કાઠરવાજ દેતે.

રસતમ—કાહેનુર, તું નહીં સમજે. ખરા ખુનીઆ અને ફાંસીમરો કેવા હોવા જોઈયે, તે મીસતર જમશેદ પોતાનો જીરસો દેખારી દુન્યાનાં લોકોમાં કામ સાથે નામ કહારસે.

હોરમજશા—(સ્વગત) એ આએ વરી બીજો ધસેતો ! એ ખુન કરીને માન સાથે નામ કાઠરસે કે પાપદાદાનું નાખ કપાવસે. તારે એમજ કાંય નહીં કહતા, કે રોહિનશાહ એડવરડ એને સી. આઈ. ઇ. નો ખેતાખ આપસે.

રસતમ—હવે જારે આપુંને માલમ પરીયુંય કે એના ઘણી દરીયા કીનારા પરથી રાતરે પસાર થવાનો છે, ત્યારે આપરે એક જના તેની વાર જોતા એક દકાણે છુપઈ રહીશું, અને અંધારી રાતનો લાભ લેશું.

મેહલુ—(સ્વગત) અરે એ લોકો માફજ ખુન કાંચે કરવા માંગતા હોસે, કંઈ સમજ પડે !

જમશેદ—એકસલન્ટ ! એકસલન્ટ ! !

રસતમ—હું એક કેતોરોફાર્મથી લીંજવેતો રમાલ માહુરી સાથે રાખરા, અને જ્યાં આપરો ભોગ નજીક આવસે કે તેનીપર ટૂટી પરીને તે રમાલ તેને સુંગારસ, અને થોડીજ મીનીટમાં તે આપરા પગ પાસે ખેશુધ્ધ થઈને પડકસે.

ખેહુરામશા—(સ્વગત) હુઆ બદમાશો !

મેહલુ—(સ્વગત) ધી રહ્યનસ.

હોરમજશા—(સ્વગત) હુઆઓ ઉમા રહો, “મોહતને કંઈ મુરત હોયજ નહી.” બચ્યાઓ, એમજ જાનજો કે, તમાર હવે આવી અન્યુંય.

રસતમ—આપરે પછી તેનાં કપરાં કહારીને દરીયાના કીનારા પર મુકશું, ને તેનાં ખેસુધ શરીરને દરીયામાં ફેંકી દઈશું.

જમશેદ—શીનીશ. રીમાઈએબલ.

રૂસતમ—અને પાછલથી તેનાં કપરાં દરીયા કીનારા પરથી મલી આવશે અને તેનાં શરીરપર કંઈપી જીવન જાસતીની નીશાંની નહીં માલમ પરસે, તો પોલીસ એમજ ગોતું ખાસે કે નાહતાં અકસમાત દરીયામાં ડુબી મુવો હોસે. આએજ સીધો ને સલામત રસ્તો આપરે માટે છે, ને આપરં કામખી પુર ફતેહમદીથી પાર પડશે.

જમશેદ—શીનીશ. રીમાર્કએમલ ! રીમાર્કએમલ. !!

રૂસતમ—પછી હું તમુને તમારા પથ્યેલા રૂપ્યા આપસ તે લઈને તમે અહીંથી વટેથા વાવી જાએ, કે સેતાનખી તમુને સોધી કઢારી શકે નહી.

બેહરામશા—(સ્વગત) અરે બચ્ચાજીઓ, મનમાં અદરાઓ ને મનમાંજ પરણો; એક બાજુ પોલીસ છે.

રૂસતમ—મીસતર જમશેદ, હવે આએ આપરા કામ કાજને લગતાં કાગજિયાં તમારે ઘેર લઇ જાઓ અને આપરે વાંદરે આપરી ધારેલી જગાએ મલસું.

બેહરામશા—(સ્વગત) વાંદરાતા દરીયા આગલ માહરે સખત ચોક્કી પેહરો રાખવો પરસે, અને મને થાણા પોલીસની મદદ લેવી પરસે.

[રૂસતમ પાકેટમાંથી રૂપ્યા કહાડી જમશેદને આપે છે.]

રૂસતમ—મી. જમસેદ, આટલી રકમ એકસેપ્ટ કરસો ?

જમશેદ—મેની થેંકસ.

રૂસતમ—ધેંસ ઓન એકાઉન્ટ.

જમશેદ—થેંક યુ. (કોહેનુરને) વેલ મીસ કોહેનુર, સેવક રૂખ-સત લેચ. પ્લોટ ઇઝ શીનીશ.

રૂસતમ—નોટ યટ. (જમશેદ જવા પછી કોહેનુરને) જમ-સેદખી એક ધણોજ વીચીત્ર માણસ છે હં ! મેં સાંભલ્યુંય કે એને મોહને પીપયુંખી ધણું છે. હોટેલમાં હું ગીયો તારેખી વીસ-કીની બાટલી ને ગલાસો પરલાં ઉતાં.

કોહેનુર—તે તમે તેને કહ્યું કાંએ નહી ? નહી તો પી બી ને આપરાં કામકાજનો ધાન વારસે.

રૂસતમ—અરે નહીંરે કોહેતુર, હું સું એને કેહું ? એવા સ્કીલપ્રુલ માનસો પોતાનું કામકાજ પોતેજ ઘણી અચ્છી રીતે સમજી શકેય. મેં તો ફક્ત સાંભલેલી વાત તુંને કહી, પણ આપણા પારસીઓની અંદર એવા બેક બાઈટરસોનો કાં ટોટો છે. કેટલાક એવા પરવારતાએને લોકોની નીંદા કરવા બેસારીયા હોય તો ખાવાનુંખી નહીં માંગે. અરે કેટલાક લુટારાઓનો તો એવો ધધોજ હોયય, કે આઘતાંપર કાઈતું મારી સારા માણસોની બદગોષ્ટ કરવી. વરી હમના તો એટલું અતેશ થયુંય કે લોકોના સુખવાસી કુટુંબોમાં નનામાં કાગલો લખી તેવોનાં સુખમાં ખલલ નાખવાની નીચ કોશેસ કરવામાં આવેય. પણ એવા લે ભાગ્ય તરકડીયાઓને કેટલું વજન આપવું; તેનું સમજી વર્ગ તુરત તોલ કરી લેય. આહા ! એવા બદમાસોને સપડાવી, કાએદાની ચુંગાલનો ઝટક લગાવ્યો હોય તો ખીજઓ તેથી એવી નાલેસીઓ અને તરકટો કરતાં અટકે.

કોહેતુર—રૂસતમજી, હવે મને ઘણો વખત થયો, હું જઈંચ. આજ રાતનાં આપરે પાછાં મલ્લસું. ખોદાય આપણું ધારેલું કામ પાર પાડે. [જાએ છે.]

રૂસતમ—એને સોપેલું કામખી આશા છે કે એ ઘણી ચાલાકીથી જીતી જતાવસે. ચાલો હવે થોરી જોઈતી ચીજો લઈને વાંદરે વંજો માપીયે. [રૂસતમ જાએ છે. હોરમજશા, મેહલુ અને બેહરામશા પોતાની ભરાવાની જગાથી બાહર નીકળેય, પણ હોરમજશા અને મેહલુની નજર બેહરામશાપર પરવાથી પાછા ભરખ જાએ છે.]

બેહરામશા—આહા ! એના કરતાં સરસ કાવતરું મેં કોઈ દીવસે પકરીયું નથી. જે એ લોપાલું મેં ફોરીયું તો એમજ જાનજે કે, આવના સાલના સરકારી માન અકરામના લીસ્ટમાં હમનાનાં આએ અમથા બેહરામજી, ખાન બાહદુર બેહરામશા સી. આઈ. ઇ. તરીકે ખીરાજમાન થએલાજ છે. પણ હવે મને અંહીયાં ચોકી પેહરા રાખવા જોઈએ. માહરા હાથ નીચે નોકરી કરતા શેરખાનને હું અંહીયાં મુકરર કરુંચ, અને આએ તરકટમાં કાંઈ ખીજો નવો ખીલુ સપડાએ, તો તેને બેરી ઠોકાવી “કીંગ એવીડન્સ” કરવાની

લાલચ આપુંચ. [બેહરામશા જડપથી જાગે છે, તેવણને જતાં જોઈને મેહલડુ અને હોરમજશા પોતાની છુપાવાની જગાથી બાહર આવે છે, પણ હોરમજશાની નજર ટારગેટ પર પડતાં પાછા કબાટમાં ભરણ જાગે છે]

મેહલડુ—અહા ! કોહનુર, મેં તારી તરફથી એવી યેવફાઈની આસા નહીં રાખીતી. અરે ખોદા ! હું સ્વપના જોઉંચ કે શું ? હું ઘેલો તો નથી થઈ ગીયો ? નહીં, નહીં, એ બધું ખરુંજ છે. એ વાતનો હું કીનો લેવસ અને માહરે હવે જે પહેલી વાત ધ્યાનમાં લેવીચ તે એકે માહરે મોટી રકમનો માહરો પોતાનો વીમો ઉતરાવવો. કારણ કે જારે હું જાની ચુકોચ કે માહરે ખુન થવાનુંજ છે, તારે જે બને તે ખરી. રૂખ્યા પચાસ હજારનો વીમો ઉતરાડે, કારણ કે મને ત્રીન્ચમ તો જાહજીતું ભરવું પરસે નહીં.

[જાગે છે, હોરમજશા બાહર નીકળે છે.]

હોરમજશા--મને અહીંયાં પાછો આવવાની જાને ગેખા બસારત થઈ. તૌખા ! તૌખા ! “કલોરોફોર્મ ને વરી નાઇટ્રોગલી સરાઈન !” એ ખોદા ! તાહરો ઉપકાર હું કેમ ભુલસ. પણ સપ્પર (સામે જોઈ) પેલો પાછો આવી મરેચ, હું પાછો છુપઈ જાઉં.

[હોરમજશા કબાટમાં ભરાવા જાગે છે, પણ કબાટનું પારાણું બંધ જોઈને લીફ્ટની અંદર ભરાઈ જાગે છે, અને રસતમ બેગ લઈને દાખલ થાગે છે.]

રસતમ—ચાલો, બ્રેકફાસ્ટથી કરી લીધો તો સારું થયું કે પંચાતજ આછી. પણ અજબ થાઉંચ કે ગનપતરાવ મુલા કહાં, હજી આયા નથી. હું આગે આખી રાત બાહર રેહવસ તેથી માહરે ગનપતરાવને માટે તે સાઈચેતીમાં રેહ, એવી આગે ચીઠી લખેલી છે, તે મુકી જવી જોઈયે. (રસતમ ચંગ વગાડે છે અને કાવસ દાખલ થાગે છે) કાવસ, આગે ચીથી ગનપતરાવને આપજે. (કાવસને ચીઠી આપી રસતમ કબાટ ઉંગાડેચ, અને ઓવરકોટ લઈ બંધ કરી કુંચી દેઈ ગજવામાં મુકે છે.) પણ કાવસ, કદાચ હું રાતે પાછો આઈ, તેથી ઘણો સરસ કોલસો:-

કાવસ—(સ્વગત) એટલે સેન્ડ વીચ. (જાહેર) વાદ સાહેબ, સારું, હું હુમનાંજ મંગાવી રાખુંચ સાહેબ.

રૂસતમ—અને થંડીબી ધણી છે. માટે સગરીમાં સરસ આતસબી રાખજે.

કાવસ—(સ્વગત) એટલે વીસકી ને સોડા. (જાહેર) વાદ સાહેબ, ધણો સરસ આતસ સગરીમાં રાખસ. પણ સાહેબ, વીસકી કીયો લાઉં ?

રૂસતમ—કેબીનેટ વીસકી.

કાવસ—તે વીસકી કંઈ તમો સાહેબને ધણો પસંદ છે ?

રૂસતમ—ઓ, યુ ડોન્ટ નો કાવસ, ઘેટ કેબીનેટ વીસકી ઇઝ સપલાઈડ ટુ ધી લોર્ડ--મેયર એન્ડ કોરપોરેશન ઓફ લન્ડન.

કાવસ—ઠીક છે સાહેબ, પણ સાહેબ આપરી ઓપીસના માળપર પેલા બેન્સ સ્મીથ કેમીસ્ટની લેબોરેટરી છે, તે હવે સાંજ થવા આવીચ તેથી બંધ થસે, અને આએ લીફ્ટ તેનેજ મુકાવેલી છે, તેથી સાહેબ હવે એને નીચે ઉતારવી બેઠાએ, નહીંતા વરી પાછું દીપાણું કરસે. [કાવસ, લીફ્ટ આગલ જઈને બેલ વગડાડે, હોરમજશા લીફ્ટમાં ભરાયલા છે; તેવનને લઈને લીફ્ટ ઉપર જાએછે, હોરમજશા ગભરાઈને ખુમ પાડેછે.]

રૂસતમ—કાવસ, ઓ ઓ ઓ, કરીને અવાજ શું થયો ?

કાવસ—અરે એતો સાહેબ, લીફ્ટનું લોખંડ કામ જરા ચીચ-વાયચ. લીફ્ટમાં સાહેબ, જરા ચરખી કમ છે. જરા ચરખી વધારે હોય તો એ ધસઈને અવાજ નહીં કરે.

રૂસતમ—કાવસ, યુ જરત કીપ કવાએટ. નાઉ લુક હીયર કાવસ, બી કોશયસ લાઈક આ ગુડ બોય. બે કાલ સવાર સુધીમાં હું નહીં આઉં તો કામકાજનાં કાગળે માહરે ઘેર પોંદ્યારજે. (પાલડી અને હેન્ડ બેગ લઈને) “ નાઉ યુ સ્લીપ આઉટ બાઇ ધી સાઇડ ટોર કેસ. ” [જાએ છે.]

કાવસ—ઓહો ! આજે તો મળહ છે. એ પાછો નથી આવવાનો. જેમ ખીલારીની ઘેર હાજરીમાં ઉંદરોને મળહ પડેય, તેમ કામ કાજ ગીયું જહાંનમમાં! આપરેતો આજે મળહ કરેલું.

[ગનપતરાવ દાખલ થાય છે.]

ગનપતરાવ—કેમ વરી તું શું હંધ્યાં કરેય ?

કાવસ—મીસતર ગનપતરાવ, તમારે માટે શેઠ ચીડી આપી ગીયાય.

ગનપતરાવ—ઓહો વરી ચીડી સાંની. (ચીડી ઉખેડીને વાંચે છે) મીસતર ગનપતરાવ, મેં તમુને કહ્યુંય તે પ્રમાણે ધ્યાન રાખજો. માહરી મેહરાંના બાવા હોરમજશા આવે તો તેવનને કોઇ પણ રીતનો શક જવા દેતા ના. તેવણુને ઉદાવજો, આપરા રસ્તા-માંથી દુર કરજો, અને એવી રીતે ઉદાવજો, કે તેવણુ વીચાર કરતા કરતા શુંગલછ જાય. (કાગજ વાંચી રહીને) અરરર! સારી યાદ આવી. (કપ્પાટ તરફ જોઈને સ્વગત) અરે ! કપ્પાટનું બારણું તો ખંધ છે, ને હોરમજશા તો કપ્પાટમાં છુપાયાતા ! (કાવસને) કાવસ, પેલા હોરમજશા અંહીયાં આયાતા તેવનને પાછા જતા તે જોયાય ?

કાવસ--નહી. [કાવસ જાય છે]

ગનપતરાવ—ઓ બાઇ ગોડ! તારે તો કપ્પાટમાંજ તેવણુ શુંગલછ ગીયા હોસે. અરરર ! હા કરસી ગદ્યાંત નમાત પરલી! (કપ્પાટ થોકેય) અરે મીસતર, હોરમજશા ? તમે મરી ગીયાય કે જીવતં છેઓ ? (ખુબ જોરથી બારણું થોકેય) ઓ હો ! કંઈજ જવાબ આપતા નથી. બસ ડનઅપ, ડનઅપ, શીનીશ. માહરેજ હાથે ખીચારા દુન્યામાંથી બોયકોટ થયા. ઓ ગોડ, આઇ એમ આ મરડરર, બટ શુડ નેચર; નોબલ મરડરર, વેરી રીસપેક્ટેબલ મરડરર. ઓ બોદા! માહરે હાથે ખુન થયુંય, તે તું માફ કરજો.

[ઉપલું બોલતું બેહરામશા સાંભલે છે, શેરખાન ડીટેક્ટીવ સાથે આવે છે]

બેહરામશા—(સ્વગત શેરખાનને) શેરખાન, તેં હમના સાંભલ્યુ કે ? એને બી કોઇનું ખુન કીધુંય હં ! એનાં હાથમાં તમે બેરી ઠોકા. હં હમણાં છુપઇ જઇય, ને પછી જાહેર થઇને એને દીકાસો દેવસ.

અરજી આએ બધી ખુની મેંગના બેઠ એનીજ પાસેથી આપુને
મેળવવોય. પણ હાલ તુરત તો એને બેરી ઠોકવીજ નેધયે. (સામે
નેઈને) એ આએ સાંમેથી કોણ આવેય. જરા છુપાવને નેધયે તો
ખરા. [બેહરામશા છુપાઈ જાય છે, ને કાદિરબેગ દાખલ થાય છે]

કાદિરબેગ—કેમ ગનપતરાવ શેઠ, રૂસતમ શેઠ કીધર હય,
ઔર કોહુર કહાં હય? લીજયે, એ આપને જે ખંજર ઔર
તુફંગયા મંગવાએ થે, વોહ સખ મયં લાયા હું.

[કાદિરબેગ ખંજર અને પીસતોલ કપડાંમાં
લપેટેલી છે તે બહાર કાઢી આપે છે.]

ગનપતરાવ—(વણેજ ધભરાટમાં) અરે મીયાં, તુમ કોણુ
હો ? મયને કય હથ્યાર માંગાયા ! હમકો હથ્યાર કસાલા
પાહેજે ! (સ્વગત) હથ્યાર વગર તો એક ખુન થઇ ગીયુંય. (બહેર)
જઓ, જઓ, મેરેકુ હથ્યાર નહીં નેઈયે.

કાદિરબેગ—અરે તુમને નહીં કહા ઔર તુમારે શેઠને કહા,
સખ એકહી ખાત હય. [કાલીચંદ્ર દાખલ થાય છે]

કાલીચંદ્ર—(કાદિરબેગને) ખંદગી જનાખ. આપ બખરમે
જાનેકે લિયે કહેકે, યહાં કયું તશરીફ લાયે ? ઔર બાખરસે ખંજર
ઔર તુફંગયાલી ખુમ ખરીદા. જસકે બદનપે ખાર હોગા ઉસકો
બેરાહી પાર હય.

ગનપતરાવ—અહા ! મરડર, મરડર.

બેહરામશા—(શેરખાનને) શેરખાન, આએ તણેને બેરી ઠોકા.
આએ વરી નવો ખીલ્લુ સપરાયોય.

શેરખાન—બહોત અચ્છ જનાખ, એ તીનોકી તંગરી તંગ કરતા હું.
(સીસોડી વખડેછે, તણુ સીપાઇ દાખલ થાય છે.) ખખદાર ! યહાંસે
કીસીને હટના નહીં. [સીપાઇએને શેરખાન ધસારો કરે છે, સીપાઇ
તણે જનાને બેરી થોકેય.]

કાદિરબેગ—યા ખુદા ! યે કયા ગજબ !

કાલીચંદ્ર—ચહે ગજબસે તો મયં નિહાયતહી હું અજબ !

ગનપતરાવ--હાય હાય! ગાજરાચી ચોરી વ ફાંશીચી શીકશા.

[બેહેરામરાા જાહેર થઇને ગનપતરાવને દીલાસો-
દેય, કાદિરબેગ-ને કાલીચંદ્ર એકમેકના ચેહરા
ટીકે છે. શેરખાન કદીઓને ચોડાપર લઈ
જવાનો ઈશારો કરે છે, કાવસ દાખલ થઇને
અનન્યખીથી જોએ છે.]

ટખડો

ટા.પ.

અંક બીજો—દેખાવ પહેલો.

ગનપતરાવનું ઘર.

[ગનપતરાવની ઐરી તારા, એક પાટલા ઉપર બેસી
ચોખ્ખા ચુંટતી માલમ પડે છે.]

જીલા-દાદરો.

તારાખાઈ—ખિલી શી કલી, સુંગધી સદા મળે,
રસીલી, મધુરી, રૂપાળી બહારે—ખિલી.

એજ કળી કેળવણી ચુંટવા તું ચાલ બણી—ખિલી.

માઝ પુત્ર બાળા, શાસ્ત્રાંત ગેલા તો હજીન ઘરી આલા નાહી.
બાલા વરતીજ માઝ સર્વ આધાર આહે. માઝે લગણુ મી દાહ
વરશાચી હોતે તેવાં જાલે, મનુંન મી હયા ભારી દુઃખ આંત પડલી.
માઝ પતી માઝા લાયકયા નીવડલા નાહી. બાલ લગણુચાકા એદા.
ફારીજ વાહીત આહે.

કટયાન-દાદરો.

હાય ! વિભૂ પીયુ હારીરે,
સૌભાગી હું અભાગી—હા વિરાગી—હાય !
સુખી હતી જીવગાની,
પિયુ વિના મૂઘ જની—હાય !

[બેહરામશા અને શેરખાન, ગનપતરાવ, કાદિરબેગ
કાલીચંદ્રને એક એક સાથે બાંધેલા હાથમાં
બેડી કોકેલી લઇને દ્રાખણ થાએ છે]

તારાખાઈ—હે પ્રભુ ! હે કાએ ! હે મી કાએ પાહાત આહે !

[ધભરાઈને રડે છે.]

બેહરામશા—ખાઈ, તુમી ધાભર નકો.

ગનપતરાવ—મીસતર બેહરામશા, મેં તમારી આગળ બધાં
કાવત્રાંતો ભરમ કહ્યો, અને તમે મનેજ સપડાવ્યો કે ? બોયકોટ મી ?
ખાઈ ગોડ ઈફ યુ વીલ બોયકોટ મી, આઈ વીલ બોયકોટ એવરી થીંગ.

બેહુરામશા—ગનપતરાવ, મુગા મરો. તમારા તરકોઢોના પુરાવા જો મળ્યુત હોસે, તો તમે કોઈના પાણુ કેહવા પુછવા વગર આએ દુન્યાથીજ યોયકોટ થસો.

ગનપતરાવ—વંદે માતરમ, યોયકોટ, યોયકોટમી. સર, અધર વાઈઝ આઈ વીલ સ્વીમાઈડ એ માંડિનટીંગ દુ મરડર. આનીક મંગ તારા, તુલા દુસરા માઝા સારખા ગનપતરાવ કુડે મીલેલ ? વંદે માતરમ! યોયકોટ, યોયકોટ.

બેહુરામશા—હવે ગનપતરાવ, મુગા મરોચ કે નહીં? એવા ઘેલા માડાં ખુમાટાથી કંઈ હું તમુંને છોરવાનો છેઉં ? એથીતો ઉલટી ઇનસાફમાં ઢીલ થાયચ. આએ કીસમનાં તમારા લવારાથી હું તમોને મેડ હાઉસમાં નખાવસ, તેથી હવે એકદમ ચુપ થાઓ. પાઈ તમે પાણુ આય યોયકોટનાં ધખારાને વરા થએલાં છેઓ કે ?

તારાખાઈ—જી નહીં. આતા હ્યા આર્ય ખુમીત જ્યે તેથે યોયકોટયા સપાટા અસા પસરલા આહે કી હે આમચ્યા નવરાંચા ડોક્યાંત તોચ વેડ ભરન ગેલે. આનીક માલા મુઠ્ઠાં યોયકોટ કરા-એલા સાંગતાત. શેઠ માહુરા પતીને છુટો કરો. એવણુમાં કેટલાક ગુણે સારા નથી, પાણુ તેમ છતાં ફોજદારી અપરાધ કરવા જટલા એવણુ ખરાખ માનસ પણુ નથી.

બેહુરામશા—ઉભાં રહો પાઈ, મને તમુંને કેટલાક સવાલો પુછવા છે. તે પુછવા પછી જો ગણપતરાવને છુટા કરવા ઘટસે તો હું છુટા કરસ.

ગણપતરાવ—પાહ, હે શેઠ જો ઇચારેલ, ત્યાંચા ઇશ્વરલા સ્મરન ઉત્તર દે. માજી આઈ, મી તુલા અતાં યોયકોટ નાંહી કરનાર. પાઈ ગોડ આઈવીલ યોયકોટ એવરીથીંગ.

બેહુરામશા—(નોટ ખુક કાહડીને લખેછે) પાઈ તમારું નામ શું ?

તારાખાઈ—જી, માહરું નામ તારા.

બેહુરામશા—વાર તારાખાઈ, તમારા ઘેરમાં કોઈખી દાહડે આય એ જન આયાતા કે ? [કાદિરએગને તથા કાલીચંદ્રને ખતાવે છે]

તારાખાઈ—જી નહીં, એવાનું માહરું મેં આજેજ જોયું.

બેહરામશા—તમારા ઘેરમાં આએ તમારા ખાવીંદ ગનપતરાવે પીરતોલ અને બીજાં હથ્યાર લાવી મુક્યાંચ તે કહ્યાં છે ?

ગણપતરાવ—ફાલ્સ, ફાલ્સ. હું હથ્યાર લાયોજ નથી. બેહરામશા, આઈ વીલ બોયકોટ યુ ફોર સચ ફાલ્સ ઈનવેસ્ટીગેશન.

બેહરામશા—કીપ ક્વાએટ સર. ખાઈ, ખરું બોલો, ગનપતરાવ હથ્યાર લાયાચ કે નહીં ?

તારાખાઈ—શેઠ, જુઠું હું કદી બોલું નહીં, જુઠાંને હું ધીકકારુંચ. કેમકે એક જુઠું બોલવા ખાતર બીજા પચીસ વલાં જુઠાં ઉભાં કરવાં પડેચ, અને તેમ કરી તે પરમેશ્વરનાં બમણા ગુનાહગાર ઠરીયેચ.

બેહરામશા—આફ્રીન, ખાઈ આફ્રીન ! વાર તારે જોડું; તમે જો સચ્ચાઈનાજ સાથી છેઓ, તો માહરા સવાલનો જવાબ આપો, કે ગનપતરાવ હથ્યાર લાયાચ કે નહીં ?

તારાખાઈ—જીહા, લાયાચ. ઉમા રેહનો, હું હમનાજ લઈઆઉચ.

[જાએ છે]

ગનપતરાવ—હત લાનચી ! ઓ ખાઈ ગોડ, મીસતર બેહરામશા, બોયકોટ મી. હા સર્વ ઘોટાળા આહે, હે સર્વ સ્ત્રીચરીત્ર આહે. આહા હવે સમજ પરેચ. આએ જપાટા બવાનીએ પણ માહરી ઉપર તરકટ રચુંચ.

જીલા-ગત.

અરે ઓ નટખટ, ફરેખી ફટફટ, કરે તું કટકટ, તજ દે ખટપટ, ઓ અબજા નાદાન !

ચતુરા ચટપટ લગ્નવે લટપટ, બકે છે પટપટ, ફરે તું ઘટ ઘટ—(૨)

અરે મગર, કપટી ફર, ચમકે તુર, વિષ બરપુર, અબલા ઉર,

મારે નખરે દીલદાર, કરે ખવાર તું બેગર,

હારા પ્યારમાં અંગાર, હારા ફાંદનો ન પાર,

તને પ્હોંચે ન ફિરતાર, તો શું માણસના બાર !

ઓ નારી ધિકાર !—અરે.

બેહરામશા—કીપ ક્વાએટ ગનપતરાવ. તમે એક ખરેખરા ખુતી છેઓ; અને એક મોતાં પ્રપંચમાં સામેલ રહીને જારે તમુંને

કંઈ ઓછું પરીયું, ત્યારેજ તે લોકને દસાવવાની તમે આએ વેનરણ કરીધીય. પણ માદ રાખજો કે તમારે વાસ્તે “લાઈફ ટ્રાન્સપરેશન” નો “સેનટન્સ” હાઈ કોર્ટની પોથીમાં નોંધાઈ ચુકાય.

[તારા અન્દરથી રમકડાંની પીસ્તોલ તથા હથ્યારો લઇને દાખલ થાએ છે.]

તારાબાઈ—લેવોલ. હા સર્વે શસ્ત્ર માળ ખાલા સાથી તેઆન્યા બાપાની આનક્યા હાએત.

બેહરામશા—આએ હથ્યારો માટે હું નથી પુછતો. ખરાં હથ્યારો ગનપતરાવ લાયાય તે કહાં છે ?

ગનપતરાવ—મીસતર બેહરામશા, બોયકોટ ચોર કોનવરટ ઈનવેસ્ટીગેશન. તેને મારી કુટીને મુસલમાન બનાવોય કે? ઓ માઇ ડીયર સ્વીટ હાર્ટ, એવીડન્સ ઈન ધીસ કેસ વીચ યુ ગીવ અગેન્સ્ટ ચોર બીલવેડ ગનપતરાવ પટપટે. સ્પીક ધી ત્રુથ એન્ડ નથીન્ગ બટ ધી ત્રુથ, સો હેલ્પ યુ ગોડ.

તારાબાઈ—ખરાં શસ્ત્ર એવન કદી લાયાજ નથી.

ગનપતરાવ—વેલ ડન! માહરી સચ્ચાઈની દેવી, વેલડન! નાઉ આઇ વીલ બી હેંગ ઈફ આઇ બોયકોટ યુ.

બેહરામશા—બાઇ, તમુને માહરે કંઈ સવાલ પુછવોય, હયાં આવો. [તારાને બાળુ લઇ જાએ છે]

ગનપતરાવ—(દમામમાં) બાઇ સે મીસતર બેહરામશા, ધીસ મઝ આઉટ ઓફ એટ્રીકેટ, એન્ડ આઉટ ઓફ પ્લેસ; અગલી ઈનવેસ્ટીગેશન. [ગનપતરાવ, બેહરામશાની આગલ જવા આહેછે, તેની સાથે બંધાયલા બધા ધસરાય છે, અને તેમ કરતાં એક બીજા ઉપર દુડી પડે છે.]

શેરખાં—એ તાત્યા, તુમી ફારજ બદમાશ હાએ. ખડે હોબવા ખડે હો બવ ! [બધા પાછા ઉભા થાએ છે. બેહરામશા, તારાબાઈ સાથે વાત કરીને નોટ બુકમાં કંઈ નોંધે છે, અને પછી ગનપતરાવ પાસે આવીને]

બેહરામશા—શેરખાં, ગનપતરાવને છોરી દેઓ. ગનપતરાવના હાથ પરથી બેડી કહાડે છે]

ગનપતરાવ—(શેરખાંને) બોયકોટ મી ઓટવન્સ.

શેરખાં—અરે ચુપ, નહીં તો બોયકોટના બરબરાડ માટે ફરી બેઠી થોકસ.

ગનપતરાવ—(બેહરામશાને) થેંકસ, મેની મેની થેંકસ. માર્ક લોડ, પાહેલી ? કસી માજી વાઈદ આહે ? શી ઇઝ એન્ચુકેટડ અને તેથી તો બેહરામશા શેઠને કહીને માહરો છુટકો કરાવ્યો.

કાદિરબેગ—અજી મુજે છોરદો. સાહેબ, મેરાબી કુચ્છ કુસુર નહીં. જરા મેરા ખુલાસા સુનીયે.

બેહરામશા—ચુપ રહો.

કાલીચંદ્ર—અજી જરા મેરી સુનીયે, મયંતો સીર્ફ—

બેહરામશા—ચુપ.

શેરખાં—ચુપ.

ગનપતરાવ—ચુપ. અરે શેઠ ઘે આર પરફેક્ટ ફ્રોડ, એ લોકને છોરતાના. ચુ મસ્ટ હેંગ ઘેમ.

બેહરામશા—શેરખાં, તમે એ લોકને ચોકીપર લઇ જાઓ.

કાલીચંદ્ર—કમબખ્ત કાદિર, તેરે હીયે મયં નાહક યે ઝગંડમે, ફંસા. (બેહરામશાને) અજી જરા મેરા ખુલાસા સુનીયે.

બેહરામશા—ચુપ.

શેરખાં—ચુપ.

ગનપતરાવ—ચુપ. ઘે આર ઓફ ગોલડન ગેંગ. હાત તુમચી બોયકોટ, બોયકોટ ઘેમ ઓટવન્સ.

કાદિરબેગ—સાહેબ, મેરા ખુલાસા સુનીયે, મયં બેકુસુર હું. એ ખન્જર ઝાર—

બેહરામશા—ચુપ.

શેરખાં—ચુપ.

ગનપતરાવ—ચુપ.

શેરખા—ચક્ષો, સીધે સીધે ચક્ષો. [ખન્નેને લઇ જાએ છે.]

બેહરામશા—ગનપતરાવ, તમે મને અરધા કલાકમાં પોલીસ ચોકી ઉપર આવીને જરૂર મલજો.

ગનપતરાવ—અરે નો નો સર. એસકયુઝ મી, યુ બોયકોટ મી.

બેહુરામશા—એમ છે કે? હીક છે શેરખાં. [શેરખાંને બોલાવતો હોય તેમ.]

ગનપતરાવ—અરે નો, નો, નો સર. નો શેરખાં, યુ બોયકોટ શેરખાં, હું આવસ સાહેબ. જરૂર આવસ.

બેહુરામશા—તારે હીક. [બેહુરામશા જાએછે.]

તારાબાઈ—હા કાએ તુમચી આખર? અસે લખાડ મનુસ્ચચી સંગતી વ્યશન કરેન પોલીસચા હાતાંત સાપકુન, આપલી ફજેતી કરવલીત.

ગનપતરાવ—વ્યશન? ફજેતી? કીપ કવાએટ, નાંહીતર મંગ બોયકોટ કરેલ.

તારાબાઈ—હાં, આતાં મંગ જોર આલાસ કાહે? બોયકોટ બોયકોટ કાહે મહનતા. ખ્રીટીશ અદલ રાજ મંદી હમી બાયકા માનસાલા કસી ચએન આહે.

ગાયણ.

તારા—પાહા તારા, કરી હુય? તારા, પુલીસચે હાથાની કસા સોરવલા!

ગનપતરાવ—લવલી તારા, ડીયરતારા, બોયકોટ કરે નાંહી, આતાંતું માલા.

તારા—દારચા વ્યશણ તુમી સોરાવા!

ગનપતરાવ—વોટ હુ યુ ટોકીંગ નોનસન્સ તારા?

પાહા તારા, નોટી તારા, બોયકોટ કરેલ મી આતા તુંમાલા.

તારા—બાપચે માજે ધરી જાઉં,

ગનપતરાવ—નકો જા.

બ્રાન્ડી આતાં નાહીં મી ખાઉં.

તારા—ચાંગલા.

ગનપતરાવ—બેવડા રાસી ફેની ચહડાઉં.

તારા—હી હી.

ટોંડ નાહીં તુમચા મી પાહું.

ગનપતરાવ—સ્વીટહાર્ટ.

રાયુ નકો, બાસુદી તુલા મી પાઉં.

તારા—કસાલા ?

પ્રેમીસ દીયા કે ટચ નાંહી કરેલ લીકર તુમી એની મોર.
મનપતરાવ--ડારસીંગ તારા, પ્રીટી તારા, બોયકોટ કરે નાંહી
આતા તુમલા.

અંક બીજો—દેખાવ બીજો.

ઓરડો.

[બહો સામાન સાફ કરતો જણાય છે.]

બહો—હેના લખખન કાંઈ ઠીક દીહતાં નથી. આજે
કેટલા કેટલા દાહડાથી આ ઘેરમાં આવવાની વાતજ ની મલે. પેલા
બચારા હોરમજશાની દીકરી મેહરબાઈ હાતે અદરાએલો, તેથી તે
બીચારી રોજ ધકેલા ખાય. કાલે તો બહુજ ગભરાએલી જવી
ઓં આવેલી. વકીલ બારીહતર હાથે પરણવાનાં ફાફાં મારીને
ધોખીનો કુતરો નહીં ઘેરનો કે નહીં ધાતનો, તેવી કઠંગી હાલતમાં
કેટલાકો પોતાની પોરીઓને લાવી નાંખે. અરે પરવરદેગાર! લોકો
કેહજે હુધરેલો જમાનો આયો, પણ અહલી જમાનાને હજરે
બલાઈરે બાપા, હજરો બલાઈ જો.

પહાડી, જુલા—કુમરી.

હાય ! હાય ! થયું બદ ખરે સુધારાનું નામ,
હયદ્ ! હયદ્ ! થયો શું જુલમ અરે બેલગામ.—હાય !
સુધારાએ ધરતી ધુળવી, દીધી આલમ સારી ભભાવી,
આફતનું કામ—હાય ! હાય !
મારો ઝાર મારો, ન ગભરાવો, ન અકલાવો,
ધન્કાર કરો, ધિક્કાર ધરો,
ધરી હામ, તમે ભૂંડી ખામ,
તમે સુખ શામ, હુંડો આરામ—હાય ! હાય !

મેહરબાઈ બચારી હું કરે, તેને બી પેટી કેહતી છે કે “ કાંએરે
જીવ તું હમદગ દરે, ને તાહરે હૈયે ધીરજ નહીં ધરે? જોને માથે

હકતાલા, તેની ગરજ કેમ નહીં સરે.” તેવા વીચારથી હજુરી રાખીને બેઠેલી છે. [કાવસ હાથમાં કાગળને લખને દાખલ થાય છે.]

કાવસ—કેમ બદલા, શેઠ ઘેરમાં છે કે ?

બદલો—અરે નહીંરે કવલ બા, આજે ચાર ચાર પાંચ પાંચ દીવહો થયા, હેઠ ઘેરમાંજ કાંઈ આવે.

કાવસ—શેઠ મને પોતાનાં કાગળને ઘેર આગળ લખ આવવા કહું તું તેથી હું આયોચ. પણ શેઠ ઘેરમાં આવતાજ નથી કે ?

બદલો—નહીં, ને તેથીજ તો મેહરબાદનોખી મીનહ ઠેકાણે નથી તો.

કાવસ—અરે તે ખીચારીનો મીનસ કહાંથી ઠેકાણે રહે, તેનાં નસીબમાં વરતું સુખજ નથી.

બદલો—એતો જેવાં જેનાં બાએગ! કપાલ પરમાનેજ ચાંદલો થાય તો બાપા. નહીંજમાં જે એહો તેજ ખરું. એતો “કરમની મેખ ને છત્તીનાં લેખ.” [બાહરથી પગલાંનો અવાજ આવે છે.]

કાવસ—બદલા, જે તો શેઠ આયા કે શું ?

બદલો—અરે હેઠ કાઢંથી આવતાતા ? એતો વરી કાઢ લકરું એહો. [બદલો જેવા જાય છે, અને ગભરાટમાં પાછો આવે છે, તેની પાછલ રસતમ આવે છે. રસતમે માંમાંપર વીગ અને દાહડી પેહરેલી છે. દીલમાં નાટકનો ડરસ પેહડેલો છે, જે છુપાવવા ઉપર આવરકાટ પેહડેલો છે. આવતાંને વાર સોશપર રસડાધ પડે છે.]

બદલો—(ગભરાટમાં) કાવહ! આએ કાઢ બામતા જેવો ઘેરમાં ગુહી આયોચ, એ કાણુ છે ? (રસતમને) એ કાકા હું માંગો ? ને તમે કાણુ છેઓ !

કાવસ—અરે પણ તેં બેવકુફ જેવાએ એને અંદર દાખલ કાંચ કીધો ?

રસતમ—(સ્વગત) એહો ! મારું આખખું દીલ અકરસી રહ્યુંંચ.

કાવસ—એહો ! આએતો આપરા શેઠ પોતેતો નહીં હોએ ?

બદલો—અરે એ તુમ કોન હય ?

રસતમ—(દખાયલા અવાજે) બદલા, શું તું મને ઓલખતો નથી કે? એમ ઘેઘલાં શું કાહરેય? ઓ અરે બધું માર દીક્ષ કહેય ને છવ ખલેય.

બદલો—શું રહતમજ હેઠ પોતે? નહી હોય, કદીખી નહી હોય. ઓ હેઠ, તમે જો હેઠજ હોય, તો આજે જો ચાર દાહડા થયા ઘેરમાંથી બાહર રહ્યા; તેટલામાં આવી મોટી દાહડીને માંચાના બાલ કેમ વધી ગીયા? [બદલો એટલું બોલીને રસતમ તરફ પીઠ ફેરવેછે ને કાવસ તરફ મોહડું કરીને વાત કરેછે; તેટલાં રસતમ પોતાની વીચ ને દાહડી કાહડીને ઓવરકોટનાં ગળવામાં મુકે છે.]

રસતમ—બદલા, શું તું મને ઓલખતો નથી. હા હુંજ તાહરો શેઠ રસતમ છેઉં. [બદલાની નજર રસતમ પર પડતાં ચમકે છે.]

બદલો—(ચમકીને) ઓત તારી! એ આજે હું ચમતકાર! એ આટલી વારમાં દાહડી કોંઈ ગેય થઈ ગેઈ? હેઠ, ઓ હેઠ, તમે વરી જાહુ કોતલ કોંહુથી હીખી આયા?

કાવસ—પણ એ છે શું સાહેબ? એ તમુને થયું શું? (સ્વગત બદલાને) બદલા, મને તો લાગેય કે શેઠની આગરી ખીસી ગેઈલી છે. બદલા, તું અંહીથી જા, હું નીરાંતે એવનને બધું પુછુંચ. (બદલો જાય છે—કાવસ રસતમ આગલ જમને) શેઠ, એ શું થયું?

રસતમ—(દીક્ષગીરીથી) થાએ શું? બધું થઈ ચુકું.

[ઉડીને ઉભો થાએ છે.]

કાવસ—અરે બેસો સાહેબ, બેસો.

રસતમ—(પાછો બેસે છે.) હું તો ખારંચ કે એક મહોનો સુધી હવે માહરાથી બેસી કે ઉડી રાકાસે નહીં. છેલ્લા ચોરાજ કલાકોમાં જેવી મેં ચરતી પરતી જોઈય, તેવી મેં માહરી આખખી છંદગીમાં કોઈ વખત પણ જોઈ નથી. બધાં માહરાં હારકાં પાસરાં દુખેય. ઓ! ઓ! ઓ!

[રસતમ પોતાનું દીક્ષ દાખેય તેટલાં બદલો દખલ થાએ છે.]

બદલો—હેઠ, બાહર ગાડીવાલો બારાં માટે બોલી છે. [જાય છે.]

ફેસલમ—અરે અરેઅર હું તો લુધીજ ગીયો. પોતાનાં ઓ-
વરકોટનાં બટન બોલીને પોતાની મનીપરસ બેઝે છે (સ્વગત)
અરરર ! હું તો લુધી જાઉંય, કારણ માહરાં કપરાં તો જતાં રહ્યાંય.
(કાવસને) કાવસ, તારી પાસે કંઈ પૈસ છે કે ?

કાવસ—હા સાહેબ.

ફેસલમ—તારે તો જલદી જઈને એનું બાકું ચુકવી આપ.
ને એ જે માંગે તેથી એ ચાર આના વધારે આપજે.

કાવસ—ચાર સાહેબ. (સ્વગત) પીને ચીકાર થયો હોય એવું
લાગેય. એને એ શું સુજેય. [જાએ છે]

ફેસલમ—ઓ ! માહરં માથું કમર ખાધું ધણુંજ દુખેય.
માહરા લોભી રવપનાંમાંથી મને જાગરત કરવા આજે મહને
નહીં ધારેલી સજા થએલી લાગેય. અરે ! અરે ! બધાં પેપરોમાં
બધો ફેસલો છપાસે, અને “રોજે કયામત” નામના નાટક
લખનાર તરીકે લોકો મારી લેવરી કરશે. અરસોસ ! “વાહરે નસીબ
વાહ, કાં ઉડીને જાએ ? નાકેથી ઉડીને વચમાં બેઠું, તાંબી લુખ્ખુ
ખાય,” તેવી ગટ માહની થઇય. કમખખન ઓડય-સના કેટલાક
બદમાસોએ થોરો નાટક ચાલવા પછી નાટક નાપસંદ પરવાથી
ઉસેકરમ જઈને પોતાના પૈસા પાછા માંગ્યા. એ ધાંધલ દબાવી
દેતાં એક હુલ્લડ જેવું હુલ્લડ થયું અને તેથી તાં એટલો
તો ધબરાટ અને ઉસકેરણી ફેલાઇ કે, હું માહરા નાટકના પાર્ટનો
ટ્રેસખી દીલમાંથી કાઢવા થોભી શક્યો નહીં. અને નાટકનાં
પેહેરેલાં કપરાં પરજ માહરો ઓવરકોટ પેહરી લઈને માહરાં ઘેરમાં
પેહેરવાનાં કપરાં હેંડ બેગમાં નાંખીને સ્ટેજને પાછા બારણેથી
વંજે માખ્યો, ને અંધારી રાતનો લાભ લઈને મેં તો જીવ લઈને
નાહસવા માંડયું. વાંદરાના પુલપરથી ચઈને માહીમના દરીયા આગળ
ગીયો. ને તે જગાપર એક પથ્થરની ઠોકર લાગવાથી હું પરી ગયો,
ને માહરા હાથમાંથી બેગ છટકીને કોન જાને કાં પરી ગીયો, તે
ધણુંબી સોધવા છતાં મળી શક્યો નહીં. બેગમાં માહરાં કપરાં,
હડીયાત, છેરો, મનીપરસ, અને સીલવર કાંડ કેસ, બધું ઉતું તે
સર્વ ગુમાવી બેઠો. દરીયા કીનારે ગુમાવેલો બેગ જો પોલીસને હાથ
લાગે તો તેવો મને સોંપી કાઢરસે. પણ હવે માહરે આજે માહરા

અભાગ્યા નાટક “રોજે ક્યામત”ની કમળખતીની નીશાની દીવ
પરથી દુર કરવી જોઈએ; નહીં તો મેહરાં ના કોઈની જોશે તો
ફજેતી અધુરી છે તે પુરી થશે. [બદલો દાખલ થાય છે.]

બદલો—હેઠં, મેહરખાઈ આંયાંય.

રસતમ—(ધલરાટમાં) હંઅ? મેહરાં આવી કે?

બદલો—હાજી, તમે જે ચાર દીવહ ઘેરે નહીં આયા, તેથી
એવણુ ગભરમને પોલીસ ચોકીપર ખબર કાઢવા ગીયાંતાં.

રસતમ—(સ્વગત) અરરર! આએ વરી ખીજી આફત!
(જાહેર) પણ તેવણુ પોલીસ ચોકીપર ગીયાં તે તેવનને રોક્યાં કાંય
નહીં? હું શું બાવાજનો બુચો ઉતો કે કેયેં ભુલો પરી જાઉં ના
ખોવમ જાઉં?

બદલો—અરે પણ હેઠં, તમે એખલાજ ખોવાઈ ગીયા હોતે
તો કદાચ મેહરખાઈ ચોકીપર નહીં જાતે, પણ આએ તો થીયું
એમ કે મેહરખાઈના બાવા ઝોરમહા બી કયે ખોવાઈ ગીયામની તો.

રસતમ—શું? મેહરાંના બાવા ગુમ થઈ ગીયા?

બદલો—હા હાએઅ, ને તેવનને કંઈ હોધી લાવે તો બાઈએ
ધનામ આપવા કીએલું.

રસતમ—એ શું ઘોંચાલો છે? કંઈ સમજ પરતી નથી.

બદલો—પણ હેઠં બેઅદબી માફ છે. એ તમારો હાલો
હું અવતાર? એ બખી ખાધેલા ને ખરડાયલા લચરાએલા જેવા
કેમ લાગોય? કંઈ જમીનની માપની કરવા ગીયાતા કે હું?

રસતમ—હા બદલા કંઈ એમજ છે. હમનાતો તું જા. (બદલો
જાએ છે, મેહરાંને આવતાં જોઈને) અરરર! એ કાંઈથી આવી?
[મેહરાં દાખલ થાય છે.]

મેહરાં—ઓ રસતમ તમે કહાં ઉતા? હું તો તમારી ખબર
કાઢવા પોલીસ ચોકીપર ગેઈતી.

રસતમ—પણ તું તાં કાંએ ગેઈતી?

મેહરાં—કાંએ ગેઈતી? એ તે કેવો સવાલ, (પોશાક જોઈ)
ને આએ તમારો અવતાર એવો કેવો?

રૂસતમ—(સ્વગત) અરરર ! હવે એને શું કહેવું. (બહેર) વાત એમ છે ડીયર, કે એક કાલનો દીવસ મજાન કામ કાનમાં ગીયો, અને તે આખા દીવસની મેહનત પછી તાહરે ઘેર આવીને તાહરા બાવા સાથે આપરાં લગન સંબંધી વાતનો ખુલાસો કરવાનો માહરે, વીચાર ઉતો; અને તેથીજ હું ઓશીસમાંથી નીકલ્યો, પણ તેટલાં રસ્તામાં માહરે એક ફેન્ડ મલ્યો તે અકસમાત પરી ગીયો; અરે મકુન્ને તે છાકટો થયો, તેથી હું પણ પરી ગીયો.

મેહુરાં—તે છાકટો ઉતો તેથી તમે પરી ગીયા ? રૂસતમ એ શું બોલોય ? તમે બોલોય તેની મને જરાખી સમજ પરતી નથી.

રૂસતમ—(સ્વગત) મને પોતાને સમજ પરતી નથી તો તુંને કંઈથી પરે? (બહેર) હું પરી ગીયો ને ખરડાઈ લચરછ ગીયો, તારે તેવી હાલતમાં તાહરી આગલ આવવાને બદલે કલબ નજદીકમાંજ ઉતી તાં ગીયો, તાં જરા બેઠા ઉઠ્યા, વાતચીત કીવી ને તાંજ આખી રાત ગુજરી જવાનું પરીણામ આયું.

મેહુરાં—હા, ને સાથે લાગી અરધો દળન સોદા ને ખાન-ડીની બાટલીઓનાં માંયાં બાંજવાનુંખી પરીણામ આયું હોસે. રૂસતમ, રૂસતમ, તમારી આવી ચાલથી ખીયારા મારા બાવા કેહ્ય તેમ તમારી પર મનેખી વેહમ આવેય કે તમે કંઈ ઉન્ડાં પાણીમાં છેઓ ખરા.

રૂસતમ—(ધમરાઈને) અરે નહીરે ડીયર, હું કંઈ પાણીમાં નહીં પરીયોતો. કાદવમાં, કાદવમાં—

મેહુરાં—રૂસતમ, હું હવે તમારી એવી ઢંગ ઢરા વગરની વાતો સાંભલવા માંગતી નથી. મેં તમારે માટે એવી આશા કદી નહીં રાખીતી, પણ હવેતો પેલા કેહ્ય તેમ “જેવાં બાદનાં મોસાલાં, તેવાંજ બેહને ગીત ગાવાં પરસે.”

રૂસતમ—ડીયર તું ગુરસો નાં કર, તું મને ગમે તેટલો ઠપકો આપ. હું ખરેખર તેવા ઠપકાને લાયક છેઉં, પણ તું તાહરે જીવ ના કુસવ.

મેહુરાં—વાર ચાલો, આએ ખરડાએલો લચરાએલો આવર-કોટ કાઢી નાંખો, ને નાહી ઘોઈ નાસ્તો પાણી કરો.

રૂસતમ—(સ્વગત) અરરર ! એના દેખનાં આવરકોટ કેમ કાઢશું ને એની આગલ કંઈ નવો ઓરમો લગાવસ તો એ માન-

વાતી બી નથી. (જાહેર) ડીયર, આજે થંડી ધણી છે તેથી આવર-
કાઠ કાઢી સકતો નથી.

મેહરાં—આજે કંઈ એટલી થંડી છે જ નહીં. રસતમ, તમે
તો હવે મને “ખરી બપોરે તારા દેખાડોય.”

રસતમ—નહીં રે ડીયર, થંડીથી હું બધો ધુમ્મસ, પણ—

મેહરાં—હવે હું તમારું પન બન કદી માનવાની નથી, પણ
આજે તમે પકરેલો રસ્તો ધણોજ પાપી છે. માહરે શું? મુવો પાપી
જીવ બરેય તેથી બોલવું પડેય. પેલી કેહવત છે કે “પાપ કરતાં
વાલીયે; ને ધર્મ કરતાં હા, બે માર્ગ બતલાવીયે, પછી ગમે ત્યાં
તું જા.” “પાપ પરગત ને ધર્મ શુચત.”

રસતમ—(સ્પીચ કરતો હોય તેવી ઢપે બોલેય) માર્છ ડીયર
મેહરાં, મી લોડે એન્ડ જેન્ટલમેન ઓફ ધી જુરી—

મેહરાં—રસતમ, એમ ઘેના માનસની કાની ઘેન શું
કાઢોય? આજે કંઈ કોર્ટ નથી કે તમે એવું બોલોય.

રસતમ—(સ્વગત) અરસોસ! માહરું બેજુનું કંહા છે? (જાહેર)
મેહરાં મને કહ્યા વગર ચાલતું નથી, કારણ કે આસ્તે આસ્તે તું
બધી તાહરા બાવાની રીતમાન શીખીય. તેવનનેબી એવોજ પટ-
પટારો કરવાની આદત છે.

મેહરાં—હા, તેવન રીતનું બોલેય તે તમારા દુશ્મનને કરવું
ઝેર જેવું લાગેય. તમુને માહરીપરની આફતની શું ખબર છે?
માહરા બાવાબી બીચારા કેથે બોવધ ગયાય.

રસતમ—શું ડીયર, તાહરા બાવા બોવઈ ગીયા? (સ્વગત)
ધુર નાંખી એકદમ બોવઈ જાએ તો પીરા પડે.

મેહરાં—પણ રસતમ, માહરા બાવાનું કોણ જાણે શું થયું
હોસે? પણ સખર આજે ન્યુસમાં એક ફકરો માહરા વાંચવામાં
આવેલો છે, તે તેવનને માટે તો નહીં હોય.

રસતમ—તે શું છે ડીયર? (ધબરાટમાં સ્વગત) રખેને માહરે
માટે કંઈ છપાયું હોય.

મેહરાં—જેવ, હું વાંચું છું. [ન્યુસ વાંચે છે.]

મીસતર જોન્સની લેબોરેટરીમાં આવેલો એક બુધ્ધિ પારસી.

ગઈ કાલે સાંજે મી. જોન્સનો એપોથીકરી, લેબોરેટરી બંધ થવા પછી, પાછો ત્યાં પોતાના કામસર ગીયો હતો. ત્યાં તેની ભારે અન્યથા વચ્ચે તેને એક બુધ્ધિ પારસીને ભટકતો જોયો. તેને પુછતાં તે કંઈ પણ સંતોષકારક ખુલાસો નહીં કરી સકવાથી તેને પોલીસના ચાર્જમાં આપવામાં આવ્યો, જે વેલાએ તેની હાલત ઘણીજ ઉસકેરાયેલી હતી, અને તેને પુછવામાં આવતાં સવાલોના જવાબમાં ફક્ત તે કલોરેફોર્મ અને નાઈટ્રોગલીશરાર્બન એવો જોક્ષો બોલતો હતો. તેનાં મગજની હાલત શક ભરેલી માલમ પડવાથી, તેના હાથ પગે બેડી ઠોકીને; ઘાતતર તપાસે ત્યાં સુધી તેને પોલીસના સવાધીનમાં આપવામાં આવ્યોય.

રૂસતમ—અરે એ બનાવ તો મારી ઓશીસની નીચેજ બન્યોય. ઘણુંજ ભેદ ભરેલું છે.

મેહુરાં—પણ સાંભલો તો ખરા, વરી ખીજીંખી કંઈ છે.

રૂસતમ—(સ્વગત) રખેને માહરે માટે ખી કંઈ હોય.

મેહુરાં—(વાંચેય) વાંદરામાં “ રોજે કયામત ” (રૂસતમને) ઓજળ તાંહખી કંઈ ધરતીકંપનો આંચકો લાગો કે શું ?

રૂસતમ—(ગભરાટમાં ન્યુસ છીનવી લેતો હોય તેમ) અરે હારે ડીયર એતો ધરતીકંપજ થયો હોસે, તું તાહરે રેહવા દે. આપ-રા પોતાનાં મગજપરથી પસાર થતા ધરતીકંપના આંચકાઓ એટલાતો સખન છે કે બોલવાની વાત નહીં, તાં વરી તું ખીજ ધરતી. કંપને વરે વાંચીને શું કરસે ?

મેહુરાં—નહીં રૂસતમ, જરા વાંચીયે તો ખરા કે શું થયું. (વાંચેય) ગઈ કાલે રાત્રે વાંદરામાં એક એવો કમકમાટ ઉપજવનારો બનાવ બન્યો હતો કે જેવો બનાવ વાંદરા ખાતે કદી બન્યો નહીં હોસે -

રૂસતમ—(સ્વગત) અરરર! કેયું આખું ન્યુસપેપરજ તે અભા-ગ્યા બનાવથી ભરી નાંખ્યુંય ! (બહાર) મેહુરાં, હવે રેહવા દે, એતો બધો કુથસો હોસે; એ વાંચીને તું શું કરવાની ઉતી ?

મેહુરાં—(થોડો વખત મનમાં વાંચીને પછી મોટેથી વાંચેય) વધુ ખુગત આવતા અંકમાં. (રૂસતમ તરફ જોઈને) ડીયર રૂસી, એ

તમે શીકશા કેમ પરી ગીયા? આએ મોહડાંપર કેટલો પસીનો? લાવો હું તુઝી નાંખુ; પણ ઓવરકોટ કાંએ નહી કારતા જો ?

રસતમ—નહી, નહી, ઓવરકોટ સાની કહરાવેચ જો ? સરદીએ મરી જવશ.

મેહુરાં—એ બધી મોહકાણુ આખી આખી રાત કલખોમાં ભટકવાની છે. કલખોના ઓઠાં હેઠલ હાલમાં કેટલાક અપવાદ સીવાએ એવાં ભેદી રહેકાનો હસતી લોગવે છે કે જેને કલખના મોભાદાર નામ કરતાં જુગારખાનાઓ, જાદુગરખાનાઓ અને દારખાનાઓનું નામ વધુ છાજતું થઈ પડે છે, અને એવાં રહેકાનોમાં કેટલાકો પોતાનો રાતનો વખત ધુમાવી ઘરમાં નીરદોષ અખળાએને ને ગોલાખ જેવાં બાલકોને તવળતાં મુકે છે, તેવો ખરેખર ખોદાના ગુનેહગાર છે. તહમારાંએવાં નખલા ભેજાંની મને ઘણી દયા આવેછે.

રસતમ—(સ્વગત) આગ લગાર માહરાં ભેંજાને, આએ બધો ગોંટાલો, માહરાં ભેંજાની નખળાઈથીજ થએલો છે.

[ખદલો દાખલ થાય છે.]

ખદલો—જાઇ હાએજ, પેલો કોણુ જો, પેલો હેંને મલવા આવેલો.

રસતમ—(ધભરાઇને) પેલો ? પેલો કોણુ ? નામ દહ મરની.

ખદલો—અરે રાખરે પેલો કોણુ જો. (સ્વગત) હત્યાનાહતી ગીયેલાનું નામજ યાદ નથી આવતું. (જાહેર) પેલો તમારો આભીં હનો માનહ.

રસતમ—પણુ તે કોણુ છે ને શું કહેય ? વેલ નેવર માધન્ડ ખદલા, તેને જાહને કહે કે શેઠ ઘેરમાં નથી અને પાછા કાહારે આવશે તેની પણુ મને ખખર નથી.

મેહુરાં—પણુ આવવા દેઓની, જોઇએતો ખરા કોણુ છે! પણુ ખદલા તે કહેય શું ?

ખદલો—તે કહેય કે હેંને માહરે તો જહદી મળવુંચ, કારણુ કે મોહત જીવતનો આધાર બધો હેંની મરદન પરજ લટકેલો છે.

મેહુરાં—રસી, તેને જહદી અંદર મોલાવોની, કે જે તે માલમ પરી જાય.

બદલો—આઈ હાએમ, તે તો તદ્દન પીધેલા જોવો, તે કાઠ-
રીયાનો ધહેલો લાગે.

રસતમ—અસ તેને જઈને કેહ કે શેઠ ઘેરમાં નથી.

બદલો—વારં હાએમ. [નિઃશ્વસ]

મેહરાં—રસી, હું એમ પુછું કે તેને અંદર આવીને તમને
મલવા માંગ્યું; તે છતાં તમે તેને નાં કાંએ કહેવારીયું ?

રસતમ—પણ હું શું જાનું કે તે કોન મુવેલો છે.

મેહરાં—ધ્યારા રસતમ, મને કહેવા માટે તમે એટલા ધમરા-
એલાં કેમ છેવો. વાહલા, તહમે મને નહી કહેવો ?

રસતમ—(ધણાજ ધમરાટમાં) મેહરાં, તું હમનાં એક બોલ
ના બોલ; માહરં ચીત ઠેકાણે નથી, મેં એક ધણુંજ હુલ્લકાઈ
ભરેલું કામ કીધુંય. હું નીરાંતે તુંને બધું કેહવસ. પણ તું જરા
સાવચેતી રાખીને તે અંદર આવે તો તેને કેહજે કે શેઠ બાહર
ગીયાય. [નિઃશ્વસ છે. ગનપતરાવ ને બદલો અંદર ગરજર કરે છે.
ગનપતરાવ ધણીજ ઉસકેરાયલી હાલતમાં
દાખલ થાએ છે.]

ગનપતરાવ—કાણ મેહરઆઈ કે ?

મેહરાં—કાંએ ગનપતરાવ, શું છે ?

ગનપતરાવ—એવણ કાંહ છે ?

મેહરાં—એવણ કાણ ?

ગનપતરાવ—અરે વરી કોન ? રસતમજી શેઠ.

મેહરાં—પણ એકએક તેવનતું શું કામ પરયું ?

ગનપતરાવ—અરે કામ આમ માટે મને પુછવાની તસ્દી
ના લેઓ, જલ્દી બોલો; તેવન કહાં છે ?

મેહરાં—પણ જરા ધીરા તો પરો ગનપતરાવ.

ગનપતરાવ—અરે હું હેયાં ધીરા પરં તો તાં બધો ધરાકો
થઈ જાએ ? મને જલ્દી કહેવો કે રસતમજી શેઠ કહાં છે. દરેક
મલ ધણીજ કીમતી છે. મોહત છવતનો સોદો છે.

મેહરાં—મોહત છવતનો સોદો શાનો ! એ શું બકાચ
ગનપતરાવ ?

ગનપતરાવ—તમે ફાકટમાં દાખલ વેસ્ટ કરીને સત્યાનાશ બાલસો. ફસતમજી શેઠ પોતાની ઓશીસની કબાટની કુંચી કહાં રાખેય ?

મેહુરાં—ઓશીસની કબાટની કુંચીનું તમોને શું કામ પરયું ?

ગનપતરાવ—તેવન તેની અંદર છે.

મેહુરાં—તેવણ કાણ ?

ગનપતરાવ—પેલા ખુધ્ધાળ.

મેહુરાં—કીયા ખુધ્ધાળ ?

ગનપતરાવ—પણ તમે મને કબાટની કુંચી આપી રાકસો કે નહીં ? નહીં તો બધું સત્યાનાશ વરી જશે. હું ધારૂં કે માહરીજી જીલથી તેવન ગુંગરધને મરી ગીયા હોસે ! અરે શેઠજી મને તેમ કરવા કહ્યું તું. જીવેની આય કાગજ એવનનાજ હાથનું લખેલું છે કે નહીં. (કાગજ ખતાવીને) ગુંગલાવી નાંખજો કરીને લખ્યું કે નહીં ? પણ કુંચી જલ્દી આપો, હજીરખી તેવન બચી શકશે. [ગભરાટમાં અંહી તહીં દોડીને જાય છે.]

મેહુરાં—એ આએ શું કાતક ! એ ખુધ્ધાને વરે કહેય તે કાણ હોસે ? મુવો ગનપતરાવ પાધરં બોસીખી નથી મરતો ! એ ઘેલો થયો હોય યા તો પીધેલો હોય તેવો લાગેય. હું એકદમ રસી પાસે જઈને એનો ખુલાસો માંગુય. [જાય છે. કાવસ અને બદલો દાખલ થાય છે.]

કાવસ—બદલો, તેં આપરા શેઠને જોયા કે ? તેવન પોતાના કપરાં પેહરીયા વગર ઘેર આયાય.

બદલો—કપડાં વગર એટલે શું નાંગા આયાય ? કાવસજીબા, તેનું કંઈ નહીં, નાગાતો હહ આવેલા. “આયોખી નાગો ને જહેખી નાગો. કરહે નેકી તે પેરહે જરીનો વાગો.” બાકી એવા જરીના વાગા પેહરીને ફરનારા નાગાઓ તો ગામમાં ઘણાખી ભટકેય. “કોરા વાગા ખખરે ને ઘેરમાં રાંડ ફરે.”

કાવસ—અરે કપરાં વગર તે એજ કે પોતાના હમેસાં પેહ-રવાનાં કપરાં વગર.

બદલો—કાવહ, તમે હું કેહવા માંગો તેની મને કંઠી હમજ પરતી નથી.

કાવસ—જોની બદલા, શેઠે જે કપરાં પેહરીયાંતાં, તે એક એરીસ્ટરનાં કરતાં, ચોર અને ધાડપારને વધારે મલતાંતાં.

બદલો—હઉવે, આપરા હેઠના ચેનચાલા મને કંઈ ઠીક લાગતા નથી, ને ખપે તારે બાલીહતરમાં. “નામ પલાવખાં ને ધીની તો જાત નહી” તેમ “નામે મોટા ને દરહને ખોટા.”

કાવસ—શેઠનાં તે કપરાં મારી પાસે છે ને જો તે કપરાં હું ખારી નાંખુ તો મને પ્રગાર વધારી આપવા શેઠે કહ્યુંય. બદલા, લે તુંજ ખારી નાંખ.

બદલા—અરે વાહરે નાનજીમટ, હેં હેં એખી ઠીક. “સસરેકી ગાડી સાલેકા બેલ, ને તેમાં બેઢી બંદા કરે હેલ,” તેમ હું તું માહરે હાથે બઠરં કપાવા માંગે કે ?

કાવસ—અરે નહીરે બદલા, તુંને હું કંઈ ફસાવા માંગતો નથી. પણ એમાં કંઈ જખરો ભરમ છે; એમાં કંઈ ખોટારં છે, ને તેમાં આપુનેખી સાક્ષી આપવી પરસે.

બદલો—હું હું. ? હાકહી આપું ? હા ભાઇ, આપરે તો જે હાચ્યું જોહે તે કહ્યું “જુઠઠા જગડા કરના નહી ને કરના તો શીર ડરનાં નહી” પણ આપુને તો જુઠઠું બેલતું નથી. “જુઠઠો હુતરો, ને બજરમાનો કુતરો” એ બધા હગા લાગે.

[સાંમેથી કોઈને આવતાં જોઇને]

કાવસ—અરે બદલા, અખારા કર; કોઈ આવેય.

બદલો—એતો કોઇ ટોપીવાલો દેખું.

કાવસ—તારે તો નમીને સલામ કરજે.

[જમશેદ દાખલ થાય છે]

કાવસ—(નાટકી ધપે નમીને) શુડ મોરનીંગ સર.

જમશેદ—(કમેરા ઉંચકીને) સ્ટેડી. (બદલો તથા કાવસ પોતાની ઉભું રહેવાની ઢબ બદલે છે) વન, હુ એન્ડ મ્રી, શીનીશ.

બદલો—એ આએ દાખરો આપુને ડખારીને હું કીધું ?

કાવસ—અરે એતો એને આપરો ફાટોઆફ પારી લીધો. મીસતર, વોટ ડુ યુ વોન્ટ ?

જમશેદ—આએ ઘેરનો કરતો કારવનો કાણુ છે ?

કાવસ—(બદલાને સ્વગત) અરે એતો પારસી મુવેલો છે.

બદલો—(સ્વગત) પારહી નહીં તો હું ઘેરો જાહે ? કે આજે તો કારા લેવટા જેવાઓની માથાંપર ટોપી નાંખીને હાએબ લોકમાં ખપે, પણ ધુર નાંખી એમ કરીનેબી એબલા ફરતા હોએતો, વળી હાથે ખેરીને લખ ફરે. (જમશેદને) હેઠ, તમે છેઆ કાણુ ને પુછો કાણુને ?

જમશેદ—હું કાણુ છેઉં ? તે પુછવાની તુંને જરૂર નથી, પણ તાહરો શેઠ કાંહ છે તેને હું પુછુંય.

કાવસ—હમારા શેઠને પુછાય સાહેબ ?

જમશેદ—તાહરો શેઠ હોય કે શેઠાંની, એમાંથી કાઈબી ચાલસે.

કાવસ—એ વરી આએ કાણુ મુવોચ! મેહરબાઇનો આગલો વર તો પાછો જીવતો થઇને નહીં આયો હોય. સર, હુ આર યુ ?

જમશેદ—આઈ એમ ધાઇ ફાધરસ ધોસ્ટ.

બદલો—ગોસ ? તે હેઠ હું તમે ગોહ વેચવાનો ધંધો કરો કે ? હમારે તાં રોજતું દહ રતલ ગોહ ખપે, પણ હેઠ માહરી દહતુરી હું લેવા.

જમશેદ—ઓફ યુ ગો.

બદલો—હું ? બોમીલાગો. તારે તમે હુકા યુમલાબી વેચોકે !

કાવસ—અરે બદલા મુંગો મર ! યુમલાબી નહીં ને ગોસ બી નહી, એવન તો ધોસ્ટ છે ધોસ્ટઃ ધોસ્ટ એટલે ભુત.

બદલો—લે વરી બાગાં ઘેરમાં ભુતની વહતી કાંકથી આવી.
[મેહરાં દાખલ થાએ છે.]

મેહરાં—(સ્વગત) રસતમ પાસે હું તો કંઈબી ખુલાસો મેલવી શકતી નથી. (જમશેદને જોઇને) હ તમે કાણુને પુછાય ?

જમશેદ—(સ્વગત) હા ! આયેજ તે એક વેલાનો મોહબત બંતો ચેહરો. (બહેર) બાનું, સેવક તમુને નમેચ અને જો તમુને

અડવેન નહીં હોય તો માહરે તમારી સાથે કંઈ ખાનગી વાત કરવીય. [મેહરાં બદલાને અને કાવસને જવાનો ઇસારો કરેય.]

કાવસ—(સ્વગત જતાં જતાં) ઠીક છે, જરા છુપઈને તપાસસું કે આય વરી છાંન પુતલાંનો નાચ કેવો થાયય. [બમય.]

મેહરાં—બોલોછ તમારું શું કામ છે, ને હયાં શું કરવા આયાય?

જમસેદ—માહરું શું કામ છે? ને હું હયાં શું કરવા આયોય? તમારા પેહલા સવાલનો જવાબ હું પહેલાં આપુંય. સેવક એક હુનરમંદ છે; માહરા હુનરનાં પ્રતાપથી હું ધરીમાં શાહ તો ધરીમાં ફકીર; કોઈ વખતે પુની તો કાઢ વેલા અમીર. કબી લુટારો તો કબી બખીલ, કબી કમીનો તો કબી અસીલ. કદાચ દીવાનો તો કદાચ આશક, એવા તરેહવાર અવતારોમાં હું પોતાને ફેરવી શકુંય. હા ! હું ખરો આશક છેઉં. (મેહરાં ચોંકેછે) ધબરાવ ના બાતું; હું મારા હુનરનો ખરો આશક છેઉં.

મેહરાં—(સ્વગત) ગરીબ બીચારો ઘેલો. (જાહેર) બા તમારું નામ શું?

જમસેદ—નામ? માહરું નામ આજેજ મેં ગુમાવ્યુંય તેથી હું તે જાહેર કરી શકતો નથી. પણ તમે હાથમાં કાંથી? હું તમોને જોઈને ધણાજ ખુશી છેઉં.

મેહરાં—હું તમારું બોલવું સમજી શકતી નથી, પણ બા તમારું નામ શું?

જમસેદ—બાતું, હાલ તો નામ જમસેદ છે, સેવક તમુને જોઈને ધણા ખુશી છે, તમે મને બોલપોય?

મેહરાં—(સ્વગત) મને તો આએ માનસ હાફ મેડ જવો લાગેય. (જાહેર) નહીં બા, હું તમુને સાંની બોલપું?

જમસેદ—મને નહીં બોલખતાં? એ લુચ્ચી ખુબસુરત.

મેહરાં—તમે ધણાજ બેઅદબ છેઓ, હાંધથી બાહર જાઓ, નહીં તો હું બેધજતી સાથે તમુને બાહર કઢરાવસ.

જમસેદ—બાતું, મને બાહર કઢરાવાની કસી જરૂર નથી. મને બાહર કાહરસો તે માત્ર આએ ચોરડામાંથીજ, પણ હું તો તમારા દીલમાં લરાયલો છેઉં. બાતું, હું તમુને જોઈને ધણાજ ખુશી છેઉં.

મેહરાં—(ચીરકધન) હા, પણ હું તમને જોઈને ધણીજ દલગીર છઉં. તમે શું મળિય તે કેહવું હોય તો કેહવો, નહીંતો આલી જાઓ.

જમશેદ—હું એક એવો આસામી છઉં, કે જેને ધણીજ ખુનામરકીના ભાગો લજી બતાવેલા છે. પણ હવે દુન્યાને રાજી રાખવા માહરે હા મસકેરીપર ઉતરવું પરસે. આનું, હું તમને જોઈને ધણીજ ખુશી છઉં.

મેહરાં—આ તમે શું બોલોય તેની મને કંઈ સમજ પરતી નથી. તમે મને જોઈને ખુશી સાનાં થાવોય ?

જમશેદ—સેવક દુન્યામાં બનતા દરેક નેક અને બદ બનાવોથી વોકે છે, પણ કાલે માહરી કીરતીની કીસ્તીપર આસ્તવારીથી સવાર થયેલો ઉતો અને તે કીસ્તીનાં ટોપ માસ્ટ ઉપર માહરો એક પગ ઉતો, પણ તેવામાં માહરા આધાધુન સાથીના અનુભવની મોહકાણે મને ઉંચકીને લોહીના મોટા માહસાગરમાં ફુવાડી દીધા. બટ નંવર માઈન્ડ, આનું, હું તમને જોઈને ધણીજ ખુશી છઉં.

મેહરાં—(સ્વગત) મને તો એ બીચારાનું ટોપ માસ્ટ ગેપજ લાગેય. એવો ભયંકાર એકરાર સાંનો કરતો હોસે. (ગાહેર) આ એ તમે બધું ઘેલું ગાકું શું બકોય ?

જમશેદ—ઘેલું ? અરર આનું તમે કેવી મોટી બુલ કરોય. માહરા બોલવાને શું તમે ઘેલું ગાકું સમજોય કે ? પણ એ માહરાં બોલેલા બોલો માહરી અકકલ શક્તીનાં પુરાવા તરીકે છે. આનું, સેવક તમને જોઈને ધણીજ ખુશી છે.

મેહરાં—(સ્વગત) મુવો તદ્દન ખીસેલો માલમ પરેય. એની આંખના દોરા કેવા પેલા કુંચી આપેલાં રમકડાંની કાંની ફરીયા કરેય.

જમશેદ—વાર આઈ, મને પુછવાની રજા આપસો, કે રસતમજી બેરીસ્ટરનાં તમે કેન થાવ ?

મેહરાં—જી હું તેવણની કોઈજ નહીં થાઉં, પણ હવે પછી થવાની છેઉં.

જમશેદ—ઓ આઈ સી, આઈ એમ વેરી ગ્લેડ. આનું, સેવક તમને જોઈને ધણીજ ખુશી છે, પણ આનું, મીસતર રસતમજી હમના મને મલી શકશે કે ?

મેહુરાં—પણ તેવણ સાથે તમુને શું કામ છે ? તેવન શું તમોને આરખેય કે, તેવન તમુને આરખતાજ નથી.

જમશેદ—હું માહરા ગઢ રાતનાં કામની બાકીની પુરાંત વસુલ કરવા આયોગ્ય અને મને લગારેલી હીનપસ્તીનો જવાબ લેવા આયોગ્ય. જો આજ એમ રીયલી વેરી વેરી સારી, બટ નેવર માઇન્ડ. બાનું, સેવક તમોને જોઇને ખુશી છે.

મેહુરાં—પણ મેં તમુને દસ વખત કહ્યુંની કે હુંતો તમોને જોઇને ઘણીજ દલગીર છેઉં. પણ તમે રસતમ પાસે બાકીની પુરાંત સ્થાની લેવા આયાય ? હવે માહરં માનીને તમે હંધયાંથી મુગા મુગા જાઓ, નહીંતો તમારાં ભેજાંની પુરાંતમાં કંઈ બાકી રહેલી કસર હોસે તે તદ્દન નીકલી જસે.

જમશેદ—આહા ! હું તે કદી વીસરસ નહીં, મને કેટલું ખમવું પરીયું. મને ઘણો લલચાવામાં આયો, અને મેં ધારીયું કે જરે એક બેરીસ્ટર જેવો મોલાવાલો માણસ આવા હુન્નરમંદ કામમાં સામેલ થવા માંગેય, તારે તો કંઈ સંગીન પાયાનું કામ હોસે, એમ ધારી હું સામેલ થયો, જે કે મનેતો પેહલેથીજ જેમ લડાઇના ઘાડાને હવામાં લોહીના વાસ આવેય, તેમ મને અગમચેતી થઇતી. આજ એમ સારી, વેરી વેરી સારી; બટ નેવર માઇન્ડ. બાનું, સેવક તમુને જોઇને ઘણોજ ખુશી છે.

મેહુરાં—ખાદાને ખાતર આસ્તેથી બોલો અને તમે શું કેહવા માંગોય તે ધીરજથી કેહવો.

જમશેદ—કેવી નાસીપાસી ! માહરી છંદગીના નાંભીયા સફાપર મીઠા રસતમથીજ છેકા પરીયોય.

મેહુરાં—શું રસતમથી ?

જમશેદ—હા, તે ખીજાઓની નાહસલાગને લીધે અંટલો ચીંતાતુર બની ગીયો; કે માહરો ભોગ કે જેને હું માહરા પગ નીચે દાબવાની તૈયારીમાં ઉતો, તેટલામાંજ રસતમ ત્યાંથી નાહરી ગીયો, તો પણ મેં તેજ વેલાએ સમયસુચકતા વાપરીને સાશુત ફટકો મારીને તેનાં બદનને ઉંચકાને પાણીનાં રોહમાં ફેંકી દીધું. બાનું, હમારા ધંધામા પ્રેન્સ આફ માઇન્ડની ઘણીજ જરૂર છે. બાનું, સેવક તમુને જોઇને ઘણોજ ખુશી છે.

મેહુરાં—માહરો રસતમ એવાં કરપીન કામમાં સામેલ હોય એ શું બનવાજોગ છે ? શુકર ખુદના કે એવાં કરપીન કામમાં માહરા રસતમનો હાથ નથીજ.

જમશેદ—તે કામ રસતમનું ઉતું, પણ મેં એકલાએજ તે માહાભારત કામ પાર પાડ્યું.

મેહુરાં—(સ્વગત) આએ બદમાસની નફતાઈ હવે હું વધારે વાર શાંખી શકવાની નથી. એક એવું કરપીન કામ કે જેનું પરીણામ ઘણુંજ ખરાબ આવે તેમાં શું માહરો રસતમ સામેલ હોય ? નહીં, કદી નહીં, મને જાગેચ કે આય માનસ મેડ હાઉસમાંથી નાહસી આવેલો છે— પણ કદાચ કંઈ ભેદ હોયખી માટે તે બનવા હમણાતો મને એની સાથે વાત કરવીજ જોઈએ. (જાહેર) તમે તમારે હાથેજ તમારું કામ કીધું તારે હવે માહરા રસતમ સાથે તમને શું કામ છે ?

જમશેદ—શું કામ છે ? પૈસા, મને થોડા રૂપયા એડવાન્સ કીધેલા ઉતા. “ધી એલન્સ વોઝ હુ હેવ ખીન પેડ આફ્ટર ધ ડીડ વોઝ ડન એન્ડ આઈ હેવ ડન ધ ડીડ.”

[કાવસ દાખલ થઈને ગભરઈને સાંભળે છે]

મેહુરાં—(સ્વગત) એને જોતાં ને સાંભલતાં તો મને યોખાર ચહડી આવસે. (જાહેર) વાં તમને એવું કામ કરવા માટે શું આપવાં કહ્યુંતું ?

જમશેદ—પંદર ગીની.

મેહુરાં—(સ્વગત) મુવાને કંઈ બાકી સાકી હોય તે આપીને અંધથી કાઢે. રસતમ, રસતમ, તેં આએ શું કીધું ? (જાહેર) વાં પણ તમને તે પંદર ગીનીમાં મર્યું શું ને બાકી શું આપવાનું છે ?

જમશેદ—બાકી આઠ ગીની. બાનું, જેઅદખી માફ છે, પણ લોકો એમ કહ્ય કે તમે બાલ લગનનાં ભોગ થઈ પરીયાંતાં, એ વાત ખરી કે ! આહા આપરે જેઉ જને ઘનુંજ ખમેલું છે; જો નસીબ ચાહતે તો આપરે જેઉ જનાં કેવાં સુખી થતે. અટ નેવર માઈન્ડ. બાનું, હું તમને જોઈને ઘણુંજ ખુશી છેઉં.

મેહુરાં—અસ બા હવે ઘણું થયું. આએ નોટ લેઓ, નોટ આપે છે) એમાં તમારા લેહનાં કરતાં ઘણું વધારે છે. ને હવે

પછી માહરા રસતમ સાથનાં કામની વાત તમે કોઈ આગલ કરીથી કરતા નાં ને હવે પછી તમે કરીથી હંધ્યાં આવતા ખી નાં.

જમશેદ—હું તો એ વાત કોઈ આગલ કરસજ નહીં. માહરે માનેજ એ વાત કરવી; તે માહરી આખર જવાનો મોદો છે. પણ પેપરોમાં તો જરૂર એ ખીનાં છપાસે, માટે ખાનુ' માફ કરજો. આએ તમારી ઉદાર દીલની આફર હું મોટા ઉપકાર સાથે નાં પાડું. માહરા લેહનાનાં રૂપ્યા હું તમારી પાસે લેઉં એ ખનીજ કેમ શકે, આપરે કદાચ પાછાં મલસું તારે હું તમારી આગલ અધા ખુલાસો કરસ. સેવક તમુને જોધને ઘણો ખુશી છે.

મેહરાં—અરે નહીં બા, પાછા મલવાની ને અંદીયાં આવવાની કસી જરૂર નથી, ને તમે પાછા ખી આવસો તો હું તમુંને કદીખી મલી સકસ નહીં.

જમશેદ—વારં બાઈ, તમે નાં મલતાં, પણ હું તો જરૂરજ મલસ. હું તો તમુને હમના છોરી જાઉં, પણ તે સાથે માહરં અરધું દીલ હું હંધ્યાં મુકી જાઉં. ખાનુ, સેવક તમુંને જોધને ઘણોજ ખુશી છે.

મેહરાં—વાર તમે ખુશી છોઆ તો ખુસીજ રેહજો, પણ તમે રેહવોય કહાં?

જમશેદ—બાઈ, મેં હાલ પુરત ઈંગલીશ હોટેલમાં ઉતારો લીધેલો છે, પણ વખત પોતાનું કામ કરીયો જાણ્ય, અને વખત આવસે તો આપરે સાથેજ રહીસું.

મેહરાં—બસ વરી બેહેક્યા કે? શરમ છે ! [નાટકી ધપે પુછકારે છે.]

જમશેદ—(કેમેરા લાઈને) સ્ટેડી, બ્યુટીફુલ પોઝીશન, વન ટુ એન્ડ થ્રી, પ્રીનીશ. [જાએ છે.]

મેહરાં—અરર ! મુવોતો માહરી સખી પારી ગીયોકે શું ? ધલ-રાટમાં હું એને રોકી પણ ન શકી, ખયર ! આખરે પતીયો ખરો. એની ધીકકારવા જોગ હાજરીથી હું ધણીજ કમકમતી હતી, પણ આય કાવત્રામાં માહરા રસીનો કાંચે હાથ હોસે તે હું સમજી શકતી નથી. જો એ કામ એને પોતે નહીં કરીયું હોય; તો પણ એમાં એ શામેલ

હોવાજ નામ્ય. હવે ખોદા જે કરે તે ખરૂં ! એ અપરાધી ખી હોય,
તો પણ એકે વફાદાર માહરા ચાહનારને બચાવવાની મારી ફરજ છે.

સીધે ભયરવી--દુમરી.

લે દાદ દાવર દયા તુ કરી, માન !

મુશકિલી આસાન, થાગ્યા મહેરબાન—લે.

કાચી કુંવારી, છુ હું નારી, લે દાદ મ્હારી ઉગારી દુખી બન
યાર દુખિયારો દાસ છે ત્હારો,

કરમ કરો, ખુદા બચાવો ધરી ધ્યાન—મુશકિલી.

[કાહેનુર ધભરાટમાં દાખલ થાયચ.]

કાહેનુર—(સ્વગત) બરેરે મારાં નસીબ; ! મેહરવાનજનો તો કથે
પત્તો લાગતોજ નથી. હવે હું કાં જાઉં ?

મેહરાં—(સ્વગત) એ આગ્યે રાંડ કોણુ હોસે ? (જાહેર) તુમ
કયા મંગતા ? ઈધર કાગ્યેકુ આયા ?

કાહેનુર—બાઈ, હું ગુજરાતી બોલી શકુંચ, અને એકાએક
અંદર ચાલી આવવા માટે માફ માંગુંચ. પણ આવા ગભરાટની વખતે
અંદર ચાલી નહીં આંઉતો શું કરું ? આખરે એકમેકથી અનજાણા
છઈયે, પણ તમારા વરને અને મને કંઈ અનજાનું નથી, એવું જાહેર
જાહેર કરુંચ તારેજ તમુને ખરી ખીના માલમ પડસે.

મેહરાં—એ રાંડ સું બકી મરેચ. મને કંઈ સમજ પડતી નથી.

કાહેનુર—અરે હારે વરી તમુને શું સમજ પડે ! જાં બધું
કામ છુપાછુપ થયું હોય, તાં સમજ કાંથી પડે. પણ હવે માહરં
દીલ વધારે દુખવવા, તમે કંઈ પણ ખુલાસો પુછતાં નાં. હું એટલુંજ
પુછુંચ કે તેવણ કાંહ છે !

મેહરાં—પણ તે તેવન કોણુ ?

કાહેનુર—બાઈ, મેહરબાની કરીને મને સવાલો પુછવાનું મોકુફ
રાખો. જોકે બાહરથી તમે માહરા અંતકરણના જુસ્સાઓ જોઈ
શકતાં નથી, પણ અંદરથી તો માહરા દીલમાં આગની ભડી સલગીચ,
અને જાને એવું થાયચ કે તે સલગેલી ભડીની અંદર તેને નાંખીને
ભરામ કરું. [ધેલીના જોવા ચાલા કરેચ.]

મેહુરાં—(સ્વગત) એ મુઠ ઘેલીની કાંની શું બકી મરેય ! મુઠ એક પાપ જેમ તેમ પટીયું ત્યારે ખીણું આયું. (જાહેર) પણ તું એમ ઘેહલાં માનસની કાંની શું કરેય ? ખુલાસાવાર વાત કરની.

કાહેનુર—અરે બાઈ, હમણા માહરાં મગજની એવી ખરાબ હાલત છે, કે જો નજીવો જોવાખી માહરાં મગજને આંચકા લાગે તો ખરેખર ઘેલાપણું લાગુ પડે, ને હવે હું જરૂર ઘેલી થઈ જવસ.

મેહુરાં—પણ રાંડ ડાકન, તું માંગેય શું ?

કાહેનુર—મારો માલેક.

મેહુરાં—પણ ઘેલી, તાહરો માલેક માહરે તાં કાંથી આવે, ને તેને તું હંધ સોધવા સાંની આવી ? ચાલ જા આંહીથી !

કાહેનુર—આંહી નથી ? તારે તમારા વર કાંહ છે ?

મેહુરાં—મારો વર ?

કાહેનુર—હા, પણ તે તમે એવી રીતે જવાબ આપોય કે કાંઈ કેહસે કે તમારો વરજ નથી.

મેહુરાં—હાજતો, વરી માહરો વર નથીજ તો.

કાહેનુર—તમારો વર હોય કે નહીં હોય, તેની સાથે મને શું કામ છે. પણ હું તો માહરા માલેકને માટે પુંછુંય અને તમારા વરને માટેખી પુછુંય, તેનું કારણ એટલુંજ કે માહરા માલેકનું તેને શું કીધું તે હું જાણવા માંગુંય.

મેહુરાં—મને લાગેય કે તેં તાહરી સુધ ખરેખર જ ખોટી ટીધીય, કેમ ખરું કેની ?

કાહેનુર—તદ્દન ખોટું, પણ ખરું તો એ છે કે હું તેને ખોટા બોલીય. [રહે છે.]

મેહુરાં—(સ્વગત) એકતો હું માહરાં દુખને રડુંય. તેમાં એ વરી કાંથી નરવા આવી. (જાહેર) પણ રરવા ખરવાથી શું વલવાનું છે : જરા ધીરજ રાખ.

કાહેનુર—હું કેમ ધીરજ રાખું. પણ બાઈ મહને ખરું કેહવોની કે તે તમારી આગલ આવ્યોજ નથી કે ?

મેહુરાં—(સ્વગત) રાંડ, કાંઈ ચલકતી ને રખડેલ માલમ પડેય. (જાહેર) પણ તું એમ ઘેલીની જેવી બટકતી કાંય કરેય ?

કોહેનુર—હા બાઈ, હું ખરેખર ભટકતીજ છઉ. કાલની અભાગની રાત પછી હું તે માહરા માલિકની સોધમાંજ ભટકુંચ, બાઈ. મેં ખરેખર માહરા સેહતા જીવને સંતાપમાં નાંખ્યો અને “ રોજે ક્યામતમાં ” હાથ નાંખ્યોચ.

મેહુરાં—(સ્વગત) ઓ ખોદા, હવે મને કંઈ સમજ પડેચ. આખે તો પેલો કોઈ લુચ્ચો જોવો હમના આવી ગીયો, તેનું લફર માલમ પડેચ. એ ગાંડેખી કંઈ એવાં કરતુકમાં ભાગ લીધો હોસે કે શું ?

કોહેનુર—બાઈ, તમે જાણતા હો તો કેહેવોની કે તેવન ક્યાં છે ને તમારા રસતમજી ક્યાં છે ?

મેહુરાં—તું અંહી આવી તેની થોડોજ વખત આગમજ તે હંઈથી ગીયો, ને એમ જી બોલતોતો કે હું તો ઈંગલીશ હોટેલમાં જાઉંચ.

કોહેનુર—માહરીપર ઘણી મેહુરખાની કીધી. બાઈ, ચાલો હું જાઉંચ, ને તમુને તસ્દી આપીચ તે માફ કરજો. [કોહેનુર જાય છે.]

મેહુરાં—અરે ખોદા ! હવે તો માહરો શક ઘણોજ મજબુત થતો જાયચ. અરે ! રસી ! રસી તુંને એ શું સુજ પડેચ !

પીલુ-લાવણી.

દીશા સુજડે, દીન આવેલો; જગમાં સડે જનને,
અંતર અંદર, કૂર કલપના આવે બહું મનને.
અવલું થવા એસે ત્યારે સવલું સુજ ન પડે,
છને દીને અંધારું લાગે, માનવનાં મનને-દીશા,
વીનાશ કાલે વિપ્રીત બુધ્ધી સુજે જીવનને,
મેઘ વરશતાં ગાજે પહેલાં, ચમકે ખીજ ગગને-દીશા.

[રસતમ દાખલ થાય છે]

રસતમ—કેમ ડીપર, શું છે ? [ખંભાપર હાથ મુકવા જાયચ.]

મેહુરાં—કૂર રેહવો, મારી નજદીક નાં આવો !

રસતમ—કાંચ, એમ કાંચ, કંઈ કારણ ?

મેહુરાં—તમારા અપવીત્ર હાથ માહરા દીલને નાં લગારો. જો કે હું તમારી ભવીપત્ની મોહરદાર ગણાઉંચ, પણ એક એવો

અસાધારન બનાવ બન્યોય, કે જેથી આપણા વચ્ચે હવે પછી
કશો સંબંધ રહેશે નહીં [મિત્રેનાં બચ્ચે]

રૂસતમ—(સ્વગત) અરરર ! કાંઈએ ચપટાં આપ્યાય. નહીં તો
એને એમ એકદમ લુત સાનો બરાય ? (કાવસ દાખલ થાય છે,)
કાવસ, હંધ્યાં કાંઈ આપુંતું ?

કાવસ—હાજી, એક ગ્રહસ્થ આયાતા સાહેબ.

રૂસતમ—ગ્રહસ્થ તો ખરો, પણ કાંઈ રીસપેક્ટેબલ હતો કે ?

કાવસ—સાહેબ, ગ્રહસ્થ એટલેજ રીસપેક્ટેબલ ને રીસપેક્ટેબલ
એટલેજ ગ્રહસ્થ. પણ આએ તો કાંઈ રીસપેક્ટેબલ લોકર જેવો
વધારે લાગતોતો. આઈને તે ગમ્યો કેમ હોસે.

રૂસતમ—એ સ્ટુપીડ એસ જેવો મું બકી મરેય ! કેમ બેળું
ઠેકાણે છે કે ?

કાવસ—સાહેબ, જરા ધીરજથી માલૂમ સાંભળો.

રૂસતમ—પણ બાલની મું, કેહ્ય. ?

કાવસ—સાહેબ, હું અંહીયાં દાખલ થયાં, તે પછી પાછો
તુરત બહાર નીકળી ગીયો અને ભરધન—

રૂસતમ—જેયું—એમજ કેની ?

કાવસ—અરે નહીંરે સાહેબ, જેયું નહીં, પણ સાંભરીયું.

રૂસતમ—હંઅ, ! શું સાંભરયું ?

કાવસ—તે બાઈની ઘણીજ દયા બાઈન તેવનને કેહતોતો, કે
તેવન બાલ ડગનનાં ભોગ થઈ પરીયાંચ.

રૂસતમ—અહં ! પછી ?

કાવસ—અને જતી વખતે વરી એમખી બાલ્યો, કે માલૂમ
અરધું દીલ હંધ મુકી જાઉંચ. પણ શેઠ, તમે કેહતાતા, કે મેહરબાઈ
બચપનમાં પરણેલાં હતાં, ને તેવનના વર કેઠે શુભ થઈ ગીયાતા,
તેવનતો નહીં હોય ?

રૂસતમ—છટ ! તે કાંઈથી આવતોતો.

કાવસ—વરી બાઈએ કંઈ પૌસાચી આપ્યા.

રૂસતમ—(સ્વગત) પરવરદેવાર, તારો આસરો. (ગંદેર) કવચ. જા જા, જ્યેવી મેડ જેવી શું વાત કરેય. નાહિ જો દુ મેર વડ. (કવચ જાએ છે) આજે સું ભેદ છે તેની મને સમજ પરતી નથી. રખેને મેહરાં કોઈના લમાવાથી લમતી હોય ! જ્યેની આગળ કોણ આવી ગયું હોશે? શું જ્યેનો આગલો વર જીવતો, થયો હોસે, ને તેજ જ્યેને મલી ગયો હોસે ! નહીં નહીં, જ્યેમ કદીજ ખની શકે નહીં. [મેહલુ ઉસકેરાયલો દાખલ થાય છે]

મેહલુ—ઓ ખુની ! ફારયા જલદી જોલ ! પેલી કાંદ છે ?

રૂસતમ—ઓ લામટા ! ચંડાલ ! જરા મોહનું સંભાલીને જોલ ! હું ધારૂં કે તાહરાં માંય આપે તુને એટીકટ સીખવી નથી. પેલી કોણ ?

મેહલુ—હા ! પેલી કોણ ? અનજની અમ્મા ને પાક અમ્મા. અરે પેલી તાહરી સાથે ઉતી ને, પેલી ચલકતી !

રૂસતમ—(સ્વગત) હા, તારેતો આજેજ મેહરાંનો આગલો વર હોવા ભંધજી.

મેહલુ—મને ઉડવાની તજવીજ કરસે તો તેમાં તું જમરૂં જોડું જાસે. હું અંધ જાનુય, તેણી તારા જેટલીજ ખુની અને મકકાર છે. હું કંઈ મુલો નથી, પણ તમાં જેઉને તમારાં કરતુક્ની સગ્ગ ચખાડીને પછીજ મેં મરવાનો હેરાવ કીધાચ.

[ખુનીની હપે રૂસતમ તરફ ભંખેછે]

રૂસતમ—(ગભરાટમાં) અરે પણ તમે જ્યેમ ઉસકેરાધ ના જાવની ! તો આ ! જ્યેતો વાત જ્યેમ છે કે હંમાતો તમે જોહસ્તાને ગુજરી ગયેલાજ સમજતાતા.

મેહલુ—અરે હા, તું જ્યેમ કાંઈ નહીં સમજે ! જ્યારે ચલકતી તાહરે હાથ લાગી તારે મને તું જોહસ્તા કાંચ નહીં ગને. પણ હવે તો તાહરી ખાતરી થઈ કેની કે હું કંઈ મરી નથી ગીયો તેં જ્યેવી માહરી સાથે ચાલ ચલાવીય તેના ખદલામાં હવે હું તુંને માહરા રસ્તા-માંથી દુરજ કરીશ.

રૂસતમ—અરે પણ જરા માહરો ખુલાસો તો સાંભલો.

મેહલુ—મુગો રહે એ અદમાશ ! તાહરો ખુલાસો હું જરાખી સમજવા માંગતો નથી. એ કાવતરાંઆજ કરપીન ! હજુરખી મને ઠગવાની કોશિશ ના કર. તું જાનેય કે તાહરાં પાપો માહરેથી છુપાં છે ? નહીં, અચ્ચા નહીં. જે તું તાહરું લડું ચાહતો હોયતો ખોલ, પેલી કહાં છે ? હું અધું જાનુંય.

રસતમ—અરે પણ જારે તમે અધું જાનેય તારે મને પુછાય શું માથું ફેરવા.

મેહલુ—હવે લાંખી ટુંકી વાત છોરીને બોલી મરેય કે નહીં, કે તુને ચાહનારી તાહરાં પાપોની ભાગીદાર, પેલી ખુબસુરતીના સાહ્યા હેથળ છુપાએલી ડાકણ કાંઠ છે ?

રસતમ—શું માહરી સાથે જે આછ છે, તેને વરે પુછાય ?

મેહલુ—હા, તાહરી સાથે જે છે તેજ, “સાખને કુલે ઝાડ ઉચું તો કહેજે; ભલે મને છાંયડો થયો.”

રસતમ—તારે આ તમે જરા ધીરજથી સાંભલો, કસી ફીકર ના રાખો. ખોદા સઉ સાંજ કરસે. જાવોની આ, તે પહેલાં તમારી સાથે ઉતી ખરી, પણ તે તો હવે માહરી થશે.

મેહલુ—એ કંગાલ ! ઉંદરની કાની ટુંકી ટુંકીને કરડેય કે ? બુચ્ચા અદમાસ !

રસતમ—તમારા આય નાલાયક સખુનો હું વધારે વાર સાંખી શકસ નહીં. એમાં માહરો કશો કસુર નથી, તમે માનતા હોવ તો માનજો સાહેબ, કે આજ સુધી હમે તો તમારે વીશે એમજ ધારતાતા કે તમે તો આય ફાંતી દુન્યા કુચ કરીને હમેસગીના દોજખમાં સખરતા હોસો.

મેહલુ—(સ્વગત) એ દોજખીના જન્મો બકી સું મરેય ! (જાહેર) હા, હા, તું તો એમજ ધારતોતા કે હું તો દરીયાની તલેટીમ પાંદચી ગીચો હોવસ. કેમ ખરું કેની ?

રસતમ—(સ્વગત) કમખખત ! હું ઇચ્છુય કે તેમજ થયું હોતે.

મેહલુ—પણ બોલી મરની, મારાથી થોભાતું નહીં, તે ગેઇ કહાં ?

રસતમ—અરે પણ તે નેએ તે કાણુ ? તેનું નામ બોલની. તું કાણુને વરે પુછેય ? પણ અહીંથી જાએય કે નહીં ?

મેહલુ—નહીં. જ્યાંવેર તું મને સતોશકારક જવાબ આપશે નહીં, ત્યાંવેર કદી હું અહીંથી જવાનો નથી, પણ મને જવાબ દે કે શું તું એક માનસ છે કે ?

રસતમ—(સ્વગત) હવે એને સતોશકારક જવાબ આપવાને બદલે સંતાપકારક જવાબ આપવોજ પરસે (બહેર) એ આખરથી વાત કર ! તું પરસનેલીટીપર જાએય.

મેહલુ—તું મને મરદ જેવો લાગતો નથી. અને જો તું ખરે મરદજ હોય તો આવ, જોઈ. [લાકડી ઉઠાડે.]

રસતમ—કંઈ ઘેલો બેલો થયોય ? બાહાર જા, નહીં તો ધકકા મારીને બાહાર કાઢરીશ. આવ લાકડી નીચે કર, નહીં તો આગ્રે છુટી ખુરસી મારીને તાહરે બેજુજ કહારી નાંખસ.

મેહલુ—આવ, બચ્ચા આવ, હવે તાહરો બચાવ કર. આ પરે તો મરશું તાં સુધી લરશું.

રસતમ—આવ, જોઈ આવ. [ચિંતિ જણુ પુલ ઉપરથી દોડવા જતો, પુલનો કતેરો લાગી જવાથી નાલાની અંદર પડે છે, બદલો બેહરામશા સાથે દાખલ થાય છે.]

બદલો—હયાં થોખજો દાખેખ, હું બાધને ખખર કરૂંય. [જતો]

બેહરામશા—ચાલો અહીંયાં સુધી તો હીક છે. હું એક ધનાજ ગાયબોલીક દ્રેજક પ્લોટને ઉધારી પારી શકસ, તેવોનાં અનુમાન મુજબ તે લોકનાં કપરાં પણ માહરે હાથ લાગાં.

[મેહરાં દાખલ થાય છે.]

મેહરાં—હું ધારૂં કે તમે મને મલવા માંગોયજ.

બેહરામશા—હા બાધ, અને વરી તેથી ધણાજ અગતના કામ સર. પણ માફ કરજો બાધ, મને જરા બારણાં બંધ કરવા દેઓ.

મેહરાં—અરે નહીંરેજ, બારણાં સાનાં ધકોવોય ? કંઈ નહીંજ, હંધયાં કોઈ નથી. બારણાં ધાંકવાની કસી અગત નથી. જે કહેવું હોય તે કહેવોજ. (સ્વગત) રખેને કંઈ નવો ઘોંટાલો હોય ! (બહેર) ચાલોજ બાલો, હવે તમે શું કહેવા માંગોયજ.

બેહરામશા—બાઈ, માફ નામ બેહરામશા છે. શું તમે મને નથી ઓળખતાં? હું તેજ બેહરામશા છેજે કે આખી મુખ્ય ઇલાકાના બદમાસો સેવકનું નામ સાંભળીને નેતરના આડની માફક ધુલ્યે. સેવક છુપી પોલીસનો ડીટેક્ટીવ છે. (સ્વગત) અંહી હવે છાતીમાં ધમન પુંકાવા માંડ્યું હું.

મેહરાં—શું તમે એક ડીટેક્ટીવ છેવો કે? પણ ડીટેક્ટીવનું અંહી શું કામ?

બેહરામશા—બાઈ, તમે ધીરાં થાઓ. (બિગ બોયારી) આએ કપરાં કોનના છે: તે તમે ઓળખવાની મેહરબાની કરશો?

મેહરાં—(કપરાં જોઈને સ્વગત) આ ખોદા ! આએતો રસતમના કપરાં છે. હવે સું કરું ! ને એ કપરાં રસતમના છે; એમ કેમ કેહું.

બેહરામશા—જવાબ કેમ નથી આપતાં? તમે આય કપરાં કદી આગલ જોયાંતા કે?

મેહરાં—નહીં, કદીખી નહીં.

બેહરામશા—બાઈ, હું જે લુલતો નહીં હોઉં તો તમે મી. હોરમજશા કામાડોરના દીકરી, ને રસતમ બેરીસ્ટરનાં ઇન્ટેનડેન્ટ વાઈફ છેઓ; ખરું કેની?

મેહરાં—હા, હુંજ તે અભાગની છેઉં.

બેહરામશા—એએબી માફ કરજો બાઈ, પણ નાદાન ને ઉછાંછડું પગલું ભરીને; અભાગ્યાં તો તમો તમારે હાથેજ થયાંય વાઈ તમે ખાતરીથી કેહવોય કે આએ કોનના કપરાં છે, તે તમો જાનતા નથી?

મેહરાં—નહીં, ખચ્ચીતજ હું ઓળખી શકતી નથી.

બેહરામશા—ધણુંજ અજબ જેવું છે, કે તમે ઓળખતા નથી. (બિગમાંથી ઘડીયાલ છેડો કાઢીને) વાઈ આય ઘડીયાલ ને છેરો રસતમજનો ખરો કે?

મેહરાં—(ગભરાટમાં સ્વગત) આ માંય, હવે સું કરું! (ગાહેર) નહીં, એ ઘડીયાલ છેરો, મે કદી જોયા નથી.

બેહરામશા—ડીક. (મનીપરસ કાઢીને) ને આય મની પરસ કાણની છે? રસતમજની ખરી કે?

મેહરાં—પણ હું શું જાનું? રસતમજ કંઈ પરસની સાથે મહનેબી ગજવામાં લઈને ફરતાતા કે હું તેને ઓળખું.

બેહરામશા—આઈ, એવા ચીકી એનસર ના આપા. (નાટખુક કાઢીને) વાઈ આય નાટખુક કોણુની ? આય કાઈ કેસ કોણુનો ? ને કાઈ પર આય નામ કોણુનું ?

મેહરાં—(નામ વાંચીને) હા, રસતમજનું નામ તો છે, પણ તમે કેહવા શું માગોય ? એમાં શું મોટી વાત છે. કાઈ કેસ કંથે પરી ગીયો હોશે ને તમોને મલ્યો હોશે.

બેહરામશા—હીક છે. (લોકેટ કાઢીને) વાઈ આય વાત કરે તેવી સખી કોણુની છે, તે જરા જોવની.

મેહરાં—(સ્વગત) ઓ અફસોસ ! હવે તો રસતમજનું અરેખરં આવી અન્યું.

બેહરામશા—હવે તમે આય સખી તો જરૂરજ આલખી હોશે.

મેહરાં—હા આ.

બેહરામશા—હું ધારતોતોજ કે તમે આલખશે.

મેહરાં—(કગલીને) ભાઈ બેહરામશા, હું ધાઈય કે તમારે તાંખી વસ્તીવારી હોસે, ને તમારા દીલમાં જે અંતઃકરણ જેવીઝીજ હોય તો માહરીપર દયા કરો. જોકે એનો અરેખરો અપરાધ શું છે, તેથી હું તદ્દન અનગતની છેઉં. પણ જે કંઈ એવણથી નાદાની થઈ હોય તો ભાઈ હમારી શરમ લાજ તમારે હાથ છે. માનસ માત્ર બુલને પાત્ર છે ને બુલતો દરેક ઇનસાનથી થતી આવીય.

બેહરામશા—(સ્વગત) હં ! હવે સમજ પરી. એ કાવત્રામાં એવણનાંખી કંઈ પાખન છે ખરાં. જેની સાથે એ પલુવાની ઉતી, તે ખીચારાનું ખુન થયું, ને તેના ખરા ખુનીને બચાવી લેવાની એ નફટઈ ભરેલી માંગણી કરેય. (જાહેર) ખાનું, તમુંને કંઈ પણ તકલીફ આપવાની કે રંજા કરવાની માહરી મરજી નથી, પણ આય મકકમ અને સાબુત પુસવાઓથી અને ખીજા ચોકકસ બનાવોથી એવું પુરવાર થાયેય કે એક ધણેજ ગંભીર અપરાધ કરવામાં આયોય.

મેહરાં—પણ બાવા, જોવની એવન કદી એવા ગંભીર અપરાધમાં પાતાનો હાથ નાખેજ નહી.

બેહરામશા—ખાનું, પણ એટલું તો પુરવાર થાયેય કે તમે ખરી ખીનાઓથી વાકેફ છેઓ.

મેહુરાં—(સ્વગત) રખેને માહસથી ગભરાટમાં કંઈ આઈ અતારં
ખાલી દેવાયું હોય.

ખેહુરામશા—હવે માહરો કીંમતી વખત ના ખોલો. માહરે
તમુને ખુલ્લેખુલું જણાવવું જોઈએ કે હું સઘલી ખીનાઓથી વાકેફ
છેઉં. તમે જે રાજ ખુશીથી સાચ્યો એકકાર કરશો તે તમારી તરફેણમાં
જશે, અને તમે જે આય માહા અપરાધમાં લાગ લીધાચ, તેની
સગ્નમાં ઘટાડો થશે.

મેહુરાં—(ગુસ્સામાં) શું મેં લાગ લીધાચ? અસ ચુપ રહેા; ઘણું
થયું! તમે ઘણીજ ગંભીર ભુક્ષ કરોચ, બલકે એઅદખી માફ કરોતો કેહું
કે એક આઈ માણસ જાણી હીચકારી રીતે મહને ગભરાવી કંઈ નીચવી
લેવાની કોશિસ કરોચ. પણ ધનસાફ આય સઘલા ભેદ ભરમાનો નીવેડો
લાવશે, અને જે ખરો અપરાધી હોશે તે પોતાના કરતુકનાં ફજે પુગશે.
યુ મસ્ટ નો ઘેટ લો ઇઝ મેગનીફાઈંગ.

ખેહુરામશા—તારે તમે માહરી સલાહ નથીજ માનતા કે?

મેહુરાં—નહી, કદી નહી. તમારેથી જે થાય તે કરી લેઝો.

ખેહુરામશા—ફીક છે તારે, માહરે હવે માહરા આધવાની રૂચ
આએ ઘેરનું ખુનેખુનું તપાસવું પરમે. તમે હજુરખી પુરતી રીતે
વીચાર કરો, પણ એટલું યાદ રાખજો કે માહરા કામમાં હરકત નાખવાની
તમે જરાખી કોશિસ કરશો તો તે તમારી કોશિસ તદ્દન નકામી છે.

[ગુસ્સામાં જલ્દી ચાલી જાય છે.]

મેહુરાં—આવાજ હોતે તો કેવું સારું. યો! ખોદા હવે શું કર!

[મેહુરાં એસુધ્ધ જેવી પરી જાય અને રસતમ

ફાટાંતુટાં કપરામાં દાખલ થાય છે.]

રસતમ—હું ખોદાનો ઉપકાર માનુંચ કે હું ખચી ગીયો.
પેલો ચંડાલ મારી પાછળ પડ્યો તે ત્યાં એસુધ્ધ પડેલો છે. જો એ
સુધ્ધીમાં હોતે તો મને જીવતો જોરતે નહીં. માહરી કમ્મર ને માથું
બધું ડાઘરઈ ગીયુંચ. [જાય છે, મેહલુ દાખલ થાય છે.]

મેહલુ—એ કહાં મુલો, હું ધારુંચ કે માહરી અગાઉ સુધ્ધીમાં
આવવાથી એક હીચકારા કુતરાની માફક નાહસી ગીયો હોશે. પણ
જ્યાં સુધી એના શરીરનાં બારીકમાં બારીક તુકરા નહીં કરે ત્યાં સુધી
હું એને જીવતો જોડનાર નથી.

મેહુરાં—(ચાંકીને) તમે કાણુ છેઓ ? [આંકપરથી ઉઠે છે]

મેહુલુ—હું કાણુ છેઉં; તે પછી વાત, પણ તમે કાણુ છેઓ તે ખેલતાં વાત. હું ધારી સકુચ કે તહમે તેનાં વાઢફ છેઓ. મને લાગેચ કે તમેથી માહરાં જેવા દુખી છેઓ.

મેહુરાં—તમે હઠઓ માંગોચ શુ ? ને એવા હાલહવાલ જેવા કેમ ?

મેહુલુ—મારા દેખાવ સાથે તમુને શું કામ છે ? સાંભલો, માહરાં નામ મેહુરાનજી ટારગેટ છે.

મેહુરાં—અરે તમે તારગેટ હોવો કે અજરગેટ હોવો, પણ તમે મને શું કહેવા માંગોચ ?

મેહુલુ—માહરે જે તમુને કંઈ કહેવુંચ તે માહરે માટે, તમારે માટે, માહરી એક હગારી માટે અને રસતમ માટે ઘણુંજ અગતનું છે.

મેહુરાં—વારૂં આગલ જોલો ભેઉં.

મેહુલુ—આય બનાવથી એ જનાં અતી દુઃખના ભોગ થઈ પરીયાંચ, તેમાં એક તમે ને ખીભેન હું.

મેહુરાં—આહો તાહરે તમેથી તે ભેદની વીગતોથી જનનીતા દી-સાચ ! તમે મને એક ઘેલી જેવી નહીં બનાવવા માંગતા હોવ તો મને એ બધી ખીનાઓથી વાકેફ કરવાની મેહુરાની કરશો ?

મેહુલુ—તારે સાંભલો બાનું. તે અજીમ ગુનાહમાં રસતમ અને માહરી એક હગારી એરત સામેલ છે. તે બન્નેનાં આપરે નકામાં ભોગ થઈ પરીયાંચ. મે બધું સાંભલ્યુંચ અને પોતાની ધારેલી નેમમાં ફાવવા માટે આપુને બેઉને તેઓ પોતાના રસ્તામાંથી કેમ દુર કરવા માગતાંતાં તે સઘલી ખીનાઓથી હું બરાબર વાકેફ છેઉં.

મેહુરાં—ઓ માયરે ! એટલું બધું કાવત્રું ? પણ બા તમે ધારોચ તેમ હું કંઈ તેની સાથે હજુર પરણી નથી.

મેહુલુ—હવે વખત ખોવામાં નુકસાન છે. હું તમુને ખચાવી લેવસ; પણ હા ! સારી વાત યાદ આવી. તમે નાસ્તો કીધો કે ?

મેહુરાં—નહી બા, એવાં ધરક ધુળરામાં નાસ્તો ને ફાસ્તો કાણુને ગમે ? મુંવું એક ચાહેનું કપ જેમ તેમ ગલે ઉતારીયું.

મેહલુ—આહેનુ કપ ! અરર ! એ તમે શું કીધું ?

મેહરાં—(ગભરાઈને) કાંપ, કાંપ, શું છે ?

મેહલુ—પણ જ્યારે તમે આહેનુ કપ પીધું તે વખતે રસતમ હાજર ઉતો કે ?

મેહરાં—હા.

મેહલુ—(ગળવાંમાંથી શીશી કાઢીને) આનુ, મને તમારી ઘણી દયા આવેચ. જો તમે કમોતે નહીં મરવા માંગતાં હોવ તો આવ ડાઝ; જે હું હમેશા મારી સાથે રાખુંચ તે એકદમ પી જવ. એહરી નાઇટ્રો—ગ્લીસરાઈન માટે એજ ફક્ત એક અક્સીર ઉતાર છે.

મેહરાં—નાઇટ્રો—ગ્લીસરાઈન !

મેહલુ—હાજ. રસતમ તમને દરેજ ચોકકસ ડાઝમાં નીચમીત આપવા માંગતોતો, કે જેથી ચોકકસ કુવાનટીટી દીલમાં પચતાં તે સલગી ઉડીને એકદમ તમોને લશમ કરી નાખે.

મેહરાં—આ ખોદા ! એ હું શું સાંભલુચ ?

મેહલુ—ધીરાં પરો, ઘભરાવો નાં. ખોદા સઉ સાઈ કરસે. એમ ઉસકેરાઈ જસો તો તમારા પેટમાં પચેલું નાઇટ્રો—ગ્લીસરાઈન સલગી ઉડશે તો મુરંગની માફક ઉડી તે તમારા પુરચે પુરચા કરી નાખશે.

મેહરાં—(સ્વગત) મને તો એનુંખી કાતરીયું ધસેલું માલમ પરેચ ! મુવા જે મલેચ તે એવાજ મલેચ. (જાહેર) પણ આ, એ પીને હું શું કરું ? હું એવી જાની અંજાની દવા પીતીજ નથી.

મેહલુ—અરર ! તમે નકામી ધીલ કરોચ, જે વખત જાયચ તેમાં તમારા બદનના ટુકરે ટુકરા થઈને ધડાકાની સાથે ઉડી જશે, પછી પસ્તાસો. કારણ કે તમારા શરીરમાં ટોરપીડો લાગુ પરી ચુકોચ. માટે માહફ માનો ને આવ દવા પી જવ, અસ પી જવ.

મેહરાં—કંઈ નહીં, ગમે તે થવા દેઓ, પણ એ દવા તો હું નથી પીવાની. હું માહરી છંદગીથી કંટાલી ગેઈચ ! હવે મને સાંતીથી મરવા દેઓ.

મેહલુ—અરે સાંતીથી સાના મરતાતાં ! તે વખતે તો એક માહોટો ધરોકે થશે ને તમારાં માસનાં ઘોટે ઘોટાં ઉડશે.

મેહરાં—હવે જાવ, બા જાવ, મને ના સતાવો ! જાવો હંધથી.

મેહલુ—બાનું, ચારત જાત તરફની માહરી દયાણુ લાગણીને ખાતર તમુને ચુડણું મંડીયે પડીને અચળ કરૂંચ કે જે તમુને તમારી જાંદગી વહાલી હોય તો આય દવા જરૂર જેમ અને તેમ જલ્દીથી પી જાવ. [મેહરાં આગલ મેહલુ ચુડન મંડીયે પરેચ તેટલાં બેહરામશા દાખલ થાય છે ને જોધને કમકમે છે]

બેહરામશા—(સ્વગટ) અહા ! આયજ પેલો ખુની છે.

મેહરાં—(બેહરામશાને જોધ ને ગલરાધને) અચરર ! પેલો વરી કાંદથી પાછો આવ્યો ?

મેહલુ—તમે કોણ છેવ બા ?

બેહરામશા—બપાવા, હું દીટેકટીવ પોલીસનો અમલદાર બેહરામશા છેઉં, અને તમુને વધામણી આપુંચ કે તમારી પર ખુન કરવાનો આરોપ મુકુંચ.

મેહલુ—ખુન ! કોણનું ખુન ?

બેહરામશા—રસતમ બેરીસતરનું.

મેહલુ—શું રસતમનુ ખુન થયું ? તે મરી ગીયો ?

બેહરામશા—હું કાલે આશીસમાં ઉતો અને તમારું બધું કાવતરું મેં છુપઈને સાંભલ્યું જે કે હું તમારા ચેહરા જોઈ સક્યો નહીં, પણ હું સોગંદ પર કેહુચ કેહુચ કે હું તમુને જાણખુંચ. [બદલો હાંકતો હાંકતો દાખલ થાયછે.]

મેહરાં—કમ બદલા આવ્યો કે ?

બદલો—હા બદલો તો આવ્યો, પણ તમારા બાવાને માટે તે માઠી ખબર લાગ્યો.

મેહરાં—શું તેવણ તાહરી સાથે નથી આયા ?

બદલો—નહીં બાઈ, તેવનને તો બેરી ઠોકીને પહરેજ કીધાય.

મેહરાં—શું બાવા કેદ પરીયાચ ? [ગનપતરાવ દાખલ થાયછે.]

ગનપતરાવ—(ગલરાટમાં) હા કેદ કીધાય.

મેહરાં—કાંચ કાંચ ? શું કરવા ?

ગનપતરાવ—અરે મને તેમ કરવા તેવણિજ કહ્યુંતું. આપ રહ્યું તેવનને હાથનું કાગળ, મેજ તેવણને કપ્પાટમાં સંતાડ્યા, ખણી કપ્પાટને આવીતો રસતમણએ દીધી. હું તેવણપર હોરમજશા કામાડોરને ગુંગલાવી મારવાનો ચાર્જ મુક્ય. [કાવસ કાખલ થઈને મેહરાને]

કાવસ—બાઈ, પેલો પાછો આગોચ.

મેહરાં—પેલો કાણ?

કાવસ—પેલો ભેદ ભરેલો માણસ.

મેહરાંમશા—(મેહણને) રસતમ જેરીસ્ટરનું ખુન કરવા ઉપરાંત, તેના સસરાને ગુંગલાવી નાંખવાનાં વાંક માટે માહરે તમુને જેરી ઠોકવી પડ્યે.

મેહેદલુ—નહી બપાવા, તમારી ભુલ છે. હમે તો બેઉ જના સાથેજ નાંલાંમાં પરીયાતા.

મેહરાંમશા—(મેહરાંને) અને હું તમુનેખી તે કામમાં મદદ કરવા માટે કેદ કર્ય. [વીસલ વળગેછે]

મેહેરાં—શું મને કેદ કરોચ ? આ મદદ ! મદદ !

જમશેદ—ખખરદાર આ હીચકારાઓ !

[જમશેદ ધસારામાં દાખલ થાય છે. ખીલ ખાળુથી શેરેખાં બે સીપાઈઓને લઈને આવેછે; મેહરાંમશાદ ખશારત કરવાથી મેહલુનાં હાથમાં જેરી ઠોકવા જાયચ, તેટલાં મેહરાં બેસુધ્ધ થઈને જમશેદના હાથમાં પડેછે. જમશેદ ગળવામાંથી રીવોલવર કાઢી સીપાઈને દુર રાખેચ. ગનપતરાવ દમામમાં ઉભા રહેચ.]

ટપલો

ટ્રાય

અંક ત્રીજો--દેખાવ પહેલો.

બોરડો.

[સાક્ષી ઉપર ગનપતરાવ લેટલેલા દેખાવ છે.]

ગનપતરાવ--(ગભરાટમાં) તો આલા, તો આલા; નહી, નહી, નહી, કોઈ નથી. અરરર! આએ માહરે હાથે શું થઈ ગીયું! જરથી હોરમજસાને મેં કપટમાં બંધ કરીધાય; તારના તેવન માહરી સામે ભુતના આકારમાં આવીને ઊભા રહેય, અને પોતાના બચાવ માટે ચીચયારીઆ પારેય. ઓ વરી ચીચયારીઆ પરી! ઓ નો, નો, નો; “આઈ એમ સીપલી આ મેડ કેપ”. “ખટ નોટ ક્વાએટ શીટ ટુ રીસાઈડ ઈન આ મેડ હાઉસ.” કાલ રાત્રીખી ડ્રીમ મડી એહિન માલા સાંગીતલા કે “એપન ધ ડોર,” હું હયાં ગુંગલાઈ જાઉંય. ની સાંગી-તલા કે “આઈ કાન્ટ હેલ્પ મીસતર હોરમજસા.” માલા નીજુન દીયા. પછી મે તેવણનો મરતી વખતનો છેલ્લો ગુંગલાનો દમ. સાંભ-લ્યો, આની મંગ “એલ વોઝ એવર.” ઓ માહરી આંખ આગલથી ને “હોરીબલ” દેખાવ દુર કરવા દેવ, પણ તે દુર કરવા માટે કંઈ ઉપાય જોઈય. હા! આએ ઉપાય ઠીક છે. (ગજવાંમાંથી ફલાસ્ક કાઢીને દારૂ પીએછે.) હટ ત્યાનચી! અતાં હોરમજસા નાહીતર ત્યાનચા ભુત તરી સ્વપનાત આલા; તર ત્યાનલા બોયકાટ કરેલ. અરે પણ તે એલ કુંકુન? “ધી કોરપ્સ વીચ હેઝ ગોન ટુ ધી સીમેટરી દઝ નોટ રીટર્ન.” (ગનપતરાવ પાછો દારૂ પીએ છે, તેટલાં કાવસ અને હોરમજસા થણાજ ઉસકેરાએલી હાલતમાં દાખલ થાએ છે, અને ગનપતરાવને અહી પડેછે. ગનપતરાવ ગભરાટમાં હોરમજસાને ટીકેછે, અને પછી ઇડયતની કાની હસી પડેછે.) હા, હા, હા; નો, નો, માહરી તરફ એવી શકની નજરે ના જોવ. તમે મરી ગીયાતા, તે માટે હું જોખમદાર નથી. “આઈ એમ ઈનાસન્ટ આફ-યોર ડેથ.” માહરી તરફ એમ ના જોવ, તમારા ડોલા બાજુ કરો. “ધ ગો થુ મી લાઈફ રેડ હેટ આય-રન.” “ડ્રેન્ટ. સ્પેર મી! ફરમીવ મી! મરસી! મરસી!! મરસી!!!”

[ગનપતરાવ હોરમજસાના આંગઊર ધસેય. હોરમ-

જસા દુર થવા કહે છે, અનપતરાવ ખીચીને ચાલી
[નળ્યેછે]

કાવસ—અરર ! આજના જેવો તૈયાર થયેલો મેં એને આમલ
કદી નેમ્યોતો નહી. મને લાગેચ કે અનપતરાવ ધીચી ધીચીને મેડ
થઈ ગીયોચ.

હોરમજશ—“આધિર ધી હોલ વરહસ ગોન મેડ; આર
આઈ હેવ.” (એમથી તેમ લટાર મારેચ) શું હું ઘેસો છેઉ ? શું હું
ઉગાએલો છેઉ ? શું હું સ્વપનો નેઉંચ ? એ બધા સવાલોનો ફડચો
માહરે તુરત કરવો નેઈચ્છે. હમના માલમ પડ્છે કે હું સુષીમાં છેઉ
કે નહી. [હોરમજસાના હાથની અછાટ કાવસને લાગેચ.]

કાવસ—ઓ બાપરે ! (સ્વગત) આચ્છે તો કેયું ઘેલા ધીચીનું
કુટુંબ છે.

હોરમજશ—નો, “છટસ આ સોલીડ ફેક્ટ,” હું તો જીવતો
છેઉ, અને વરી પુરતી હુસ્યારીમાં છેઉ. કેમકે જીવતા માણસો ને
હુસ્યારીમાં નહી હોય; તો તે તો એક ‘ફેક્ટી’ કહેવાચ્છે. પણ હું ખરે-
ખર ઘેલા જેવોજ થઈ ગીચોચ ! ઓ ખોદા તાહરો આસરો.

[હોરમજસા કાચપર ફસરાઈ પડેછે.]

કાવસ—(સ્વગત) એ આચ્છે “મેડ હાઉસ” જેવી અફરા-
તફરીની કંઈ સમજ પડે ! (જાહેર) અરે હોરમજસા સેઠ, તમે સારી
પખીન છેચ્છો કે ? એ એમ સું કરોચ ? “છટ ઈઝ વેરી બેડ.”

હોરમજશ—“યસ, ઈટ ઈઝ બેડ, બટ આઈ એમ નોટ
રેડ.” પણ તાહરી બાઈ કહાં છે ?

કાવસ—માહરી બાઈ ! સેઠ માહરી બાઈ કોઈ છેજ નહીં.

હોરમજશ—અરે પણ ઘેલા, તાહરા સેઠ ફસતમની “ઈન્ટે
નેડ વાઈફ,” તેજ તાહરી બાઈ, તે કહાં છે ?

કાવસ—કોણ સાહેબ, તમારી દીકરી મહરાં વીધે પુછોચ કે ?

હોરમજસા—હા.

કાવસ—સેઠ, માફ કરો, તે નહી કહેવાચ્છે.

હોરમજશ—કાંચે નહી કહેવાચ્છે ? “યુ આર આ દીસચ્છો-
બીડયન્ડ ડોગ.”

કાવસ—અરે હારે સાહેબ, જેવ્યદમી માફ છે, પણ હરખા-
અંકા કુતરાએ કડયા હોય તેવા તો તમે થઈ રહેલા છેઓ, અને
તેવી હાલતમાં જો તમારી દીકરીની ખબર સાંભળ્યો તો કાલે મરતા
હોસો તો આજે મરસો સાહેબ.

હોરમજશા—માહરી દીકરીની ખબર? અરે બાલ, તેનું શું થયું?

કાવસ—ગભરાવોના સાહેબ, તેવન કાંઈ મરી ગીયા નથી, પણ
માહત કરતાં બહુતર ફેજે પુગી ગીયાય. તેવનને તો પરહેજ કરવામાં
આવ્યાય.

હોરમજશા—પરહેજ કીધાય ! શું બાબદ ?

કાવસ—હું જાણુચ તાં સુધી તેવન પર એક ખીજન ગ્રહસ્થની
મદદ સાથે માહરા સેહનું ખુન કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યોય.

હોરમજશા—શું રસતમનું ખુન કીધું?

કાવસ—હા. પહેલાં આવીને બાઈને તથા પેલા ગ્રહસ્થને પકડી
ગીયા, અને તાર પછી માહરા સેહને મારે આયા.

હોરમજશા—અરે પણ તાહરા સેહનું ખુન થયું, તારે તેને
આનો પકરવામાં આવ્યો ?

કાવસ—અરે લેઓ; વરી પોલીસ કાઈને છારે કે? કામ
પરેતો મુવેલાં મુરદાઓનેખી કબરમાંથી પાછાં બોલી કહાડેય.

હોરમજશા—હા! તારા શેહને અંતે સોધી કાર્યો ખરેકે ?

કાવસ—હા સાહેબ.

હોરમજશા—કલાંથી ?

કાવસ—ઘાલ્યા નીચેથી.

હોરમજશા—પણુ તે જીવતો હતો કે ?

કાવસ - હા, પણુ જીવતા કરતાં તો તેવન મદને મુવેલા વધારે
જાગતાતા.

હોરમજશા—ગુડ ગ્રેશયશ ! અરે પણુ હું પુછું છું કે તું તો
ફ્રદય કે એ મરી ગીઓ તો, તારે મુવેલાને કેદ કરીને શું કીધું ?

કાવસ—એ એક નાંદી સમજ પરે તેવો ઘાંટાલો છે તો !
એમ કહેય કે જે ધણીએ માહરા શેહનું ખુન કીધુંય, તેજ ધણીનું

ખુન વરી મહારા શેઠ કીધું; અને માહરા સેઠ ઉપર કોઈ નહીં જનાએલા ધણીનું ખુન કરવાનો બીજો આરોપ પણ મુકવામાં આયોગ્ય.

હારમજશા—હું ! તે વરી કોણનું ખુન ? અરે પરવરદેગાર ! શું જમાનો ફેરવાતો આયોગ્ય. હુન્નર ઉદ્યોગમાં સુધારા, ફાસીનની ફીશ્યારીના સુધારા, ધરમનાં ફરમાનમાં સુધારા; અંગ્રેજી “ગનસ”માં પારસી ખાનુઓના નાચવાના સુધારા, અને પરપોટા મીશાલ ઉભરી આવતા સુધારાઓ ઉપર સુધારાઓ જોવા યો યોદસ્ત પામેલા આપદાદાઓ ! હમારા ભોગ કે તમે જીવતા નહીં રહ્યા ! એ એક અફસોસની વાત છે. નહીં તો તમારી તીક્ષ્ણ લાગણીઓ, એવા લેભાચુ સુધારાઓના ભીતરને વીધી, એવા સુધારાવાલાઓની મુઠ્ઠા હાથે લાવતે. અરે બધી વાતના સુધારા તો થયા, પણ ચપોચપ આપદાત અને ખુન કરવાનાબી સુધારા દાખલ થવા પામ્યા. પણ કાવસ, હું એમ પુછું કે તાહરા શેઠ બીજું ખુન કીધું તે કોણનું ?

કાવસ—સાહેબ, હું બુલતો નહીં હોવું તો તે તમારું ખુન.

હારમજશા—શું ? માહરું ખુન ?

કાવસ—પણ તમારા ખુનને તો “નસ્ટીફાયએબલ હોમીસાઇડ” નું એક હક વાજબી આપદાતનું રૂપ આપવામાં આવ્યું, અને હું ધારું ત્યાં સુધી તેઓપર એકમેકનું ખુન કરવાનો આરોપ મુકવામાં આયોગ્ય. હવે જો તમારાં કુટુંબમાં વધારે ખુનો થશે તો માહરે ધણી દોલગીરી સાથે નોટીસ આપવી પડશે. [કાવસ જાયછે.]

હારમજશા—મેહરાં એવાં ખુનમાં સામેલ થાય એ કદી બનેજ નહીં. તેનો વાંક ગમે તેવોબી હોય, તો પણ મારી દીકરી તે માટે આવો જખુન કીનો લે, એ નહીં બની શકે તેવું છે. હવે માહરે તેની આગલ જવું જોઈએ. [બદલો દાખલ થાયછે.]

બદલો—મુરખી હેઠ, પેલો ભેડી હખલ પાછો આયોગ્ય.

હારમજશાહ—ભેડી શખશ? તે કોણ?

બદલો—પેલો કાવસ કેહ્ય તે મેહરબાઈના આગલો વર.

હારમજશાહ—અરે મુગો મર! તે કદાં ભસતાંમાંથી પાછો આવતોતો ?

બદલો—અરે હારે હેડ, તે કાંઈ જુવાન બધરીની સાથમાં આપોતો અને મહેરબાઈ સાથે ઘણો વખત વાતચીતી કરીધીતી.

હોરમજશા—અંહ ! એટલું બધું? તારે તો માહરે તેને મલીને જે કંઈ ખરું નહીં હોય તે જાનવું જોઈએ. બદલો, જા તેને અંદર મોકલ.

બદલો—વાર હાજ્યે. [બદલો જાય છે.]

હોરમજશા—પરવરદેગાર! શું મુવેલો પાછો જીવતો થયો? અને વરી દુરદરાજ દેશમાંથી હયાં પાછો આવ્યો ! અરે બોદા ! એવા ભેદી બનાવોનો ભેદ શું હોય ! [જમશેદ દાખલ થાય છે, હોરમજશા જમશેદને નાટકી ધપે આવકાર દે છે.]

જમશેદ—“સ્ટેડી.” (હોરમજશા પોતાની ઉભું રહેવાની ઢપ બદલે છે ને બીજી પલે સ્થીર ઉભા રહે છે. જમશેદ સનેપશોત ક્રમેરાથી હોરમજશાની સખી પાડી લેવાની ઢપે ઉભો રહે છે) વન, હે એન્ડ થી, શીનીશ.

હોરમજશા—આજ છે કાલુ ! એ તો તદ્દન ગેપ લાગે છે. એ કાંઈ મેહરબાઈ આવેલો વર લાગતો નથી, તોપણ માહરી એલખાણમાં આવેજ ખરો. સાહેબ, કાંઈ ફરમાસ ? સાહેબનું નામ શું?

જમશેદ—“આઈ બેગ પારડન.”

હોરમજશા—(સ્વગત) માહરી ઉપરની નહી સમજ પડે તેવી આકૃતથી એક તો માહરો દમ જાણેજ, અને એનો તો વરી અંગ્રેજીમાં દમ જતો દેખું. (જાહેર) “યોર નેમ સર” ?

જમશેદ—જેમ્સ દી સનેપશોટ. કેરેક્ટર દીલીનીએટર, પ્રોફેસર એફ એલોક્યુશન, એન્ડ ફોટોગ્રાફીક આર્ટીસ્ટ. એટ યોર સરવીસ, સર.

હોરમજશા—પણ બપાવા, હવે તમે ગુજરાતીમાંજ ભોંસી મરોની ! અરે બોલોની સાહેબ, હું ધારજ કે મેં તમોને કેથે બેયલા છે.

જમશેદ—“દાઉટલેસ.” (સ્વગત) બુધ્ધી મહને આરખતોજ નથી. (જાહેર) તમે વાજવી કહોજ સાહેબ, માહરા ચહેરાનો છાપ નહી ભુલી શકાસે તેવી રીતે “એનટાયર બોમબે પબ્લીક” પર “ઈમિપ્રેસ”

થઈ ચુકાય. પહેલવહેલો મહને જે મુખર્ષનાં લોકે આલખ્યા તે ખહીથી પીડાતા એક આલક લેખે. માહરું પહેલવહેલું કામ ખહીના રોગ કવો હોયય તે દેખારવાતુ ઉતુ. [જમશેદ ખહીના રોગની કાંની ઠાંસે છે.]

હોરમજશા—(સ્વગત) એને હરખુ લાગુંય કે સું ? એ બકા શું મરેય ?

જમશેદ—અને તાર પછી કરણારસીક બનાવોમાં સેવક ઉચ્ચર-યોચ. “આઈ એમ બેપટાઈઝડ ઈન એન એટમોસફીયર આફ બ્લડ એન્ડ ઇનડર.”

હોરમજશા—(સ્વગત) આએ માણસ મને મેડ લાગેય.(જાહેર) પણ બા; તમને માહરી દીકરી સાથે સું કામ પરયું ?

જમશેદ—(સ્વગત) હવે જરા માહરે અનગન થવું જોઈએ. (જાહેર) સું તારે તમે સાહેબ મેહરાંના બાવા કે ?

હોરમજશા—હા બા.

જમશેદ—તમારી મેહરાં મને માહરા રેહલાનપર મલવાબી આવીતી, પણ કમનસીબે હું તેને મલી સક્યો નહી.

હોરમજશા—પણ તેને તમારા મકાનપર આવવાની હીમ્મત કેમ પ્રાપ્તી ? ભઈ, ખરૂં કેહોની કે તમારું નામ જમશેદજી છે કે કંઈ બીજું ?

જમશેદ—હા સાહેબ, કંઈ બીજું બી છે ખરું.

હોરમજશા—(સ્વગત) હા. તારે તો તેજ હોસે. માહરી મેહ-રાંનો પેહલો એજ લાગેય ! પણ નહી હોય, તે બને કેમ ! તેનો તો ચહેરો હજુર માહરાં ધ્યાનમાં છે, પણ જરા ધ્યાનથી જોઈ તો ખરે, કે તેજ છે કે કોઈ બીજો. [જમશેદ તરફ દીકાને જોય છે]

જમશેદ—“રેડી.” બ્યુટીફુલ પોઝીશન. વન, દુ, એન્ડ ધ્રી. શ્રીનીશ.” [જમશેદ સખી પાડે છે.]

હોરમજશા—(સ્વગત) નહીં હોય, કદી નહીં હોય. તે કંઈ આય ચકાસેલાના જેવો કાટરયાનો ધસેલો ઉતોજ નહીં. (જાહેર)

પણ બાપુ, તહમે માહરી છોકરી સાથે કંઈ સગપનનો દાવો તો નથી કરતા ?

જમશેદ-સગપનનો દાવો તો નહીં, પણ હું તેને ચાહુંચ, અને તે મને જોઈને ખુશી છે. તેની સામેતી એજ કે હમે છુટાં પર્યાં તે વખતની તેની દીલસોજી અનહદ હતી.

હોરમજશા--તારે શું તમે હજુર જીવતા છેઓ ? એ શું બતવા જોગ છે ?

જમશેદ--તારે શું તમે મહને મુરદું મુરદું સમજતાતા કે ?

હોરમજશા--હમો તો તમોને મુવેલોજ ધારતાતા.

જમશેદ--(સ્વગત) એ આએ પેલા વાંદરેના નાટક વીસે જોલેચ કે શું ? (જાહેર) નહીં સાહેબ, ખાતરીથી માનજો કે હું મરી નથી ગીયો, પણ હું તો જેમ તેમ તાંથી છટકી આવ્યો.

હોરમજશા--(સ્વગત) માહરા સુખી ઘેરમાં સંતાપ કરાવવા એ કાંથી ટુટી નીકલ્યો ! (જાહેર) શું તમે માહરી મેહરાંના ભવીશનો નાશ કરવા આયાચ કે ?

જમશેદ--નહીં સાહેબ, તમે શીકર ના કરો, હું તેને તમારી પાસેથી છીનવી નહીં લેવસ. તમે જારે તેના બાપા છેઓ, તારે માહરે કેલુવું જોઈએ કે તેના ચોકકસ અભાવને લીધે, હું તો કારનો તેનેથી દુર થઈ ચુકાચ. “આઈ કેન નેવર બી હર્સ ફોર આઈ એમ અનધર્સ.”

હોરમજશા--(સ્વગત) આએ માલુસ તદ્દન ધસેલો છે, હું નકામો વખત ખોડિચ. કોણ જાને મેહરાનું શું થયુંહોસે ! આજ જોઈને ખબર કાહરું. [હોરમજશા જાએ છે અને જમશેદ પોતાની પાસેનો ફોટો કાહડે છે અને તે જોઈને.]

જમશેદ--(સ્વગત) હવે આએ ધાખરાને માહરી નાટકી પોશાકમાં પરાવેલી સખી દેખારું; જોઈએ ઓરખેચ. (જાહેર, જમશેદ હોરમજશા તરફ જોવા વગર) આએ સખી તમે ઓરખેચ ? “ધી પરફેકશન ઓફ આર્ટ ઇઝ ટુ કનસીલ આર્ટ. (કોહનુર દાખલ થાએ છે, અને જ જગાપર હોરમજશા ખેડેલા હતા તે જગાપર બેસેછે, કોહનુર તથા જમશેદ એકમેકને જોતાં નથી.) આના

કર્યાં સારાં કરો, મીઠાં હોરમજરા, મેં આવળ કહી પસાર્યો નથી. હું તુ સારક ઇંટ? હું તુ સારક ઇંટ? હું તુ સારક ઇંટ?" (જમશેદ હોરમજરાને સમી દેખારા જાએ છે; ને તેવનને નહીં જોવાથી) અરે પણ તેવન ગીયા કહ્યાં?

કોહેનુર—(જમશેદ પર નજર પડતાં) ઓહો! તમે હેયાં આયાએ કે?

જમશેદ—હા.

કોહેનુર—હું ઇંગલીશ હોટેલમાંથી જઈ આવી.

જમશેદ—કાંએ, તાં કાંએ ગીયાંતાં?

કોહેનુર—મહને એમ સમજાવવામાં આયું કે દુન્યામાં જેને હું પ્રમાણીક માણસ ગણ્યું તે મને તાં મળશે, પણ તે મને તાં મળ્યોજ નહીં. (સ્વગત) પણ મેં તો ફેરાવજ કીધોય કે જાં સુધી મેહરવાનજનો પતો લાગસે નહીં. તાં સુધી આએ ઘેરને પીછો માહરાથી છુટસે નહી. [કોહેનુર જાએ છે, જમશેદની નજર કોહેનુર પર પડતી નથી.]

જમશેદ—ખાનુ, જે તમે માહરી સાથે આવો તો સુધરેલી દુન્યાનાં મોટાં શહેરોમાં ફરી. આપરાં સંગીન કામથી નામ સાથે દોલત મેલયે, કેમ કપુલ છે? (જમશેદ કોહેનુર તરફ ફરીને જાએ છે, પણ તેણીને ત્યાં નહીં જોવાથી.) અરરર! ખુલખુલ તો ઉઠી ગીયું! પણ હું તેને છટકવા દેવસ નહી. માહરા ધંધા માટે માહરે તેને કોઈખા ભોગે હાથ તો કરવીજ જોઈએ. “ખાઈ હેવન, આઈ મરટ એન્ડ વીલ પઝેસ હર, શીનીશ.” [જમશેદ ધસારામાં ચાલી જાએ છે, અને રૂસતમ ઉસકેરાએલી હાલતમાં દાખલ થાએ છે.]

રૂસતમ—હજારો હજારો સુકર છે તે ખોદાના, કે માહરી પર મુકાએલા આરોપમાંથી માહરો છુટકો થયોય. “ધેટ ફૂંકન ઈડ-થટ” ગનપતરાવતી જખાની ઉપરથી માહરા ભવીરાના સસરા મીસ-તર હોરમજરાજી કામાડોરને મુંગલાવી મારી નાખવાનો આરોપ માહરી ઉપર લાયુ પાર્યોતો, પણ તપાસ પછી તે તદન નાખાએ-

ધાર માસખ પડ્યો. “એ-ડ આઈ એમ એકવીરડ.” (જરા વીચાર કરીને) “વેહર ઈઝ માઈ ફયુચર વાઈફ?” અરે મનુંજે પેલો બીજો ઉભરી નીકળ્યોય તેની “વાઈફ.” ને સંખ્યા કાંડે હોસે? હું ધારૂંય કે તેને પાછો પકડીને મેડ હાઉસમાં લઈ ગીયા હોસે. માહરી મુશ-કેલી અને હીનપસતીની શરૂઆત પેલા વાંદરામાં કીધેલા નાટક “રોઝે ક્યામત” ને દીવસથી સર થઈ ચુકીય. એ ખડું “હરા-અપ” થઈ જાયે તો વરી માહરી છાંંગીની નવી શરૂઆત કરે.

[ખાહારથી ન્યુસપેપરવાલાનો અવાજ સાંભળે છે.]

ન્યુસબોય—(ખાહારથી) સાંજના જામેનો બીજો વધારો. સાંજનું જામે. વાંદરા ખાને થયેલી ખુનામરકીનો વધારો. સાંજનું જામે.

રૂસતમ—તે વરી. આયે બીજા માહરા નામના રોડરા રડાયા. ન્યુસપેપરવાલાઓથીબી હાથ જોરયા! કોઈની પુઠ પકરેય તો તેના વાવડા ઉડારયા વગર રહેતા નથી, અને કોઈનીબી ખખર મેલવી તેને છાપી મારવાની અફરા તફરી કરેય. પછી તેમાં કોઈ કેમ સનડોવાય ને કોઈ કેમ, તેની તેઓ લેસ ભારબી પરવા કરતા નથી. પણ એ ઘેરનો ખાધો “ન્યુસબોય” માહરાં ઘેર આગલજ કાંય ખુમ મારી મરતો હોસે. [પાછો ન્યુસબોયનો અવાજ આવેય.]

ન્યુસબોય—(ખાહારથી) સાંજનું જામે. વાંદરામાં થયેલા નાટકમાં હુલ્લડ. વાંદરામાં થયેલાં ખુનનો વધારો. સાંજનું જામે.

[કોહેનુર ધણાજ ગુસ્સાથી અને ઉસકેરાએલી હાલતમાં દાખલ થાયે છે, અને કચકાં ખાઈ રહે છે.]

રૂસતમ—કોહેનુર, એ શું છે? કોહેનુર?

કોહેનુર—ઓ યઈ ચુકું રૂસતમજી, યઈ ચુકું! મેહરવાનજી મલતા નથી, હવે શું કરું! તમે માહરું સતીયાનાસ વાલ્યુંય!

રૂસતમ—જરા ધીરી યા ને કહે કે મેહરવાન ટારગેટ નથી મલતો?

કોહેનુર—નહીં, નથી મલતા.

રૂસતમ—હા પણ તેને શું? નથી મલતો તો નહીં.

કોહેનુર—પણ શું તમે જાનતા નથી કે તેવન કાંઈ છે ?

રૂસતમ—મને શું ખબર કોહેનુર, કે તે કાં છે? જરા સાંતી પકર, એમ ગભરાએય સાની ?

કોહેનુર—તમારે જાનવું જ એવું કે તેવન કાંઈ છે, અને હું ગભરાઈ સાની.

રૂસતમ—હું ખરું કેહું કે હું મેહલુ દારગેટ વીરો કમું જાણુ-તો નથી. મેં ફક્ત નામ સાંભરેલું પણ મેં નજરે નજર તેને કાંઈ દીવસે જોયો નથી. હું શું તેને ઓરખું ? ન એક નાટકવાલો, હું એક બેરીસટર.

કોહેનુર—તેવન તો એક નાટકવાલો છે. પણ તમે તો બેરી-સટરમાં ખપી એક લેખાગુ નાટકવાલો થરી ચુકાય. અફસોસ કે તમારા ખાલી બપકા ઉપર હું લેખાઈ. માહરા બહા રોઠ સાથેની નીમકહુરામીની ગોયા આએ મને સજ થએલી છે. રૂસતમજી, ખોદા ખાતર મેહરવાનજીનો પતો મેલવવામાં મને મદદ કરો. હું ધારું કે એવણે આપઘાત કીધો હોય, એવણનો સ્વભાવ ધણોજ કાંકનો ઉતો. [કોહેનુર રડે છે અને ઘેઝીની માફક કરે છે.]

રૂસતમ—મેહલુજીનો પતો મેલવવા હું તુને મદદ કરસ. કોહેનુર, સાંતી રાખ. કલાપીટ ના કર. ચાલ માહુરી પાસે આવ. (રૂસતમ ટેબલ આગલ જઈને લખવા બેસે છે.) “ઈન ધી ફર્સ્ટ પ્લેસ, વી મસ્ટ સરક્યુલેટ આ ફુલ એન્ડ ગ્રાફીક ડીસ્ક્રીપશન ઓફ ડીઝ પરસનલ એપીયરન્સ. લેટ મી સી ” એ તારગેટ તારખુસ્યો ઉતો કે મંગુસ જવો હુમકયો છે ?

કોહેનુર—નહી, મેહરવાનજી મધ્યમ કદના છે, પણ દેખા એય તેના કરતાં વધારે લાંબા કદના છે.

રૂસતમ—“કવાઈટ ઈમપોસીબલ.” (લખે છે.) “ટોલર ધેન હી લુકસ.”—વાર તેવનની આંખ ભુરી છે કે ?

કોહેનુર—નહી જી, તેવનની આંખતો ગોરી ગોરી છે.

રૂસતમ—આંખ ગોરી ગોરી છે? “કવાઈટ ઈમપોસીબલ. ઓ આઈ સી.” તારે શું તેવણની આંખના ડોરા નથી કે ?

કોહેનુર—અરે નહી રે જી, મોટા મોટા કાસા કાસા ડોરા છે ન.

રૂસતમ—“ઓ આઈ સી.” (લખે છે) ટાલર ધેન હી લુકસ,
એન્ડ બ્લેક આઈજ.” વાર તેને શું પહેરેલું હતું ?

કોહેનુર—જી “આઈ ગ્લાસ.”

રૂસતમ—ખીજી કંઈ પહેરેલું હતું કે ?

કોહેનુર—ખીજી કંઈ નહીં.

રૂસતમ—“ક્યાર્ઈટ ઇમ્પોસીબલ.” તારે મું તે એમ નાગો
બધેબધે ભટકતો ફરેય કે ? “ધેન હી મસ્ટ ખી આ કેઝી ફેલો.”
તેણે કપડાં કંઈ પહેરેલાં હોશેની ?

કોહેનુર—જી, હાસતો વરી ! કેશમીરનો સુટ પહેરેલો હતો.

રૂસતમ—તેનો સ્વભાવ કહેવા ઉતો ? તે ઘેલા જોવા તો
નહી ઉતો ?

કોહેનુર—ઘેલા જોવા તો નહી, પણ સ્વભાવના તો જીનજર
ખરા.

રૂસતમ—વાર તેની કંઈ ખીજી નીશાની આખી શકશે ?

કોહેનુર—જી હા. હમેસ તેવન લાલ રમાલ વાપરતાતા.

રૂસતમ—(વિચારીને) હું ધારંચ કે હું તેનો પત્તો મેલવી
સકસ. (સ્વગત) માહુરી સાથે પુલ ઉપરથી ટપકાઈ ગીયોતો, તે તો
નહીં હોય ! (જાહેર) જરા બેસો, હું આયો. [રૂસતમ જાએ છે.]

કોહેનુર—માહુરા રોક મેહુરવાનજીનો પત્તો લાગે તો હું તેવન
પાસે માફ માંગસ, પણ જો તેવણે આપઘાત કીધો હોશે તો હું શું
કરશ ! અફસોસ ! માહુરી ભુલતું આ કેવું પરીણામ ! કંગાલ
કાદિરમેગ ! દયાનત છે તાહુરી ઉપર. કે તે મને લલચાવીને
ફસાવી !

જીલા--હુમરી.

હવસ કરે સર પર ભારી યોઝા ધરે, પાપસે ભરે, પાપમે મરે.

નાહકકો હકકી ખાજી હારે, હવસસે ડરે વહી ભવ તરે-હવસ.

આધી કોઈ જો છોરકે સારીકો દોરા જાયગા,

દૂબેગા અયસા યાહુ ંહો ખંદા ન હરગિજ પાયગા--હવસ.

[કોહેનુર જાએ છે, બેહુરામશા દાખલ થાએ છે.]

બેહરામશા—આએ કેસ તો બધા એ ભોગેની તરફનાં
જાએય. હું ધારૂં કે મેં મોટી થાપ ખાધીય, પણ કંઈ નહીં, મેં
એને સેવટ મુઠી પકરી રાખવાનેજ ઠરાવ કરીધોય. [રસતમ મેહલુ
ટારગેટનો લાલ રમાલ લઈને ઘખમ થાએ છે. બેહરામશા તેને
આવતાં જોઈને] અલો, જોને હું મલવા માગુંય તેજ આવેય.

રસતમ—(સ્વગત) હું તો ફક્ત આય રમાલજ મેલવી શક્યો.
માહરી તો ઘણી ચીજો પરી ગેઈતી, પણ પેલા માહરા હમનખર્દનો
તો આએ રમાલજ હાથ લાગોય. (બેહરામશાને જોઈને) સાહેબ,
તમે કોણને પુછોય ?

બેહરામશા—(અવાજ બદલીને) હું ધારૂં કે જે ધણી
પર ગઈ કાલે પોતાના સસરાને ગુંગલાવી મારવાનો “ચાર્જ” મુકવામાં
આવ્યોતો તે તમેજ કે ?

રસતમ—હા તે હુંજ.

બેહરામશા—અને આજે સહવારે છોરી મુકવામાં આયા નહીં?

રસતમ—“યસ ઓનરેબલ એકવીટેડ.”

બેહરામશા—અને તાં તમે તમારું નામ રસતમ આપ્યુંતું
નહીં ?

રસતમ—હા, કેમ ?

બેહરામશા—પણ તમને ખબર છે કે આએજ પલે
તમારું ખુન કરવાના આરોપ માટે તપાસ ચાલેય ?

રસતમ—(સ્વગત) અરરર! હજ્યાં તો બધી “મેડ હાઉસ”
નાંજ હવા ફેલાયલી લાગેય ! (જાહેર) માહરું ખુન કરવાના આરોપ
માટે તપાસ ચાલેય તારે તો તે બદમાશોને લાયક બદલો મલશે.
અરે બહા માલુસ, એવા ભેદી ખુન કરનારાઓની સામે કામ
ચલાવવા સરકારે મનેજ કાંય નહીં શક્યો, કે હું તો તેઓને
ફાંશી દેવારયા વગર છોરતેજ નહીં.

બેહરામશા—(સ્વગત) આએ માલુસ મેડ હોવાના ઢોંગ
કરેય. (જાહેર) તમે જાણોય કે શેઠ ? માહરાં માલુસો તમારે માટે
હમણા દરીયા આગળ સોધ ખોલ ચલામેય. હવે જો સાહેબ,

તમે રૂસતમજી પોતે હોવો તો તમારા મરણ પામવાની પુરતી જાણાનીઓ છતાં તમે જીવતા કેમ રહ્યા, તેનો સંભાલથી જવાબ આપજો. કારણ કે તમે જે બોલશો તે તમારી વીરૂધ્ધ જાણાની તરીકે રજુ કરવામાં આવશે.

રૂસતમ—“બટ હુ આર યુ ?”

બહેરામશાહ—“આઈ એમ આ ડીટેક્ટીવ ઓફીસર.”

રૂસતમ—તારે તો એક બેરીસ્ટર તરીકે મને કહેવા દેવ કે-

બહેરામશાહ—બેઅદબી માફ છે સાહેબ, તમે ગમે તેવા હુસ્થાર બેરીસ્ટર હોવ તોપણ આ બાબતમાં તો નહીં માફ થઈ શકે તેવું કાયદાનું અજ્ઞાનપણું તમે દેખાશે. કાયદાથી તમે તો મુવેલા ઠર્યા, તારે તેજ કાયદાનું ઉલ્લંગન કરવાની તમે કેમ હીમત કરોય ? તમે ફક્ત મરી નથી ગીયા, પણ મરી ગીયા પછી તમારી લાસ વતીક મલી સકતી નથી. “આઈ અનડરસ્ટેન્ડ હુ યુવ ઘેટ”

રૂસતમ—(સ્વગત) આએ માણસ જાં છે તા મને “હાફ મેડ” લાગેય, અને આરોપો સોધી કારવાની ધુનકીમાં જેમ ગમે તેમ ગાંધું ઘેલું બકેય. હવે એના એવા લમાતુ ખ્યાલો સાથે એને વધારે લમાવવો જોઈએ. બીચારો કીરતી મેલવવા થું થું જામરડા કરેય. “બટ હુ નેવર દાઈઝ. કેન નોટ વીન ધ પ્રાઈઝ.” (બહેર) સાહેબ, તમે માહરી પર ઘણોજ ગંભીર આરોપ મુકાય, પણ તે આરોપને માટે તમુને પુરાવા આપવા પરસે.

બહેરામશાહ—અરે બપાવા, પુરાવા તે કંઈ જેવા તેવા પુરાવા ? પહેલો પુરાવો તો એજ કે હમણાંજ તમારાં કપરાં પોલીસને હાથ લાગ્યાં. શેઠ, બેઅદબી માફ છે, તમે મેહરબાની કરીને હવે કબુલ થાઓ કે તમે મુવેલા છેઓ.

રૂસતમ—અરે મીં બેહરામશાહ, હું જીવતો છતાં મુવેલો છેઉં એમ કેમ કબુલ કરું ? હું જીવતો જાગતો છેઉં તેની વધુ સાબેતી એજ કે જે કોઈ માહરી સાથે હમણા વધારે તન પાંચ કરે તેને “કીક આઉટ” કરવાને સક્તીવાન છેઉં.

બેહરામશાહ—“આઈ ચેલેન્જ યુ.”

રૂસતમ—ડીક તારે જો કાયદો મને મુવેલો પારવાની હટ લેસે, તો હું જીવતો છઉં એમ મને કાયદામાં સપરાવનારની ખાત્રી કરવા માટે તેને કમ્મરમાંથી ઉંચકીને બહાર ફેંકી દેવો પરસે.
[રૂસતમ, બેહરામશાહના આંગપર ધસે છે.]

બેહરામશાહ—માફ કરજો સાહેબ, પથ્થરને આચકું ભરયે તો સાંખા દાંત ભાંગી જાય.

રૂસતમ—તું છેજ કેડો પથ્થરનો ભાઇ ભમરડો.

બેહરામશાહ—તમારા આય વધુ ભમરડા ગુમાવવાના માંડી વારો, ને તમે જરા માહરી સાથે ચાલો, કે તમોને ચકકરના ચકરા વામાં એવા ઉંચે ચહરાઉં કે તમારી ફજેતીના પારાવાર ને રસવાઇના રસ્તાએજ, તમે નજરે નજર જોઇ સકો. ચાલો સાહેબ.
(રૂસતમને પકડીને) જરા મેહર્યાની કરીને માહરી સાથે પુલીસ ચોકીપર આવવાની મેહર્યાની કરસો?

રૂસતમ—માહરાં દીલને લાય ના લગારો. તમે માહરીપર શું ચાર્જ મુકાચ?

બેહરામશાહ—ખુનનો ચાર્જ.

રૂસતમ—ત્યારે શું તે ખરેખર મરીજ ગીયો.

બેહરામશાહ—હા. મરી ગીયો.

રૂસતમ—માહરી મેહરાંનો વર અંતે મરી ગીયો ?

બેહરામશાહ—હા હવે કેવા કેકાણે આયા ? હું ધારૂંચ કે હવે આપરે કંઈ ખુલાસાપર આવ્યેય ખરા.

રૂસતમ—(ગભરાટમાં) માહરું માનો સાહેબ, તે થેલો હતો, અને તેણે માહરી પર હુમલો કરીધો. હોળતોજી કરતાં હમે અંતે ખાઈમાં પરી ગયા, અને જો તે ડટાઇ મુલો હોસે, તો તમે મને કબુલ કરવા દેવ સાહેબ, કે હવે સેવકખી મુવેલોજ છે.

બેહરામશાહ—“ ડહિટલેસ. ” હું ધારતોતોજ કે તમે એવો અકરાર કરસો. “ બેટર જો કવાયટલી. ”

રૂસતમ—“ આઇ એમ આ ડેડ મેન. ”

બેહરામશાહ—એમ તમે કબુલ કરોચ, એ તમારી લાયકા છે સાહેબ. (પકડીને) હવે ચાલો સાહેબ.

રૂસતમ—“ફેન્ડ બેક.”

બેહરામશા—કેમ વરી જીવતા થયા કે ?

રૂસતમ—સાહેબ, હું ધાઈય કે એમાં તમારી મોટી ભુલ છે.

બેહરામશા—વેલ, તે આપરે જોઈ લેસું. (બેહરામશા રૂસતમને પાછલ આવવાની ઇશારત કરે છે, રૂસતમ નજર ચુકાવીને નાહસી જાય છે, રૂસતમને નહી જોવાથી,) આખરે મને હફાવ્યો ખરો, પણ એ કાંઈ માહરા હાથમાંથી જટકવાનો છે.

[કાહેનુર અફસોસ અને ગભરાટમાં દાખલ થાય છે]

કાહેનુર—(બેહરામશાને) તેવન નથી મલતા કે ? કંઈ પત્તો મળ્યો ?

બેહરામશા—આનુ, તમે કાણને માટે પુછોય, તે હું કંઈ સમજી શકતો નથી, તોપણ તે સમજવાની કંઈ જરૂર નથી, કાંએકે ઉપરાસાપરી આરકતરી તપાસોથી હું અરધો થેલો થઈ ગીયોય. પણ કંઈ ગભરાવ ના, મેં બધું સોધી કાઢરયું.

કાહેનુર—પણ વાઈં સેક, તમે મને એટલું કહી શકસો કે રૂસતમજી કહાં છે.

બેહરામશા—કાણુ, રૂસતમજી ?

કાહેનુર—હાજી. મને તેવનને મલવું.

બેહરામશા—“ગુડ ઍસ્યસ !” ખોદા તમારા દુશમનનેખી એવું નહી દેખારે ! તમારા જેવી આવી ખુબસુરત આનુઓ તો આય ધરતીના એક સનગાર સમાન છે.

[બેહરામશા તેણીની દાહડી પસવારે છે.]

કાહેનુર—(તેનો હાથ જટકાવીને) દુર રેહવો. (સ્વગત) મુવા જે મલેય તે એવાજ કે !

બેહરામશા—(સ્વગત) અરરર ! માહરાથી આએ શું કાવ્યું કપાએય ! (જાહેર) બાઈ, “આઈ એમ આનલી એપરીશીએટીંગ ચોર બુટી.” જે રૂસતમજીને મલવા માગોય, તો આય તમારી મુંદર સ્થીતી બદલાસે, સરોવર જેવું કદ એક સુકાયલાં લાકરાં માફક જડ થઈ જસે, ને જોલાખનાં ફુલ જેવો મુખડો પીકકો પરી જસે, તારેજ તમે તેને મલી શકસો. “બટ નો.” હું તેમ ચાહ-

તો નથી, કારણકે હું તમોને આહુત્ય, તેથી હું આહુત્ય કે તમે
રસતમજીને મલો નહીં તો સારું.

કાહેનુર—પણ હું આહુત્ય કે તમે આય માહરી પરની
મેહરખાની અને આહને ચુલે ચહરાવી ચગડોલપણું છોરી દધને
મને ખરેખર કેહવો કે રસતમજી કાંઈ મલસે ?

બેહરામશા—તેવનતો ખીજી દુન્યાના રહેવાસી થઈ ચુકાય.

કાહેનુર—આપરે ક્યારની આય માંથાફેર કરયેચ, પણ હું
તમોને ઓરખતીખી નથી.

બેહરામશા—હું છુપી પુલીસખાતાનો “ડીટેક્ટીવ” છઉં.

કાહેનુર—હો “ડીટેક્ટીવ” ! તારે તો તમે બધું સાંભલ્યું હોસે ?

બેહરામશા—હા.

કાહેનુર—અને તમે બધું જાનતાં હોસો ?

બેહરામશા—હા. હું બધું જાનુંચ.

કાહેનુર—તારેતો તેની મને ખબર આપોની ?

બેહરામશા—હા, તમુને ખબર આપવાને મને જરા
ખી વાંધો નથી, પણ—

કાહેનુર—પણ શું ? હું ધારુંચ કે હું ધારતીતી તેમજ થયું
હોશે ! કેહવોની તેવને આપઘાત કીધોચ કે શું ? બોલોની જેહર
ખાધુંચ ? પીસતોલે માંથું ઉઠારયુંચ કે દુખી મુવાચ ?

બેહરામશા—તેના કુબવા વીસે તો હું કંઈ જાણતો નથી, પણ
તેનાં કપરાં હમોને મલ્યાંચ.

કાહેનુર—શું માહરા ધણીનાં કપરાં ? બસ તારે થઈ ચુકું !

[કાહેનુર સોફાપર બેહોસ થઈને પરે છે.]

બેહરામશા—હા. હવે સમજ પરી. આય તો જેનુ ખુન
થયું તેની મીસેસ લાગેચ, અને તે ખુનની અંદર એણે પણ લાગ
લીધેલો લાગેચ. પણ મેં તો એને બદલે ભલતીજ ખાધને કેદ કીધીચ.
માહરા જેવોખી મુરખ કોણ હોસે ? પણ કંઈ નહીં. ભુલ સુધારવા
માટે હજુરખી કંઈ મોર્ડ થયું નથી. અહા ! પણ આય ખુબ-
મુરત છોકરીને હું કેમ ફસાઉં ? જાને બે ધરી એને જોયાજ કરું !

ખુબસુરતી એક એવી દાલ છે કે ધનસાફના હાથમાંથી તલવારનો ઝટકો તે ઘણી આસાનીથી જલી લેતી, ને ધનસાફની જે ખરી નેમ છે તેને ઉઘી મારેતી. આપ ખુબસુરત બાઈએ મને અર્ધો દીવાનો કીધોતી, પણ બચ્ચા બેહરામશાહ, તું આપ થું ઘોંટાલો વારેતી ? સાવધ ! સાવધ !! સાવધ !!!

[બેહરામશાહ ઘણાજ વિચિત્ર આકારમાં ઉભા રહેછે ને જમશેદ દાખલ થાય છે.]

જમશેદ—“ સ્ટેડી ! બ્યુટીફુલ સરપનટાઇન સીચ્યુએશન. વન, ટુ એન્ડ થ્રી; શીનીશ.

બેહરામશા—અરે આપ ચકરમ તો પેલોજ !

જમશેદ—તમે મને ઓરખોતી સાહેબ ?

બેહરામશા—હા, પણ તમારું આપ વીચીત્ર ચકડોલપણુ માહરા અનુભવમાં એક નવાઈ દાખલ ઉમેરાસે.

જમશેદ--અહા ! એ માહરું વીચીત્ર ચકડોલપણુ તો આખખાં “યુરોપ, ઓસ્ટ્રેલિયા, અમેરીકા” અને દુન્યાના જેવી ભાગોમાં હું ફરી આવ્યો તાં વખણાયલું છે. અરે મોટા મોટા ફોટોગ્રાફીક આર્ટીસ્ટો માહરી અદેખાઈ કરેતી. સાહેબ, સેવકને નાટક નુકતેચીની કરવાનો સોખ છે. અને તેથીજ આવી રીતના ઢપછપના ફોટો પારી લેવાનો મને ધખારો લાગેલો છે.

બેહરામશા—અને એજ તમારા ધખારાને માટે માહરે તમારી સંભાલ લેવી પરસે. ધખારાનાં ડોલ હેઠલ જે તમે ઢોંગ કરતા હોસો તો વગર બાડાનું ઘેર તમારે માટે તૈયાર છે; પણ જે એ તમારો ધખારો ખરોજ હોસે તો પછી “મેડ હાઉસ” ના દરવાજા તમારે માટે ખુલ્લા છે. માહરે તમારી સાથે વાત કરવીચ.

[બેહરામશા જમશેદને ધખારો કરેતી.]

જમશેદ—“વેલ ધન, સ્ટેડી, આઈ વીલ ટેક યુ.”

બેહરામશા—“નો, નો; બટ આઈ મીન ટુ ટેક યુ.” તમે ગુપચુપ માહરી સાથે પોલીસ ઓફીસર આવો.

જમશેદ--થું ! પોલીસ ઓફીસર ?

બેહરામશા—હા સાહેબ, પોલીસ ચોખીપર.

[બેહરામશા જ મરીદને પકડવા જાય છે.]

જમશેદ—“બેક, ટચ મી નોટ.”

બેહરામશા—અરે એ હમસમ કંઈ ચાલસે નહીં ! એકતો માહરા હાથમાંથી હમના છટકયો, પણ તુને હું છટકવા દેવસ નહીં.
[જમશેદના આંગપર ધસે છે.]

જમશેદ—હુઆ ! માહરી સાંભેથી તાહરી નજર ફેરવ; હું તુંને ચુસ્સાખાજ અને ઉછાછલો દેખાતો નથી, પણ તે જરે તેના ખુર બાહારમાં મગરી નીકલસે, તારે તેનાં બચકાર પરીણામથી તાહરી સુધસુધ ઠેકાણે આવી જશે. “આદ, યુ ગો.”

[જમશેદ હાથ લાંબો કરેચ ને મોહડું ફેરવે છે,
તેટલાં બેહરામશા તેના હાથમાં બેડી નાખે છે.]

બેહરામશા—બાવા, માહરં માનો ને મુંગા મુંગા ચાલો.

જમશેદ—અફસોસ ! માહરા હાથમાં બેરી, પણ માહરીપર આરોપ શું છે ?

બેહરામશા—ફસનમનાં ખુનમા ભાગ લેવાનો.

જમશેદ—ખુન ?

બેહરામશા—હા ખુન તાહરો એક સાથી અહીં છે ને ખીજો નાહસી જવા પામ્યોય.

જમશેદ—“લાયર એન્ડ સ્લેવ, આઇ સો ડીનાઇ ધાઈ ફાઉલ એન્ડ સ્લેંડરસ ચાર્જ. (થોરોવાર વીચાર કરીને ચોક્કસ ઢપે ઉભો રહીને) “ખુદીપ્રુલ પોલીશન.” એ માણસાઈ દેખાવના વીકાલ હેવાન, તાહરામાં જો જરાખી દયા હોય તો લે આવ માહરો કેમેરા અને માહરી જીંદગાનીમાં વીતેલા આવા એક બચકાર સંકટનો ફોટો ઉતારી, તે આવતા જમાના માટે મને “સીક્યોર” કરવા દે.

બેહરામશા—અફસોસ ! ખીયારાની દયા લાગેચ.અહા હા ! પાપ અને ખુનમાં કોઈ કોઈનું શરીર નથી. પાપનો ધરો ભરાએ ત્યારે મોભપર ખેસીને પુકારો. પાપનો પાપ લોભ, તેમ લોભને ખાતર એ ખીયારાએ ખુન કીધુંચ, અને અફસોસ છે કે ભેજથી ખીસી ગીયોચ. અરે, “આઇ સો મીસતર,” તમે મેંડ થયાચ કે શું ?

જરા મગજ ડેકાણે રખો. (જમશેદ બેહરામશાને એકી નજરે ટીકે છે.) “આઈ સે ! મુ આર આ મેડ ફેલો.”

જમશેદ—“ મેડ, મેડ,” આ હો હો ! “ગોન, ગોન, એથેલોઝ ઓકયુપેશન ગોન. ” [જ સોફાપર કોહેનુર પડેલી છે તેની ઉપર જમશેદ ફસડાઈ પડે છે, જમશેદની બેડીનો એક ભાગ બેહરામશાહ કોહેનુરના હાથમાં નાંખે છે.]

બેહરામશા—“સેફ બાઈન્ડ, સેફ ફાઈન્ડ.

જમશેદ—“ આ પ્રેવારખ નેવર સ્ટેલ ઇન ધ્રીફ્ટી માઈન્ડ.”

બેહરામશા—ચાલો, પક્ષીઓ સામ્રુત સપરાયાં; હવે માહરે એ લોકને પોલીસ ચોકીપર વધ જવાનો જાહેાવરત કરવો જોઈએ. અચ્ચા બેહરામશાહ ! આજે તાહરે નસીખ ઘણું જોર કરેય.

[બેહરામશાહ જાએ છે, કોહેનુર હુશ્યારીમાં આવી પોતાનો હાથ ઉંચકે છે, સાથે જમશેદનોખી હાથ ઉંચકાએ છે.]

કોહેનુર—ઓ ખોદા ! ખોદા !

જમશેદ—“ઓ હેવન ! હેવન !”

કોહેનુર—તેવણુ પણ કાંઈ છે, તેવણુ ? [કોહેનુર બેડીવાલા હાથ પોતાની છાતીપર મારેય ને જમશેદનો હાથ જે તેણીના હાથની સાથેજ છે તે હાથમાં કોહેનુરની ઢાહાડી આવે છે.]

જમશેદ—એ આય શું ? માહરા હાથમાં બેરીતો બેરી, પણ માહરી સાથે એક બાનુંને ખી ઘેરી ! (જોઈને) અરે આએતો પેલી ખુમસુરત કોહેનુર છે !

કોહેનુર—ઓ ખોદા ! હું કહાં છેઉં ?

જમશેદ—તમે કહાં છેઓ ? તમે કાંઈ છેઓ ? હું કાંઈ છેઉં ? અરે એમ કહેવો કે આપરે કાંઈ છેયે. જગો, બાનું જગો; હુશ્યાર થાઓ; હીમત પકરો; આપરે છટકાંમાં સપરાયાય; “વી આર ઇન આ ટ્રેપ, કોટ હેલ બાઈ એનીમીઝ.”

કોહેનુર—કાણે ? જમશેદજી ! (બેડી ખતાવીને) તમે મને બેરી પેહરાવી તેનો સખખ થું ?

જમશેદ—સખખ, હું કંઈજ જાણતો નથી, પણ આપ હાલ-તમાં આપરે જે સખી પરાવે તો ધણજ સરસ થાએ.

[જમશેદ પોતાનો બેડીવાલો હાથ કોહેનુરના બક્ષામાં નાખે છે.]

કોહેનુર—દુર ! દુર થાઓ, મહને એકદમ છુટી કરો.

[કોહેનુર જમશેદથી અલગ થવા જાય છે, જમશેદ તેણીની સાથે ધસડાય છે]

જમશેદ—(બેડી ખતાવીને) પણ આપ સરજતજ જાં સાથે તાં હું છુટો થાઉં કેમ ? એતો તકદીરના લેખ લખ્યું ચુકા. “ઉન અપ શીનીશ.”

કોહેનુર—જમશેદજી, તમારા જેવા માણસથી મેં આવી આશા નહીં રાખીતી. અશ્સોસ ! આપ થું આફત ! હું રસતમજને કેહ-તીતીજ કે આએ માણસ ધસેલો છે, ને તેમજ અંતે થયું. અરે આપ વખતે જે માહરો માલેક આવે, તો માહરો કેવો રજેતો થાએ, અને તે માહરા રજેતાની સાથે, કાણુ જને તમારોખી કેવો ફનાફાટયો થઈ જાય !

જમશેદ—તાહરો માલેક ! કાણુ તાહરો માલેક ?

કોહેનુર—હવે બધી પંચાત છારો ને મને આએ બક્ષામાંથી છુટી કરો.

જમશેદ—તમે બેરીમાંથી છુટાં થવા માંગોચ તો માહરે કાહ ના છે. પણ હું તો કેહુંચ કે બેરીમાંથી છુટાં થવા પછી પણ તમે માહરી સાથે રહેજો.

કોહેનુર—અશ્સોસ ! માહારા જેવી હાલત કોઈની નહીં હોસે.

જમશેદ—ખરેખર ! કોઈની નહીં. “ધીસ ઇઝ આ બ્યુટી-ફુલ સીચ્યુએશન.

કોહેનુર—આએ ધાણુંજ શરમ બરેલું છે.

જમશેદ—ખરેખર શરમ બરેલું છે, પણ એ ધાણું દીલ ડિસકેરનાર છે. “ઇટ ઇઝ આ ટ્રેલ્ડ સીચ્યુએશન.”

કાહેનુર--શરમ છે ! એક ઓરત જાતને પોતાની મતલબ સાંધવા ભેરીમાં ખંધ કરવી એ નામરદોનું કામ છે. (કાહેનુર રહે છે અને પોતાના ગજવામાં રૂમાલ સોધે છે અને તે નંદી મલવાથી જમશેદને) માહરા રૂમાલ કાંડુ છે ? જમશેદજી, જે તમારામાં જરાખી દયાનો ઝરા વહેતો હોય; ને જે તમારામાં માનસાધ ખવાસ હોય, જે તમારામાં ઓરત જાત તરફ સંબંધતાની લાગણી દેખાડવાની શક્તિ હોય તો--

જમશેદ--તો શું ? એજ કની કે માહરા રૂમાલે તમારી રડતી આંખોને રાહત અપશું ?

રાગ ઈચ્છેજી

કાહેનુર--મુરખ બકવાં નાં કર નાહક, દુર હં ધુતારા જા જા !

સુંદર ગુણપર જમશે કેવો, વાહવા જાની, જા, જા, જા.

કંકર સરખો, જા જા જા જા જા જા જા.

મુજ બદનપર ના જુલમ કર, બેશરમ મરી જા જા જા.

ઓ દીવાંના, મર જા, હટ જા ! અરે હાયે ! હાયે ! હાય !

ઓ દીવાનાં શરમા હયાંથી જા જા જા જા,

ઓ દીવાંના, હટ જા, મરી જા હટ હટ !

જમશેદ--માંની જા સાથે રહીયે, દુન્યા ફરીયે, નામે કાહરીયે,

કાહેનુર, માંન, હું કહું છું તે ખરું, નામ તાહરું થશે દુન્યામા.

[જમશેદ પોતાનાં ગજવાંમાંથી રૂમાલ કાઢીને

કાહેનુરની આંખ નુછેય.]

કાહેનુર--દુર રહો ! માહરા દીક્રને હાય ના લમારો ! એક ઓરત જાતનો મલાહજો સાચવવાની રીત તમોને ખબર છે કે વહી ? હું એક એક્ટ્રેસ છું એ વાત ખરી, પણ દુન્યાની અર્થથી પાકદમાન ઓરતો કરતાં, એક સેસબારખી હું ઉતરતી

નથી. મરદો નખલાં ભેળાંની ઓરતોને ખરાબ રસ્તે દેરવેય, તે કીસમની ઓરત મને ના સમજતા. નાટક તખ્તાની કીર્તી હું સારી રીતે સમજુંય, અને તે કીર્તીને કાયમ રાખવા માહરુ જેવી મક્કમ વીચારની ઓરતોજ નાટક તખ્તાની નોક જલવવાને શક્તિવાન છે.

જમશેદ—“આઈ એટ વન્સ ગો વીથ યુ.”

[રસતમ દાખત થાય છે.]

રસતમ—ઓહો! જમશેદ? કેમ કોહેનુર, તમેજી છેઓ કે? ને આય તમારા હાથમાં બેરી શાની? આય ભેદી બનાવની કંઈ સમજ પરે?

જમશેદ—“ઈટ્સ આ ત્રેજક સીર્યુએશન, આ દ્રેમેટીક સીર્યુએશન.”

કોહેનુર—અરે મુઘ કોહેનુર, પણ આય બધાની મતલબશું?

રસતમ—કોઈ લાહેત સખસે એવી “એરીડેવીટ” નોંધાવીય કે તે પોતે રસતમ છે, અને હું કોઈ બીજો છે’ઉ. વરી મારી મેહરાંના પહેલા પરણ્યાં ખાવી’દને મારી નાખવાનો મારીપર આરોપ મુકવામાં આયોય. [અંદરથી પગલાંનો અવાજ આવે છે.]

કોહેનુર--પણ આએ વરી કોણ આવેય?

જમશેદ--હું ધારંય કે પેત્રો “ડીટ્રેક્ટીવ” પાછો આવતો હોશે.

રસતમ—નંહીરે, એતો મહેરાં અને તેના બાવા આવતા હોસે.

કોહેનુર--અરે નંહીરે, એતો મેહરવાનજી આવતા હોશે.

રસતમ—કોણ? કદાચ મેહદલુ ટારગેટ આવતો હોશે. (સ્વગત) અરે તે કાહાંથી આવતોતો? (જહેર) કોહેનુર, (ગજવાંમાંથી રમાલ કાઢાડી) આએ રમાલ તું ઓરખેય?

કોહેનુર—હા, તમને કહ્યું તું કેની, કે એજ રંગનો રમાલ મેહરવાનજી હમેશાં વાપરેય?

રૂસતમ—(સ્વમત) અરર ! તારે તો પેલો દિવાનો; જોને હું મેહરનો આમનો વર સમજતોવો તે તો મેહર દારમેઝ નીકલ્યો !

જમરીદ—“કવીક” ઉતાવળ કરો, અને અંહીથી નાહસવા માંડો, નહીં તો મને લાગેય, કે વરી કંઈ નવો તામરો પેલો “ડીટ-કરીવ” આપરે માટે જોડરો.

કોહેનુર—હવે તો ધણું મોરું થયું, અને તે લોક હૈયાં આવી પુગાય. જમસેદજી, તમે આજે પરદા પછવાડે બરછ જાઓ.

રૂસતમ—હા, એથી ઠીક છે. [રૂસતમ અને જમરીદ પરદા પછવાડે બરાય છે, કોહેનુર પોતાનો બેડીવાલો હાથ પીઠ પાછલ રાખી બાહારજ ઉભી રહે છે, મેહરખાનું, હોરમજશા અને મેહરવાનજી દાખલ થાય છે.]

મેહલુ—મેહરખાનું, મને કંઈ સમજ પરતી નથી કે શું વીચાર બાધું. હું ધાર્ય કે એમાં કંઈ લુલ્લ છે, પણ તે છતાં તે લોકની સાંખે દેખાઈતા પુરાવા ઘણા મજબુત છે, અને જો આસમાનપરથી ફરેસ્તાખી આવીને મને તેને માફ કરવા કહે; તો હું સાફ ના પાડું, કદીથી તેને માફ કરવાનો નથી.

મેહરખાનું—બાવા, પણ માહરા રૂસતમનું શું થયું હોશે ?

હોરમજશા—ખીહ ના દીકરી, રૂસતમ હાથ નથી લાગો, પણ તેનાં કપરાં હાથ લાગાય. હું ધાર્ય કે કપરાં વગર આવતાં તે શરમાતો હોશે તેથીજ કંચે બરછ બેઠો હોસે. (કોહેનુરપર નજર પડવાથી) અરર ! નખ્ખોદ ગીયા રૂસતમને ખરચ કરવાનું તો એક જાતનું ઘેલાપણુંજ લાગેલું છે. કરોડપતીના મેહલમાં નહીં હોય તેવાં પુઠલાં શાનાં ગોઠવી મુવોચ ? ઘેરનો ખાધો કહેતો હતોજ કે વેલાતથી એક જાનીતી “એકદેસનું રટેચુ” મેં મંગાવેલું છે. તે કંચું મંગાવીને ગોઠવીખી દઈ મુવોચ. એવા વગર અરથનો ઉડાઉ ખરચ કરનારો ખરચાલું જમાદ મને નહીં જોઈએ.

મેહલુ—અરે “એક્ટ્રેસનું સ્ટેમ્પુ” શાનું સાહેબ ? એ તો એક જીવતી “એક્ટ્રેસ” છે.

હોરમજશા—શું જીવતી “એક્ટ્રેસ” છે ? અરે બા તમે નહીં જાણો, આય-સંમેમરમરની બેઠક એણે તૈયાર કરાવી તારને એ કેહતો તો કે એક પુતલું મેં મંગાવેલું છે, અને અને લાગેય કે તેજ એ પુતલું છે.

મેહલુ—શેઠ, તમે જીવતાં માણસને મુરદું ખનાવવાની બે-અદબી કરોય.

હોરમજશા—તમારાં લેજમાં મને કસર લાગેય, સમજ્યા ? તમે પથ્થરમાં જીવ મુકવાની સોખાઇ વાપરોય, તો જાણો, જમને બેલાસક કોટી કાંચે નહીં કરતા ? (સ્વગત) આજે કેટલા કેટલા દીવસો થયા રાહુની દસા બેડીય કે શું, તે બધાં ઘેનાં વાળાંઓ સાથેજ કામ પડેય.

મેહુરાં—મીઠ ટારગેટ, તમારાં લેજનાં ટારગેટને દેવાન-પણાની ગોલીએ વીંધેલી લાગેય. મહારા બાવા કહેય તેજ ખરું છે.

મેહલુ—કેમ, કોહેનુર ! જવાબ દે. તુંજ કોહેનુર છે કે નહિ ? હા, એજ માહરી કોહેનુર ! નહીં બોલતી ? બોલ ! યાતો મારી આંખો ઠગાએય, યા તો આ સવપનો છે !

હોરમજશા—યાતો તમે “મેડ” થઇ ગીયાય.

મેહુરાં—અરે પણ બા તમારી ખાતરી કરો, જાણો; જોઇએ તો પથ્થર સાથે માથું ફેરો.

મેહલુ—કોહેનુર ! બોલ, તારાં કીધેલા બધાં કરતુકો હું માફ કરસ; મારી સાથે વાત કર, બોલતી તુંજ કોહેનુર છે કે નહિ ?

હોરમજશા—બાવા, જરા ચસમો ચહરાવીને જોવતી.

મેહલુ—(ચસમો ચહરાવીને) હા, એજ, એ બોલ, બોલ ઓ આ ધરતીપરની ખુબસુરતીની દેવી ! બોલ કે તું જીવતી જાગતી છે, કે તુંને કોઈએ મારી નાખી; “સ્ટદ્” કરીને મુકીય ?

હોરમજશા—અરે બાવા, એને તો “સ્ટદ્” નથી કીધી, પણ તમારાં લેજનાં લુસાંથી “સ્ટદ્” કીધેલું લાગેય.

[મેહલુ હાથ લગારવા જાએ છે, કોહેનુર હાથ લાંબો કરી દુર રહેવા ઇશારત કરે છે.]

મેહરાં } અરે ! એ આય શું ચમતકાર !
હારમજશા }

હારમજશા—ખરેખર રાહુની દસાજ બેઠેલી લાગેચ.

મેહલુ—નહીં, હું હવે તુંને કઠી છોડું નહીં ! હું તુંને માફ કરશ, તું ચાલ મારી સાથે.

કોહેનુર—મેહરવાનજી, તમે કેવા બોલા અને બલા ! મને માફ કરજો.

હારમજશા—અરરર ! આય સું કાલાં કરતુકો રસતમ લઈ બેઠાય !

મેહરાં—એ તો પેલીજ વંત્રી !

હારમજશા—અરે વંત્રીને જવંત્રી ! એવા એકબીદાનાઓ ઉપર આવા આવા માંડલાંના મકોરાઓ કાંએ નહીં ભમે ?

મેહલુ—પણ તું તાંનીં તાં શાની ઉભી રહીય ? ચાલ મારી સાથે. [મેહલુ, કોહેનુરનો હાથ પકડી ખેંચે છે,—સાથે જમશેદખી ઘસડાઈ આવે છે]

મેહરાં—(જમશેદને જોઈને) ઓ ખાપરે ! એ આએ છેલ્લો અહીં કાંથી ! ને આય શું અવતાર !

હારમજશા—અરે આય તો પેલો ચક્રમ જમશેદ “રતેપ શોટ !” અરરર ! એ આય સું જાગેતો !

મેહલુ—અરે આય ચહેરો તો મનેખી ઓલખાનમાં આવેચ !
[બધાં ટીકીને જમશેદને જોએ છે.]

જમશેદ—“વેરી ટચીંગ સીચ્યુએશન. બ્યુટીફુલ. સ્ટેડી ! વન, હુ એન્ડ થી. શીનીશ.

રસતમ—(પરદા પછવાડેથી નીકલી આવીને) ઉભા રેહો, મને ખુલાસો કરવા દેવ.

મેહરાં— }
હારમજશા— } ઓ રસતમ !

મેહલુ—અહા ! આએ તો મારાં સુખનું સત્યાનાસ વાલેનારાં માથુસ છે !

રૂસતમ—સાહેબ, તમેએ કીધેલા ચોકસ ટીકાપરથી હું એવાં અનુમાનપર આયોતો કે તમે મારી મેઢરાંના આગલા વર છેઓ, એવી ગેરસમજુતીને લીધે આપરે વખત ફાકટના મરાઈ પરયા.

મેહલુ—અને ફાકટના પુલપરથી ગજારી મુવા, પણ તમને ખબર છે કે ? મેઢરાંપર અને મારીપર તમારાં ખુનનો આરોપ મુકવામાં આયોતો.

મેહરાં—હા, ને વરી કાઈ ખેરીને “નાઇટ્રોગ્લીસરીન”થી ઉગારી મુકવાનો પણ આરોપ મુકવામાં આયોતો.

રૂસતમ—“નાઇટ્રોગ્લીસરીન”નું ફરીથી નામજ ના દેતી ! તે એક ધણુંજ ઉછાછલું પગલું હતું.

મેહરાં—તમારાં બધાં કાગલો મને મલ્યાં, તે ઉપરથી બધો ખુલાસો થયો.

હોરમજશા—(જમશેદને બતાવી) મેઢરાં, તું એવનને ઓલખેચ કે ?

મેહરાં—અરે નહીંરે, હું એવનને સદંતર ઓલખતી નથી. ને જો ઓરખતી હોઉં તો એટલુંજ કે એક લેજાં ફાટેલા માણસની કાની, એક વખતે મારી સાંખે આવી બકબકારો કીધોતો, તે પરથી લાગેચ કે એવન એક પહેલાં નંબરના ચક્રમ છે.

જમશેદ—બાઈ સાહેબ, સેવક તમેને જોઇને ઘુણેજ ખુશી છે, અને તે મારી ખુશીની અંદર તમે અને આપ તમારા બાવા મારી સાથે સામેલ થશો કે નહીં, “ધેત્સ આ પ્રોજેક્ટમ ટુ સોલ્વ.”

હોરમજશા—પણ મારે વાસતેબી આપ બધાં લુલલુલામરી જેવા ઉખ્યાના પારખવાનું કામ ધણુંજ મુશ્કેલ છે.

[ખેહરામશા, મણુપતરાવ, મુનશી કારિયેગ મલી-અંદરને લઈને આવે છે. કારિયેગના હાથમાં બેટી છે.]

કાદિરબેગ—(મેહલુ ટારગેટને) મેહરવાનજી શેઠ, મુજે માફ કીજીયે, મુજે કીસ વાસતે નાહક ઇસ બજારમેં ફંસાયા. મયં અપની ખતાઓંકી આપસે દરગુજર થાહતા હું.

ગનપતરાવ—અરે હોરમજશા શેઠ, તમારું મુરદું ડેટલે દહાડે કપાટમાંથી હાથ લાગું ?

મેહરામશા—મુગા રેહો ગનપતરાવ, આય એક જખરો ગોંટાલો થયોય. પહેલે આપરે બધાંની યેરી કાહરી નાખી આયે થયલા છબરડાનો નીકાલ લાગ્યે. (બધાંની બેડીઓ કાહડીને) બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો, તમે પર કોઈ પણ પાયા વગરના તોહમતો મુકીને મારી “ડીટેક્ટીવ” તરીકેની જીંદગીમાં આય પહેલીજ છકકર ખાધીયુ, અને તમે બધાંને ખોટી રીતે સતાવવા માટે હું ધણો શરમીદો છઉં. આય બેવકુફ ગનપતરાવે મને ખોટું રસતે દોરવ્યો.

ગનપતરાવ—શું તમેખી મારા સાહેબ ! (તેની ખીચ પાડે છે) ગનપતરાવે ખોટું રસતે દોરવ્યો ? આય રસતમજી હાજર છે. પુછોની; એવણુ કોઈનું ખુન કરવા માગતાતા કે નહી ? અને અગરજો તે ખોટુંજ ઉતું, તો તમારે તો તે ખોટાનું ખરું કરી દેખારવાનું ઉતું ! જાવ મારા સાહેબ, તમેખી તમારાં વેચ્યાં ! “યુ આર નોટ આ ગુડ ડીટેક્ટીવ. આઈ બોયકોટ યુ ફ્રોમ ધીસ ડે.”

રસતમ—ગનપતરાવ, તમુને એક વીશ્વાસુ માણસ જાણી મારી ઓરીસમાં ચાલતાં છુપાં કામકાજની હીલચાલ જોવા દીધી, તો તે વાત જાહેર કરી આવો નકામો ગોંટાલો કીધો કે ?

ગનપતરાવ—અરે પણ શેઠ, તમે ખુન કરો તે હું કરવા દેઉં કે ?

રસતમ—અરે બેવકુફ ! તે ખુનો તો કરવાનાં ઉતાંજ, પણ તે કંઈ ખરેખરાં ખુનો નહી.

બધાં—(જમશેદ અને કાહીનુર સીવાએ) નહી ?

હોરમજશા—તારે નાખદ્રોગ્ધીસરીન અને કસોરોફાઈર્મથી તમે બેસુધ કરીને દરીયામાં ડુબાડી નાખવા માગતાતા તે કાણુને ? તે બાબદ શું એક ખુન તરીકે નહીં કે ? અને તમે તાં બેસીને બધાં “કેનસપીરેસી” અજાવતાતાં તે શું કરવા ?

રસતમ—‘ઓ બાઈગાડ !’ અરે તેનો એક નાટકનો પ્લોટ હું મી. જમશેદને સમજાવતો, અને હું જાન્ય થાઉં તમે કેમ જાણ્યું ?

હારમજશા—અરે હું તો તાં કપટમાં છુપાએલો હતો.

બેહરામશા—અને હું છી ત્યાંજ છુપાએલો હતો.

મેહલુ—અને સેવકખી ત્યાંજ હતા, પણ મી. રસતમ તમે કેહવો ત્ય ક તે તો એક નાટકનો પ્લોટ તમે સમજાવતા. હું એમ પુછું કે નાટક સાથે તમને નીસબત શું ?

રસતમ—તારે સાંભલો, મને ખુલાસો કરવા દેવો. મેં છુપી રીતે એક નાટક કંપની કાઢીતી અને માહરાં દમનસીએ હું તેમાં નીશકલ થયો.

હારમજશા—શું ? તમે નાટક કંપની કાઢીતી કે બા ? લે મેહરાં, આએ તારો રસતમ. કેમ તમને તો નાટકને નામની છીટ હતીની ? કેમ હવે શું વીચાર ?

મેહલુ—તારે કાહેનુર, હવે મને સમજ પડી. મુનશી કાલીચંદ્રએ મને જે કહેલું તેજ આખરે ખરું થયું. પણ એક બેરીસ્ટરની ઓફીસમાં એક નાટકનું રીહરસલ ચાલે, તેનો ખ્યાલ વટીક મને આયો નહીં ; કારણ કે તે આએ જમાનાનું પેહલાં નંખરનું હંબગ છે.

કાહેનુર—મેહરવાનજી, હું માફ માગું. મારી ભુલ થઈ, પણ આએ કંગાલ મુનશી કાદિરખેગે મને લલચાવીને ફસાવી.

કાલીચંદ્ર—કયું મુનશી કાદિરખેગ સાહેબ ! આપ અખ કુચ શીક ન ફીજિયે. આપનેબી કાહેનુરપર ખુબ બસીકરન ચલાયા થા ; મગર અખ દીલસે રંજ મીટા દીછયે ; ચોકી થાનેકી સઝેર કીછયે. શુક ખુદકા ! કુચ તો પતા લગા. અખ દાનાઇકી કુંજસે પોશીદા રાજકા કુલુક ખુલ મયા, ચે આપકી નમકહરામીકી સજા ખુદાને આપકા દી. મુજકા તો બેહરામજી રોકને મેરા ખુલાસા સુનતેકી રેકાઈ દી, મગર મયને તો આપકા એસા બનાયા મસાલા, કે કપદી બનકે હવે રીંગલા. જનાખ મુનશી સાહેબ, કાહેનુરકો કહાં બગા લે ગયે થે ? દરબાર, સુરકાર, બાગાર, જુટા, પૈગાર, ઘાટકા ખીજેના કીર

લાવેલી માર, જે સમ આપકે લિયે માગ્યું છે. અરે મજબા રે મજબા ! જો અપને આક્રોશ રંજ હીખાય, હસકો ખુદ ગવિષર ક્યું ન ચહુરાએ ?

કાફિરખેજ—દેખો અખરદાર ! અપસે એસે નાશાઈસ્તા કલામ મુહસે ન નીકાલો ! હોશમે આ જાવ; જખાંકો સંભાલો, નહીં તો ખરખાદ હો જાવગે, જાંદગી ભર નાશાદ રહે જાવગે ! કોઈ કીસીક કયા કર સકતા હય ?

અખયાત.

પસતી વો દે જીસે કોઈ રક્ષાત ન દે સકે,
ખખરો જિસે મર્જ કોઈ રોહત ન દે સકે.
જીદલત વો દે જીસે કોઈ, ઈજજત ન દે સકે,
ઈજજત વો દે જિસે કોઈ જીદલત ન દે સકે.
હસરત હો અશરત, હસકી રત્નકાળે ધ્યાન હો;
આદત હો આપ્રીયત, જો ખુદ મેહેરખાન હો.

મેહલુ—મુનશીજી, હવે બસ કરો, તમારી રાયરીના પોથા હાલ તુરત બંધ કરો.

મેહુરાં--ત્યારે શું રસતમ હવેથી તમે યેરીસટરનો ધંધો નહીં કરશો કે ?

હોરમજશા—અરે, હવે યેરીસટર નહીં ને એકટર, કોઈખી રીતે આખર ઈજજતથી પોતાનું ગુજરાણ કરે એટલે ભલે ભલું.

[ખદલો દાખલ થાય છે]

ખદલો--અરે હોરમહા હેઠ, આપના ગોહુપ ખાનું ઘેલાં જવાં થઈ ગીયાંય, અને હયાં તમુને મલવા આયાંય, અંદર બોલાઈ ?

હોરમજશા—હા બોલાવ. (ખદલો જાએ છે) અરે તેખી એક એકટરની સાથેજ પનવાનો ધખારો લઈ બેઠીય, પણ તે કોણ મુવોય, તે હું કંઈ જાણતો નથી.

જમશેદ--તે તમે થોડા વખતમાં જાણુરો સાહેબ.

[ગોસરખ એકદમ આવી જમશેદને વલગી પડે છે]

ગોસરખ—ઓ જમશેદ ! માહુરા જમશેદ !

જમશેદ—માહુરી ગોસરખ, વહાલી ગોસરખ, માહુર નામ જમશેદ નથી. હોરમજશા રોક, (હોરમજશાને) હું તેજ તમારા મરહુમ મીત્ર દોરાબજી દાદી હોમજનો દીકરો જહાંગીર છે'ં.

હોરમજશા—ઓ મારા દીકરા જહાંગીર ! શું ખરેખર તું જહાંગીર કે? હા તુંજ, તુંજ. પણ દીકરા તારા આજે ફેરફારથી હું તુને ઓલખી ચક્રો નહીં.

જમશેદ—હા, હું તેજ જહાંગીર છેકે કે જે એક વખતે તમારી મેહરાંના હાથનો ઉમેદવાર હતો, પણ હવે આજે તમારી બીજી દીકરી ગોસરખના હાથનો ઉમેદવાર છેંઉ. ખાનુ, રોવક તમોને જોઈને ધણીજ ખુશી છે.

હોરમજશા—જેવા આજે કીસમતના લેખ ! મેહરાં, તેં તો જહાંગીરને ના કબુલ રાખેલો તેને ગોસરખે પસંદ કરી મારા દીલની ઉમેદ પુરી કીધીય.

જમશેદ—મીં રસતમ, મારી તમુને સલાહ છે કે વગર સમજવે એક નાટકકાર થવાની અને નાટક કુંપની કાહારી આ ખુનામરકી ચલાવવાથી, અને નામાકીત નાટકકારોના રહને ધુળવવાની બેઅદબી કરવાથી દુરજ રહેજો. જેના કામ તે તેજ કરે. ”

રસતમ—મીં જમશેદ, તમાર કહેવું રાસ્ત છે. માણસ આ-એ જહાનમાં સુખને માટે હજારો રીતના ફાંફાં મારેય. રોજે અન્વલથી આજે ખાકી જહાનનું ખરું સુખ શું છે, તે નકકી કરવા ખાતર કવીઓ, વિદવાનો, શીલમુફો અને ઓલમાઓએ હજારો જાતની કહપનાઓ ચલાવીય. તેમ મેં માહુરી કહપના રાકિત નાટક તરફ દોરાવી, પણ મેં જોયું કે “ ઓલ છઝ ખટ લીપ વીઝદમ, વીચ વોંટસ એક રખીયરયન્સ.” પણ હું એમ લલચાયો કે, “ નથીંગ વેનચર, નથીંગ ગેન.”

ગનપતરાવ—“ ઘેન મીસતર, થુ મરટ નોટ દ્રાધ અગેન.” આઘકા લોક, બાઈકા લોક,

દોહરા.

“ કરતા હો સો કીજીયે, ઔર ન કીજીયે કગ,
મુડી રહે ગઘ પાખીમે, ઔર ઉાર હો મયે પગ ”

રસતમ—“ ઓ નો, ધી લેસન આઘ હેવ લર્નટ શીલ નેવર બી ફરગોટન. ” મારી કાન્દી જેવો નાટકની સમજ નાંહી ધરાવે; તેવા આજે નાટક જેવાં બીકટ કામમાં પરવું અને હુલથાપ ખાવી,

સીજ એવકુદાઈ છે. જમ એક “મેરીસટર” થવા માટે, બચ-
કેલવણી લેવી પડેચ, એક “ડોક્ટર” થવા માટે લાંબાં વરસનો
અનુભવ મેલવવો પડેચ, એક સીવીલ્યન થવા માટે જોટલાં અધરા
પોષાઓ ઉઠાવવા પડેચ, તેટલુંજ મહાભારત અને મુશકેલ
કામ નાટકનું છે, અને તે હવે મારી નજર આગલ પ્રગટ દેખાયચ.
અંતઃકરણ તે આપરાં આતમાંની આરસી છે, કે જેની અંદર આપરા
કર્તુકોનું સ્વરૂપ આપરે આપ્તાદ જોઈ શક ચેચ, અને તેથીજ
નાટકની મોટાકનો ચીતાર હવે મારી નજર આગળ બમેચ. નામાંકીત
નાટકચર “શેક્ષપીયર” નાટકને પ્રજાની ખરી નીશાલ સમજતો
હતો, તેમ એવા એક નીતીનાં ધામની નોક જાલવી રાખવાની દરેક
નાટકકારની ફરજ છે, અને ઉંચી પંકતીના નાટકકારોની નોક
જાલવી રાખવા માટે જાહેર પ્રજાનાં આસરાની પણ મોટી જરૂર છે.

જમરોદ—“સ્ટેડી ! વન, ડુ એન્ડ થી.”

ગનપતરાવ—“શ્રી ચીયરસ ફાર અવર જોલી જમથુ
સ્નેપશોટ.”

બધા—હુરરા. હુરરા. હુરરા.

૩૫.

* સમાપ્ત *
